

WorleyParsons

resources & energy

EKOLOGIK VA IJTIMOIIY TA'SIRNI BAHOLASH (EITB) TOM - I

Loyiha hujjati raqami

SGCCUP-00-EN-REP-0003

MAY 2018

27 Great West Road
Brentford Middlesex TW8 9BW
London
UK
Telephone: +44 (0) 20 8326 5000
Facsimile: +44 (0) 20 8710 0220
www.worleyparsons.com

© Copyright 2017 WorleyParsons

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA’SIRNI BAHOLASH TOM – I

Ogohlantirish

Ushbu hujjat SHGKM nomidan va maxsus foydalanishi uchun, hamda SHGKM, WorleyParsons Europe Limited va WorleyParsons Uzbekistan Engineering o’rtasidagi kelishuvga muvofiq tayyorlangan va taqdim etilgan.

WorleyParsons Europe Limited va WorleyParsons Uzbekistan Engineering uchinchi shaxs tomonidan ushbu hujjatdan har qanday tarzda, qisman yoki to’liq foydalanishi uchun hech qanday javobgarlikni o’z zimmasiga olmaydi.

Ushbu hujjatdan SHGKM, WorleyParsons Europe Limited va WorleyParsons Uzbekistan Engineering ning yozma ruxsatisiz nusxa ko’chirish taqiqlanadi.

SHGKMICHQK– EKOLOGIK VA IJTIMOY TA’SIRNI BAHOLASH TOM - I

NASHR	TAVSIFI	MUALLIF	TEKSHIRDI	WORLEY-PARSONS TASDIG'I	SANA	KOMPANIYANING TASDIG'I	SANA
A	Tekshirib chiqish uchun taqdim etish	K Kamyshina / S Mcclymont	T Romanenko	T Goodhand	29 Sen-17	N/A	
B	Yakuniy taqdim etish	K Kamyshina / S Mcclymont	T Romanenko	T Goodhand	11 May 18	N/A	

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

AVVALGI NASHRLARGA KIRITILGAN O'ZGARISHLAR:

BO'LIM	TAVSIF

KUTILMOQDA:

NO.	BO'LIM	TAVSIF
TOM I		
1	2.5.3	Qurilish lageri: Qurilish lageriga bo'lgan talablarni tasdiqlash, masalan: Qurilishi dasturi kutilmoqda
2	2.5.5	Vaqtinchalik qurilish inshootlari uchun yer maydoni: Vaqtinchalik qurilish inshootlari uchun ajratilgan maydonning rejasi va joylashuvi tasdiqlash talab etiladi.
TOM II		
3	7.5.3.3	Mahalliy er usti suvlari: Loyiha guruhidan Loyiha amalga oshiriladigan maydonning drenaj tizimi va ko'laming tavsifi talab qilinadi.
4	8.6	Ekotizim xizmati: Ijtimoiy-iqtisodiy baholashning ma'lumotlari kutilmoqda
5	8.6.2	Qishloq xo'jaligi: bazaviy ijtimoy baholashning ma'lumotlari kutilmoqda
6	8.6.3	Chorvachilik: bazaviy ijtimoy baholashning ma'lumotlari kutilmoqda
7	8.6.4	Baliqchilik: bazaviy ijtimoy baholashning ma'lumotlari kutilmoqda
8	8.6.5	Sabzavotchilik: bazaviy ijtimoy baholashning ma'lumotlari kutilmoqda
9	8.6.6	Ov qilish: bazaviy ijtimoy baholashning ma'lumotlari kutilmoqda
10	8.6.8	Biokimyoviy, tabiiy dorilar va farmatsevtika: Bazaviy ijtimoy baholashning ma'lumotlari kutilmoqda

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

11	9.11.2	Nomoddiy madaniy meros va an'anaviy urf-odatlar – mamlakat ichidagi tadqiqotlardan loyihaga oid ma'lumot kutilmoqda
----	--------	---

MUNDARIJA

MUNDARIJA	4
QISQARTMALAR / TA'RIFLAR	8
NOTEXNIKAVIY XULOSA	13
1. KIRISH	2
1.1 Sho'rtan Gaz Kimyo Majmuasi ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish loyihasi to'g'risida ma'lumot.....	2
1.2 Loyihaning umumiy ta'rifi.....	2
1.2.1 Joylashgan o'rni	2
1.2.2 Qurilish maydoni tarixi.....	4
1.2.3 Loyiha hududi.....	4
1.2.4 Amalga oshirish grafigi.....	4
1.3 Loyiha tashabbuskori	6
1.3.1 Uzbekneftegaz	6
1.3.2 SHGKM	6
1.4 Amalga oshirish zarurati.....	6
1.5 Loyiha uchun EITB talablari	6
1.5.1 Xalqaro moliya	6
1.5.2 EITBning maqsadi va amalga oshirish	7
1.5.3 EITB tuzilmasi	7
1.6 Tegishli hujjatlar	9
2. TAKLIF ETILAYOTGAN LOYIHA TAVSIFI	10
2.1 Umumiy ta'rif	10
2.2 Joriy qurilish maydoni holati	11
2.2.1 Qurilish maydonining ko'rinishi	11
2.2.2 Mavjud qurilmalar.....	12

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

2.2.3	Mavjud umumzavod xo'jaligi.....	23
2.2.4	Mavjud jarayonlar.....	23
2.2.5	Nordon gazlardan tozalash (NGT).....	23
2.2.6	Gazni quritish, sovutish va demetanizatsiyalash	24
2.2.7	Deetanizatsiya, Depropanizatsiya va Debutanizatsiyalash	24
2.2.8	Ta'minlash tizimi	25
2.2.9	Piroliz, toblash jarayoni, texnologik suvni tozalash va etan maxsulotini to'yintirish..	25
2.2.10	Pirogazini siqish va nordon gazdan tozalash.....	25
2.2.11	Pirogazni quritish	26
2.2.12	Sovutish tizimi	26
2.2.13	Pirogazni demetanizatsiyalash	27
2.2.14	Deetanizator, Atsetilen Konvertor va Etilen fraksiyasini ajratish kolonnasi	27
2.2.15	Propanli sovutish qurilmasi	28
2.2.16	Etilenli sovutish qurilmasi.....	28
2.3	Loyihaning tavsifi.....	29
2.3.1	Ta'rif	29
2.3.2	Loyiha Tarkibi.....	30
2.3.3	Yangi va Mavjud qurilish maydonlarida amalga oshiriladigan ishlar	33
2.3.4	Zavodning foydalanish muddati	33
2.4	Loyihaning boshqa infratuzilmalari.....	33
2.4.1	Chiqindilar bilan ishlash	33
2.4.2	Suv ta'minoti.....	34
2.4.3	Oqova suvlarni tozalash.....	35
2.4.4	Boshqa umumzavod xo'jaligi infratuzilmasi	36
2.5	Qurilish bosqichi	37
2.5.1	Qurilish strategiyasi.....	37
2.5.2	Dastlabki ishlar	38
2.5.3	Qurilish lageri	38
2.5.4	Boshqa qurilish inshootlari.....	39
2.5.5	Vaqtinchalik qurilish inshootlari maydoni	40
3.	LOYIHA MUQOBILI	41

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

3.1	Ta'rif.....	41
3.2	Loyiha muqobili mavjud emasligi	41
3.3	Loyiha muqobili	41
3.3.1	Loyiha konsepsiyasi muqobili	41
3.3.2	Ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish muqobili.....	42
3.3.3	FEED 2 qayta ko'rib chiqilgan ishlar hajmi bo'yicha muqobili.....	43
3.3.4	Qurilish maydoni muqobili.....	43
4.	MEYORIY VA HUQUQIY ASASOSLAR.....	44
4.1	Kirish.....	44
4.2	Milliy qonunchilik	45
4.3	O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi	45
4.3.2	Atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha milliy qonunchilik	46
4.3.3	Milliy Ijtimoiy-iqtisodiy Qonunchilik.....	55
4.3.4	Salomatlik va sanoat xavfsizligi bo'yicha milliy qonunchilik	61
4.4	O'zbekistonda ekologik va ijtimoiy ma'muriyat va tartibga solish organlari.....	65
4.4.1	Asosiy ma'muriyatlar va tartibga soluvchi organlar	65
4.4.2	Boshqa tegishli ma'muriyat va tartibga soluvchi organlar.....	66
4.5	Xalqaro shartnomalar va konvensiyalar	67
4.5.1	Xalqaro mehnat tashkiloti konvensiyalari ratifikatsiyasining batafsil holati 2022-yil avgust 69	
4.6	Ekologik va ijtimoiy ta'sirni baholashning milliy talablari	70
4.7	Kreditorlarning maxsus nizomlari va standartlari	71
4.7.1	Ta'rif	71
4.7.2	Ekvator tamoyillari.....	71
4.7.3	Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (IHTT) umumiy yondashuvlari	72
4.7.4	Xalqaro Moliya Korporatsiyasi (XMK)ning faoliyat standartlari.....	72
4.7.5	XMK ning (Jahon Banki guruhi), ekologiya, salomatlik va sanoat xavfsizlik bo'yicha ko'rsatmalari 73	
4.7.6	Maxsus loyiha standartlari	73
4.8	ShGKMning atrof-muhit siyosati va korporativ ekologik standartlari.....	74
5.	EITB YONDASHUVI VA METODOLOGIYASI	77

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

5.1	Kirish.....	77
5.2	Ta'sirni baholash metodologiyasi	77
5.2.1	Qamrovni aniqlash bosqichi.....	77
5.2.2	Ta'sirni baholash ta'rifi	78
6.	IJTIMOY MASLAHATLASHUV VA OSHKORALIK	83
6.1	Kirish va maqsad.....	83
6.2	Asosiy manfaatdor tomonlarni aniqlash	84
6.3	Maslahatlashuv, ishtirok etish va yakunlangan oshkoralik tadbirlari.....	85
6.3.1	Asosiy savollar va ko'tarilgan muammolarning qisqacha mazmuni.....	86
6.4	Kelajakdagi o'zaro hamkorlik va oshkorarlik faoliyati.....	87
6.4.1	Qurilish va ekspluatatsiya	87
6.4.2	Ekspluatatsiyadan chiqarish	87
6.5	Vazifalar va Majburiyatlar	87
	ShGKMKL hayotiy tsikli uchun manfaatdor tomonlarning ishtiroki uchun javobgarlik ShGKM tomonidan saqlanadi.....	87
6.6	Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi.....	87
	ETIB manfaatdor tomonlarni jalb qilish va oshkor qilish faoliyati davomida bildirilgan har qanday shikoyatlar ShGKM shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmlariga muvofiq hal qilish uchun ShGKM tomonidan qayd etilgan. ShGKM barcha shikoyatlarni tegishli muddatlarda o'zaro maqbul hal qilishni ta'minlash uchun ularning tartiblariga muvofiq hisobot berish va hal qilish mas'uliyati bo'lib qoladi.	87

Jadval 15: Manfaatdor tomonlar toifalari

Jadval 16: Gazetada chop etilgan ommaviy tinglovlarning qisqacha mazmuni

Jadval 17: Ommaviy tinglovlardagi asosiy mavzularning qisqacha mazmu

Ilovalar

ILOVA 1: MANFAATDOR TOMONLARNI JALB QILISH VA JAMOATCHILIKKA OSHKOR QILISH QAYDLARI

ILOVA 2: HAVO DISPERSIYASINI MODELLASHTIRISH HISOBOTI

ILOVA 3: SHOYQINNI MODELLASHTIRISH

ILOVA 4: EKOLOGOYANI O'RGANISH BO'YICHA HISOBOT

ILOVA 5: GEOTEXNIK TEKSHIRUVLAR BO'YICHA HISOBOT

EKOLOGIK VA IJTIMOYIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I**QISQARTMALAR / TA'RIFLAR**

Akronim	Ta'rifi
NGTQ	Nordon Gazlarni Tozalash Qurilmasi
DSO'MB	Dengiz sathidan o'rtacha metr balanlik
TAD	Ta'sir doirasi
HAQ	Havoni Ajratish Qurilmasi
MZT	Mavjud bo'lgan zamonaviy texnologiya
LOA	Loyihalash Asoslari
B1	Buten-1
Bq.kg-1	Bekkerel 1 kg ga (radioaktiv parchalanish tezligi)
°C	Selsiy
Ca ²⁺	Kaltsiy
CITES	Yo'qolib ketish xavfi ostida turgan yovvoyi fauna va flora turlarining xalqaro savdosi to'g'risidagi konvetsiya
Cl ⁻	Xlor ioni
CO	Is gazi
CO ₂	Karbonat anhidrid
CO ₂ e	Karbonat anhidrid ekvivalenti
YKXO	Yuqolib ketish xavfi ostida
dBA	Detsibel
MY	Ma'lumotlar yetishmasligi
DEA	Dietil Amin
EEXL	Ekologik ekspertiza xulosasi loyihasi
DIB	Deizobutanizator
DMDS	Dimetildisulfid
TTO	To'g'ridan-to'g'ri oksidlanish
EDD	Ekvivalent doza darajasi

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Akronim	Ta'rif
RnAEMHJ	Radon avlodlarining ekvivalent muvozanatli hajmiy faolligi
ETB	Ekologik ta'sirni baholash
EEX	Ekologik ekspertiza xulosasi
XO	Xavf ostida
ESIA	Ekologik va ijtimoiy ta'sirni baholash
EISXTB	Ekologik, Ijtimoiy, Salomatlik va Xavfsizlikka ta'sirni baholash
EIBMR	Ekologik va ijtimoiy boshqaruv va monitoring rejasi
EU	Etilen qurilmasi
LHTB	Loyihaoldi hujjatlarini tayyorlash bosqichi
LHTB 1	Loyihaoldi hujjatlarini tayyorlash bosqichi 1
LHTB 2	Loyihaoldi hujjatlarini tayyorlash bosqichi 2
YIM	Yalpi ichki mahsulot
IG	Issiqxona gazlari
IXSA	Ilg'or xalqaro sanoat amaliyoti
GAQ	Gazni ajratish qurilmasi
GS	Gazdan suyuqlikka
Ga	Gektar
HCO ³⁻	Bikarbonat ioni
H ₂ S	Vodorod Sulfid
H ₂ O	Vodorod oksidi
YZP	Yuqori zijliki polietilen
OIV	Odamning immunitet tanqisligi virusi
H1	Heksen-1
YB	Yuqori bosim
SXA	Salomatlik, Xavfsizlik va atrof-muhit

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Akronim	Ta'rifi
MQH	Muhim qushlar hududi
XMK	Xalqaro moliya korporatsiyasi
XMK-FS	Xalqaro moliya korporatsiyasining faoliyat standartlari
TMQXI	Tabiatni muhofaza qilish xalqaro ittifoqi
kg/h	kilogram soat
km	kilometr
Km ²	Kilometr kvadrat
QMK	Qarshi magistral kanali
ky	kilo tonna yiligi
EKX	Eng kam xavotir
PZP	Past zichlikli polietilen
ChPZP	Chiziqli past zichlikli polietilen
LP	Past bosim
L/s	litr sekund
m	metr
m ³	metr kub
MREK	Maksimal ruxsat etilgan konsentratsiyalar
QSXV	Qishloq va suv xo'jaligi vazirligi
mbgl	dengiz sathidan metr pastda
Mg ²⁺	Magniy ioni
mg/m ³	Milligram metr kub
SSV	Sog'liqni saqlash vazirligi
MAIMQV	O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi
m/s	meter sekund
m ³ /s	meter kub sekund

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Akronim	Ta'rifi
mm	millimetr
mm ³	millimetr kub
mm ³ /y	millimetr kub yil
mm/kun	millimetr kun
mm/y	millimetr yil
O'B	O'rtta bosim
MREK	Maksimal ruxsat etilgan konsentratsiyalar
TIV	Tashqi ishlar vazirligi
NKQ	Nafta kreking qurilmasi
NDT	Nodavlat tashkilot
NOx	Azot dioksidi
YXO	Yuqolish xavfi ostida
O ₂	Kislorod
IHTT	Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti
ZCHT	Zavod chegarasidan tashqarida
PM10	Zarra moddalar
mbq	Milliondan bir qismi
O'BA	O'zgaruvchan bosimdagi adsorbtsiya
O'zR	O'zbekiston Respublikasi
EAMMQDQ	O'zbekiston Respublikasi ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi
ETBX	Ekologik ta'sirlar bo'yicha xulosa
DEE	Davlat ekologik ekspertizasi
MTJQR	Manfaatdor tomonlarni jalb qilish rejasi
SHGKM	SHGKM

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Akronim	Ta'rif
SHGKMICHQK	Shurton Gaz Kimyo Majmuasi ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish loyihasi
SO ₂	Oltinugurt dioksidi
SO ₄ ⁻	Sulfat ioni
O'YB	O'ta yuqori bosim
SGQ	Selektiv Hidrogenlash qurilmasi
OTQ	Oltinugurtdan tozalash qurilmaso
UET	Umumiy erigan tuzlar
TiO ₂	Titan oksid katalizatori
UGQ	Umumiy gidrogenlash qurilmasi
TLIAA	Transfer liniyasi issiqlik almashinuv apparatlari
TT	Texnik topshiriq
µg/m ³	mikrogram meter kub
BMT	Birlash Millatlar Tashkiloti
µSv.h-1	Mikroziver soat (radiatsiya dozasi darajasi)
UNG	Uzbekneftgaz
BIRK	Bino ichidagi radon konsentratsiyasi
VU	Zaif
ZA: K	Zaif: Kamaymoqda
ZA: KK	Zaif: Kamdan-kam
WP	WorleyParsons
TRUJMB	Tuproq resurslari uchun jahon ma'lumotlar bazasi

NOTEXNIKAVIY XULOSA

Sharh

“O‘zbekneftgaz” AJ tomonidan boshqariladigan O‘zbekistonning Qashqadaryo viloyatidagi Sho‘rtan Gaz Kimyo Majmuasi (SGKM) mavjud ob‘yekt bo‘lib, 2001 yildan buyon faoliyat ko‘rsatmoqda. SGKM polietilen ishlab chiqarishning umumiy quvvatlarini oshirish va qo‘shimcha polipropilen ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yish maqsadida majmua va zavodni quvvatini oshirishni rejalashtirmoqda. Ushbu loyiha bundan buyon Loyiha yoki ShGKMICHQK Loyihasi deb yuritiladi. Loyiha doirasidagi obyektlarni qurib bitkazish 2025 yilga mo‘ljallangan.

Ekologik va ijtimoiy ta’sirni baholash (EITB) Loyihaga nisbatan qo‘llanishi mo‘mkin bo‘lgan Yaxshi xalqaro sanoat amaliyotiga (YXSA), ya’ni VI-Ekvator Tamoyillari (2020), Xalqaro moliya korporatsiyasining Samaradorlik standartlariga (XMK, 2012), Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT)ning umumiy yondashuvlariga (2016), Xalqaro moliya korporatsiyasining Ekologiya, Salomatlik va Xavfsizlik (ESX) bo‘yicha ko‘rsatmalariga (2007) muvofiq tayyorlangan.

Majmua joylashuvi va vaziyati

SGKM maydoni O‘zbekiston Respublikasining janubiy-g‘arbiy qismida joylashgan. Ushbu maydon Toshkent shahridan taxminan 430 km va Qarshi shahridan janubiy-g‘arbga 33 km masofada, Qashqadaryo viloyatining G‘uzor tumanida joylashgan. SGKM joylashgan hudud asosan rivojlanmagan bo‘lib, unga eng yaqin aholi punktlari 6 km va 10 km uzoqlikdagi Otquduq va Navbahor qishloqlaridir. Bundan tashqari, maydondan 3 km masofada ikkita ishchilar shaharchalari ham mavjud. Atrofdagi yerlarning katta qismi ekinsiz; biroq Navbahor qishlog‘ida SGKM ishchilarini qishloq xo‘jaligi mahsulotlari bilan ta‘minlash uchun tashkil etilgan rasmiy qishloq xo‘jaligi yerlari mavjud bo‘lib, keyinchalik ushbu maydonlar davlat tasarrufiga topshirilgan. Sho‘rtan ixtisoslashtirilgan o‘rmon xo‘jaligi ham SGKM zavodidan taxminan 2 km shimoli-g‘arbda joylashgan. SGKM maydoni joylashgan hududida mavjud xizmatlar va infratuzilmalar qatoriga temir yo‘l va milliy elektr tarmog‘i kiradi. Suv to‘g‘ridan-to‘g‘ri Qarshi magistral kanalidan (QMK) mavjud nasos stantsiyalar orqali ta‘minlanadi, shuningdek zaxira suv manbai sifatida majmuadan 4 km uzoqlikda joylashgan SGKM suv omboridan foydalaniladi.

Loyiha tavsifi

SGKM tomonidan ishlatilayotgan mavjud zavod etan ajratish va etilen ishlab chiqarish uchun Sho‘rtan gaz konning tabiiy gazidan foydalanadi. Etilen asosiy mahsulot sifatida ishlab chiqarilayotgan chiziqli past zichlikdagi polietilenga (LLDPE) aylanadi. ShGKMICHQK Loyihasi polimer ishlab chiqarishga yaroqli etilen ishlab chiqarish yillik quvvatini hozirgi 140 ming tonnadan 430 ming tonnagacha oshirish va yiliga qo‘shimcha 98 ming tona polimer ishlab chiqarishga yaroqli propilen ishlab chiqarishni maqsad qilgan. Mazkur qo‘shimcha etilen va propilendan yiliga 280 ming tona yuqori zichlikdagi bimodal polietilen va yiliga 100 ming tona polipropilen mahsulotlari ishlab chiqarish rejalashtirilgan. Bunga yaqin atrofda qurib bitkazilgan GTL zavodidan yiliga 430 ming tona sintetik Naftani va tarkibidagi etan miqdori taxminan 60%ga oshirilgan tabiiy gazni qayta ishlash orqali erishiladi. Etilen/Propilen ishlab chiqarish zavodi qo‘shimcha mahsulot sifatida gidrirlangan pirozli distillyat ishlab chiqaradi.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

ShGKMICHQK loyihasi amalga oshirilmasa, uskunalari, zavod texnologiyasi va polietilen ishlab chiqarish quvvatlari o'zgarmagan holda, mavjud holatda ishlashda davom ettiriladi.

Etan miqdori oshirilgan tabiiy gazni etkazish uchun Sho'rtan neft va gaz qazib chiqarish bosqarmasiga qarashli Sho'rtan gazni qayta ishlash zavodidan yangi gaz o'kazish quvuri barpo etiladi. Shuningdek, yangidan qurib bitkazilgan GTL zavodini hamda loyihalangan ShGKMICHQK quvvatlarini gaz ta'minoti ishonchlilik darajasini oshirish maqsadida Sho'rtan gazni qayta ishlash zavodida mavjud gaz xaydash kompressor stantsiya modernizatsiya qilinadi.

Qurib bitkazilgan GTL zavodidan va loyihalangan ShGKMICHQK zavodidan chiqadigan sanoat chiqindilarni saqlash uchun ikki zavod yaqinida yangi sanoat chiqindilari poligoni quriladi.

Boshqa infratuzilma - Chiqindilarni boshqarish va suv ta'minoti

Mavjud asosiy zavod va yordamchi qurilmalar xo'jalik faoliyati natijasida SGKM dan taxminan 36 chiqindilar oqimi hosil bo'ladi, shu jumladan qattiq, suyuq, shlamli, maishiy va oziq-ovqat chiqindilari; ular xavfli va xavfsiz tarkibiy qismlarga bo'linadi. Chiqindilarni uzoq muddatli saqlash SGKM joylashgan joydan 3 km uzoqlikda joylashgan poligonda amalga oshiriladi.

Amudaryo daryosidan nasos stansiyalar orqali suv Tolimandjon suv omboriga yo'naltiriladi. Tolimandjon suv omboridan suv irrigatsiya uchun va shaharlarni suv bilan ta'minlash maqsadida Qarshi magistral kanali (QMK) orqali tarqatiladi.

SGKM suvni Qarshi magistral kanalida (QMK) joylashgan nasos stansiyalar orqali oladi. Birinchi suv ta'minoti tizimining QMKdan nasos stansiyasi va 25 km.lik quvur o'tkazgich (diametri 1020 mm) orqali mavjud majmua extiyojlari uchun yetkaziladi. QMKdan olinadigan ikkinchi suv ta'minoti tizimi suvni SGKMning sun'iy suv omboriga yo'naltiriladi. Ushbu suv ombor zaxira sifatida hamda qish oylari davomida suv bilan ta'minlash uchun foydalaniladi.

Hozirda ruxsat etilgan miqdordagi oqava suvlar chiqib ketuvchi JK (Janubiy kollektor) drenaj kanaliga ikkita suv chiqarish yo'li orqali chiqariladi. Bitta suv chiqarish yo'lidan tozalashni talab qilmaydigan toza oqava suv chiqariladi (260 m³/soat yoki 72 l/s). Ikkinchisidan tozalangan sanoat va maishiy oqava suvlar (109 m³/soat yoki 30 l/s) chiqariladi. Tozalash fizik, kimyoviy, mexanik va biologik jarayonlarni o'z ichiga oladi.

Atmosfera chiqindilari

Gaz bilan ishlaydigan yonish uskunalari, shu jumladan kreking pechi, bug' qozonlari va mash'al qurilmalari majmuada atmosferaga tashlanadigan chiqindilarning asosiy manbalari hisoblanadi. Normal va dekokslash rejimdagi kreking pechlarida va qozonlarda ko'p miqdorda yoqilg'i gazining yonishi azot dioksidi (NO_x), zarracha moddalar (PM₁₀), karbonat angidrid (CO₂) va suv bug'ining emissiyasiga olib keladi. Yonish manbalaridan chiquvchi oltingugurt dioksidi (SO₂) miqdori gazdagi vodorod sulfidi (H₂S) darajasiga bog'liq bo'lib, ko'pi bilan 20 mg/m³ tashkil qiladi. Kreking pechlariidan chiqayotgan chiqindi gazlar (yuqorida ko'rsatilgan gazlar va suv bug'laridan iborat bo'lgan) miqdori odatiy va eng yuqori yuklamada ishlash rejimida mos ravishda 143 000 kg/soat va 160 000 m³/soat dan oshishi mumkin.

Yangidan barpo etiladigan ishlab chiqarishning yangi mash'ala qurilmasi qo'shilishi davriy tutun gazlar chiqindilarini oshiradi. Biroq, mash'ala chiqindilarning oshishi zavod quvvatining oshishi bilan mutanosib bo'lmaydi.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Qurilish strategiyasi

ShGKMICHQK loyihasi uchun taklif etilayotgan qurilish strategiyasi 30-36 oylik qurilishni yakunlash va ishga tushirish dasturiga tayangan bo'lib, majmuaning yaqinida joylashgan hududda dastlabki yig'ish ishlarini joyida maksimallashtirishdan iborat. Qurilish ishchilari uchun mavjud turar joy lageridan foydalaniladi, uning tafsilotlari quyida keltirilgan:

- 5000 dan 6000 nafargacha qurilish ishchilariga joy;
- Yer maydoni taqriban 43 Gektar;
- Xizmat ko'rsatish zonalari (oshxona, do'konlar, kir yuvish, sport inshootlari, tibbiy yordam punkti, va xok.) va avtomobil/avtobus to'xtash joyini o'z ichiga oladi.

Qonunchilik bazasi

ShGKMICHQK loyihasi va EITB quyidagi talablarga javob beradi:

- O'zbekistondagi ekologik me'yoriy standartlar va boshqaruv direktivalari
- Xalqaro moliya korporatsiyasi (XMK)ning (Jahon banki guruhi) Ijtimoiy va Ekologik samaradorlik standartlari va XMKning Ekologiya, salomatlik va xavfsizlik (ESX) bo'yicha Bosh ko'rsatmalari;
- Ekvator tamoyillari;
- Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT)ning Umumiy yondashuvlariga (2016) asoslangan Yaxshi xalqaro sanoat amaliyotiga (YXSA), va
- SGKM va ularning hamkor kompaniyalarining korporativ talablari.

Mavjud atrof-muhit holati*Iqlim va chiqindilar*

O'zbekiston iqlimi yozi issiq va qishi salqin bo'lgan kontinental iqlimga ega. Loyiha maydoni sovuq yarim qurg'oqchil iqlim zonasida joylashgan.

1990 yildan 2012 yilgacha bo'lgan davr ichida mamlakatda issiqxona gazlari (IG) tashlanmalar miqdori 13,7 foizga oshgan. 2012 yilda jami to'g'ridan-to'g'ri IG tashlanmalari 205,2 million tonna CO2 ekvivalentini (CO2e) tashkil etdi. IG tashlanmalarning 82,4 foizi energetika sektori tomonidan ishlab chiqarilgan. Qishloq xo'jaligi va chiqindilar umumiy IG tashlanmalarining mos ravishda 14% va 18% ni tashkil qiladi. Mavjud havo sifati eng so'nggi monitoring nazorati Oltin Yo'l GTL EITB tadqiqotlari doirasida amalga oshirilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, loyiha hududida asosiy ifloslantiruvchi moddalar konsentratsiyasi juda past va aksar hollarda atrof-muhit havosi sifati standartlardan bir necha barobar qamroq miqdorlarni tashkil qiladi.

Geologiya, geomorfologiya va tuproqlar

SGKM maydoni Hisor tog' tizmasining janubi-g'arbiy shoxlarning tog' oldi tekisligida joylashgan. O'rta to'rtlamchi prolyuvial qatlamlari majmua hududida hamma joyida namoyon bo'lib, sariq/qumli tuproq va

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

---

loyli qumlarni o'z ichiga oladi. 2017 yilda ShGKMChQK maydonida o'tkazilgan yer osti tekshiruvini bevosita maydon ostidagi qatlam geologiyasi quyidagilardan iboratligini ko'rsatdi:

- Qalinligi 10 m gacha bo'lgan ustki tuproq va qumoq/sariq tuproq tipidagi qatlamlar;
- O'rta to'rtlamchi prolyuvial qatlamlari ichida gips mavjud bo'lgan och jigarrang loy va qumdan iborat. Chuqurlikda joylashgan qatlamlar yengilgina sementlangan bo'lib, ichida gipsning tugunlari/tomirlari uchraydi.

Mavjud SGKM qurilishi davomida tabiiy tuproq qatlami olib tashlangan yoki qayta ishlangan. Yog'ingarchilik kam bo'lgan yarim qurg'oqchil hudud sifatida kengroq hududdagi tuproqlar muvaffaqiyatli ekin yetishtirish uchun sug'orishni talab qiladi. Sug'orish sxemalari tuproqni sho'rlash va tuproq strukturasi o'zgartirish orqali suv o'tkazuvchanligini pasaytirish va o'simliklarning o'sishiga ta'sir qilish orqali zarar yetkazishi isbotlangan.

O'zbekiston O'rta Osiyoning o'rtasida, yuqori seysmik faollik zonasida joylashgan. Loyiha maydoni O'zbekiston Seysmik kodeksi QMQ 2.01.03-96 "Seysmik zonalarda qurilish normalari va qoidalari" bo'yicha seysmikligi 7 ball bo'lgan o'rtacha va yuqori xavfli seysmik faol hududda joylashgan. Loyiha maydonining hisoblash seysmik darajasi Rixter shkalasi bo'yicha 8 ballga teng.

Gidrologiya, gidrogeologiya va suv resurslari

Tolimardjon suv ombori Qarshi magistral kanali bilan oziqlanadigan eng katta suv ombori bo'lib, uning sig'imi 1,5 mlrd. m³. QMK Qarshi tekisligini qamrab olgan oziqlantiruvchi kanallar va sug'orish ariqlarining keng tarmog'iga xizmat ko'rsatadi. Suv sug'oruvchilar va maishiy foydalanuvchilarni, shuningdek, SGKMni ta'minlaydi. Loyihadan taxminan 4 km shimoli-sharqda SGKM suv ombori joylashgan bo'lib, u SGKM uchun zaxira suv saqlashga xizmat qiladi, 11,5 mln.m³ sig'imga ega. Suv ombori to'g'ridan-to'g'ri QMCda joylashgan nasos stansiyalar orqali to'ldiriladi. Suv ombori SGKM uchun zaxira suv ta'minoti bo'lishi bilan birga, undan SGKM atrofidagi daraxtzorlarini ("yashil hudud") sug'orish uchun ham foydalaniladi. SGKM suv ombori suv chetidan 20 m masofada belgilangan suvni muhofaza qilish zonasiga ega.

Loyihaga yaqin hududdagi yer osti suvlari qatlamlarning past o'tkazuvchanligi va umuman suv sifatining pastligi sababli suv ta'minoti uchun manba sifatida ko'rilishi mumkin emas.

Shovqin va tebranish

Mavjud SGKM ob'yektlari loyiha hududida antropogen shovqinning asosiy manbalari hisoblanadi. Zavod joylashgan joydan shovqin tarqalishining dastlabki hisob-kitoblari shuni ko'rsatadiki, qurilish maydonchasi va undan taxminan 1000 m radiusdagi hudud yuqori darajadagi qurilish shovqiniga duchor bo'lishi mumkin. Zavodning normal ishlashi paytida shovqin ta'sir doirasi manbadan atigi bir necha yuz metr masofada bo'lishi mumkin, chunki uskunadan 1 m masofada shovqin darajasi 80 d(B)A dan oshmasligi kerak.

*Biologik muhit**Qo'riqlanadigan hududlar*

O'zbekiston hududida 23 ta qo'riqlanadigan tabiiy hududlar mavjud: 8 ta davlat qo'riqxonasi, 1 ta biosfera qo'riqxonasi, 2 ta Milliy bog', 12 ta davlat tabiiy qo'riqxonasi va 6 ta biologik xilma-xillikning muhim hududi. Loyiha hududiga eng yaqinlari Hisor tog' davlat qo'riqxonasi va Surxon tog'li o'rmon davlat qo'riqxonasi hisoblanadi.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Yer ekologiyasi

Loyiha joylashgan hudud yarim cho'l botqoqli yerlar bilan tavsiflanadi. O'simlik qoplami asosan siyrak, o't va kichik butalardan iborat bo'lib, bulardan *Hordeum leporinum*, *Poa bulbosa*, *Vulpia persica* va *Poa* sp. kabi turlari ko'proq uchraydi. Istisno bo'lib maydoning shimoli-sharqidagi suv ombori atrofidagi hudud hisoblanadi. Suv ombori atrofidagi o'simliklar qamish va balandroq o'tlar bilan ifodalanadi. Loyiha hududidagi o'simliklar kam xilma-xillikni namoyish etadi. Yerning buzilgan joylarida, ya'ni ariqlar, buzilgan binolar atrofida, kashshof turlari aniqlangan, ular turlarning tarkibida odatda ustunlik qiladi.

Umurtqasizlar

O'zbekistondagi umurtqasizlar ichida eng katta guruhni bo'g'imoyoqlilar tashkil etadi, ularning asosiy qismini hasharotlar tashkil etadi. Qashqadaryo ma'muriy viloyatida to'rtta qo'riqlanadigan tur qayd etilgan; shuningdek 2017 yilda o'tkazilgan dala tadqiqoti davomida 29 ta tur kuzatilgan, ularning hech biri Tabiatni Muhofaza Qilish Xalqaro Ittifoqi tomonidan himoyalangan. O'zbekiston Qizil kitobiga kiritilgan, 2VU:D (Zaif: Kamaymoqda) maqomiga ega *Glaucopteryx checharibdis* 2017 yilda o'tkazilgan tadqiqot davomida qayd etilgan.

Sudralib yuruvchilar

Qarshi dashtining cho'l hududlarida sudralib yuruvchilarning 26 ta turi qayd etilgan. Golders tomonidan 2010 yil 27 apreldan 4 maygacha o'tkazilgan tadqiqot davomida ikkita tur (*Testudo horsfieldii* – O'rta Osiyo toshbaqasi va *Varanus griseus caspius* – Kaspiy echkamar) loyiha maydonida qayd etilgan. *Testudo horsfieldii* (O'rta Osiyo toshbaqasi) va *Varanus griseus caspius* (Kaspiy echkamar) 2017 yilda o'tkazilgan tadqiqot davomida yana qayd etilgan, shuningdek, *Naja oxiana* (O'rta Osiyo kobrasi) va *Phrynocephalus helioscopus* (Qurbaqa boshli agama).

Avifauna

O'zining kattaligi hamda Yevropa va Osiyo o'rtasidagi markaziy joylashuvi tufayli O'zbekiston taxminan 500 dan ortiq turlardan iborat boy avifaunaga ega. Qushlarning qirq sakkiz turi (51 kenja turi bilan) O'zbekiston Qizil kitobiga kiritilgan bo'lib, ularning bir qismi respublikaning janubi-g'arbiy qismida ko'payadi yoki qishlaydi. Qushlarning migratsiya yo'llari O'zbekiston, Qozog'iston va Turkmaniston orqali o'tadi. Ko'p sonli qushlar (ayniqsa, yovvoyi qushlar, yirtqichlar va turnalar) migratsiya paytida to'xtash uchun qulay yashash joylaridan foydalanadilar. O'zbekiston hududida 47 ta muhim qushlar hududi aniqlangan. Tolimarjon suv ombori va Hisor tog' tizmalarining janubi-g'arbiy etaklari Loyihaga yaqin joyda joylashgan (16km va 24km mos ravishda). Keyingi o'n yilliklarda Qarshi dashtida bir qancha suv havzalari yaratildi. Bu suv omborlari ko'chmanchi qushlar uchun yaxshi to'xtash joylarini ta'minlaydi. 2010 yilda Qarshi dashtida 23 ta tur kuzatilgan (O'zbekiston Qizil kitobi yoki Tabiatni Muhofaza Qilish Xalqaro Ittifoqi ostidagi). Qizil ro'yxatga kiritilgan turlarning (*Phalacrocorax pygmaeus*) yagona vakili 2017 yilda o'tkazilgan tadqiqot davomida SGKM suv ombori yaqinida qayd etilgan. Talimarjon suv ombori yaqinida qushlar o'rtasida o'tkazilgan tadqiqotlar natijasida suv omborining naslchilik jamiyati sust ekanligi aniqlandi. Hisor tog' tizmalarining janubi-g'arbiy etaklarida bahorgi migratsiya uchun muhim ahamiyatga ega. Ko'chmanchi qushlar ro'yxati taxminan 240-250 ta turni, shu jumladan ko'p sonli Demoiselle turnasi (*Grus virgo*), ba'zi yillarda 20 000 dan ortiq qushlarni o'z ichiga oladi, bu butun dunyodagi qushlar populatsiyasining taxminan 10% ni tashkil qiladi.

Sutemizuvchilar

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

O'zbekistonda mavjud bo'lgan fauna turlariga tarixiy o'tmishda bu yerga boshqa mintaqalardan, jumladan O'rta Osiyo cho'l va tog'lari, Hind-Xitoy, Qozog'iston yaylovlari, Sibir, Janubiy Yevropa va Shimoliy Afrikadan ko'chib kelgan guruhlar kiradi. Hozirgi kunda O'zbekistonda sut emizuvchilarning 108 ta turi mavjud. 108 ta turdan 23 ta turi Qarshi dashtida, xususan, loyiha maydoni va uning atrofidagi hududda kuzatilishi mumkin. Loyiha maydonida va unga tutash hududlarda o'rganish davomida faqat quyidagi turlar qayd etilgan: *Spermophilus fulvus* (sariq yer olmaxon), *Lepus tolai* (Tolay quyon), *Vulpes corsac* (korsak tulki) va *Hemiechinusauritus* (uzun quloqli tipratikan). Bundan tashqari, kenguruli kalamush kuzatilgan (*Dipodomys* - turlari aniqlanmagan) va katta yirtqich hayvonlarning mavjudligini tasdiqlovchi dalillar, ehtimol, chiziqli giyena (*Hyaena hyaena*).

Suv ekologiyasi

O'zbekiston asosan qurg'oqchil cho'l iqlimiga ega mamlakatdir. Mamlakatlarning aksariyat suvlari yomg'irgarchilik va tog'lardan qor erishi natijasida olinadi. Suv omborlari odatda mart-aprel oylarida to'ldiriladi boshlaydi va 40-80 kun ichida eng yuqori darajaga yetadi. Suv omborlari yozda sug'orish uchun quritiladi va sentabrgacha suvning minimal darajasiga yetadi (Komilov va Urchinov, 2016 yil 12 sentyabrda baholangan). Suvning sho'rlanish darajasi tog' etaklaridan pasttekislikkacha asta-sekin oshib borishiga qaramay, gidrologik ko'rinishi va suv kimyoviy tarkibi baliqlar uchun ma'qul bo'lmoqda. O'rta Osiyoda suv va botqoq o'simliklarining 819 ta turi (561 tasi – qirg'oq, 132 tasi – yarim suv osti, 128 tasi – suv osti) borligi taxmin qilingan bo'lib, ulardan 39 tasi chara, 62 tasi mox, 17 tasi paporotnik va 701 tasi tomirli gulli o'simliklardir. Zooplankton turlari orasida kolovratkalar, kladotseralar va kopepodlar ustunlik qiladi. Bentos turlarining tarkibi suv havzasi va faslga qarab turlicha bo'ladi (Komilov va Urchinov, 12.09.2016 y.). SGKM suv omborida suv florasi va faunasining Qizil kitobidagi turlari kuzatilmagan.

Kritik tabiiy muhitlar

2017 yilda o'tkazilgan tadqiqot hududda uchta asosiy tabiiy muhit mavjudligini tasdiqladi, ularning hech biri Kritik tabiiy muhit sifatida belgilanmagan:

- Cho'lli tabiiy muhit;
- Dashtli tabiiy muhit;
- SGKM suv ombori.

*Ijtimoiy muhit**Mintaqaviy va mahalliy demografiya*

Qashqadaryoning umumiy aholisi 3,34 million kishi bo'lib, aksariyati poytaxt Qarshi shahrida to'plangan (Davlat Statistika Qumitasi, 2021). G'uzor tumanida 212,400 nafar aholi istiqomat qiladi (Davlat Statistika Qumitasi, 2021). Loyiha maydonidan 3 km uzoqlikda joylashgan Otquduq aholisi 500 kishidan iborat. Loyiha maydonidan taxminan 20 km uzoqlikdagi Eshonquduq MFY o'z ichiga shuningdek Kengsoy va Adbuhamit qishloqlarini oladi. Enshonquduq Mahallasida yashovchilar soni 4,032 kishidan iborat.

O'zbekistondagi barcha hududlar/viloyatlar ichida ushbu mintaqa eng yuqori qashshoqlik darajasiga hamda "nochor" deb hisoblanadigan eng yuqori aholi ulushiga ega (Davlat statistika qo'mitasi, O'zbekiston Respublikasi, 2007 yil). Mahalliy rahbarlar bilan muloqot shuni ko'rsatadiki, eng zaif guruhlarni ma'lumot darajasi past bo'lgan qishloq aholisi tashkil etadi, ayniqsa ayollar (Golders, 2014).

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

So'nggi 24 yilda Qashqadaryodan ko'chib ketish darajasi pasaygan. 2015 yilda ichki va tashqi emigrantlar soni 1991 yildagi 21 163 kishiga nisbatan 11 489 kishini tashkil etdi (Rivojlanish ko'rsatkichlari, 2012-2015 yillar). Rasmiy statistik ma'lumotlar mavjud bo'lmasa-da, manfaatdor tomonlar bilan olib borilgan munozaralar shuni ko'rsatadiki, hozirgi tendentsiyalar yoshlar qishloqlardan kattaroq shaharchalar va shaharlarga ketishlarini ko'rsatmoqda (Golder intervyulari, 2010 va 2013 yillar). 1991-2015 yillarda Qashqadaryodan immigratsiya ko'rsatkichlari ham kamaydi, ya'ni 1991 yilda viloyatga kelgan 20,639 kishidan 2015 yildagi 11,598 kishigacha (Rivojlanish ko'rsatkichlari, 2012-2015 yillar). Ushbu o'sish tendensiyalari hozirda han saqlanib kelmoqda.

Mintaqaviy iqtisodiy profil

Qashqadaryo viloyati o'zining tabiiy boyliklari bilan mamlakatdagi eng yirik uglevodorod konlari bilan mashhur bo'lib, unda O'zbekistondagi gazni qayta ishlashga ixtisoslashgan yirik korxonalar – Sho'rtan Gaz Kimyo Majmuasi (SGKM), Sho'rtan gazni qayta ishlash zavodi va Muborak gazni qayta ishlash zavodi (Golders, 2014) faoliyat ko'rsatmoqda. Yaqinda qurib bitkazilgan "Uzbekistan GTL" zavodi ham shular jumlasidandir. Mintaqa, shuningdek, katta qishloq xo'jaligi resurslariga ega (Golders, 2014).

Mintaqaviy tirikchilik vositalari

Taklif etilayotgan loyihaga eng yaqin joylashgan Nishon tumanidagi Otquduq hamda G'uzor tumanidagi Enshonquduq va Abduhamit aholi punktlari aholisining turmush tarzi juda o'xshash va asosan chorvachilikka asoslangan (Golders, 2014). Iqlim sharoitiga ko'ra, ko'pchilik fermerlar qo'y va echki boqishadi, chunki ularni boqish arzonroqdir. Ko'pchilik hayvonlar G'uzor yoki Qarshidagi bozorlarga olib ketiladi. Ko'pgina oilalar shaxsiy iste'mol uchun tovuq va kurka boqadi (Golder intervyulari, 2010).

Mintaqaviy yerdan foydalanish

Mahalliy darajada yer hukumatga tegishli va 30 yildan 50 yilgacha ijaraga beriladi. SGKM loyihasi tomonidan foydalaniladigan yer hukumat mulki bo'lib, Loyiha chegaralarida xususiy ijaraga berilmaydi (Golders, 2014).

Sho'rtan ixtisoslashtirilgan o'rmon xo'jaligi Amarant oilasiga oid (Amaranthaceae) o'simliklari ekiladigan SGKM zavodidan taxminan 2 km shimoli-g'arbda joylashgan. SGKM hududi atrofidagi saksovuylzorlar taxminan 200 gektar maydonni egallagan. Loyiha maydonidan 10 km radiusda joylashgan yerlarning muhim qismi qurg'oqchil cho'ldir.

Ta'sirni baholash metodologiyasi

Ta'sirlar ShGKMICHQK loyihasi qurilishi va ekspluatatsiyasi bilan bog'liq bo'lgan jismoniy, biologik va/yoki ijtimoiy-iqtisodiy muhitdagi jismoniy o'zgarishlar sifatida belgilanadi, va ular vaqt va masofa o'tgan sari turli miqyoslarda va ko'lamlarda sodir bo'ladi. Ta'sirlarning ahamiyati ta'sirning kattaligi, retseptorlarning sezuvchanligi va ta'sir qilish ehtimolini hisobga olgan holda aniqlangan. Bu ta'sirni kamaytirish yoki bartaraf etish uchun loyiha rejasiga kiritilgan chora-tadbirlarni hisobga olgan holda yumshatishdan oldin ham, yumshatishdan keyin ham amalga oshirildi. Agar ta'sirni baholash yuqori yoki o'rtacha ahamiyatga ega ta'sirlarni aniqlagan bo'lsa, ta'sirlarni yetarli darajada kompensatsiya qilish uchun loyihalash elementlari bilan birgalikda qo'shimcha yumshatish choralari ko'rib chiqiladi. Ta'sirning ahamiyat darajasi Ta'sirning ahamiyati natijasi retseptorlarning sezgirligiga nisbatan ta'sir qiymatini reytinglash orqali aniqlanadi (Jadval A).

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I*Jadval A– Ta'sirning ahamiyati*

TA' SIR QIYMATI (Ehtimollikni hashish olgan holda) Likelihood	RETSEPTORLARING SEZGIRLIGI				
		JUDA KAM	PAST	O'RTACHA	YUQORI
JUDA KAM	Ahamiyatsiz	Ahamiyatsiz	Ahamiyatsiz	Ahamiyatsiz	Past / Ahamiyatsiz*
PAST	Ahamiyatsiz	Past	O'rtacha / Past	O'rtacha	O'rtacha
O'RTACHA	Ahamiyatsiz	Moderate / Past	O'rtacha	Yuqori	Yuqori
YUQORI	Past	O'rtacha	Yuqori	Yuqori	Yuqori

EITB “O’rtacha” yoki “Yuqori” deb qayd etilgan salbiy ta'sirlarni kamaytirish uchun imkonlarni amaliy va tejamkor choralarini taklif qilish orqali aniqlaydi. Yumshatish choralari uzoq muddatli foydalanish va texnik xizmat ko'rsatish bo'yicha majburiyatlarni hamda ularning samaradorligini ta'minlash uchun zarur bo'lgan monitoringni o'z ichiga oladi.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Dastlabli Ekologik va ijtimoiy boshqaruv va monitoring rejas

Qurilish, ekspluatatsiya va ekspluatatsiyadan chiqarish bosqichlari uchun ta'sirni baholash jarayonida aniqlangan barcha yumshatish, boshqarish choralari va majburiyatlar Ekologik va Ijtimoiy Boshqaruv va Monitoring Rejasiga kiritilgan (EIBMR). EIBMR aniqlangan muhim salbiy ta'sirlarning oldini olish, maqbul darajagacha kamaytirish va bartaraf etish, hamda ijobiy ta'sirlarni rag'batlantirish va kuchaytirish uchun zarur bo'lgan choralarni belgilaydi. Bular SGKMning ichki siyosatiga ham, mahalliy Sog'likni saqlash, mexnat xavfsizligi va ekologiya standartlariga/yo'riqnomalariga ham javob beradi, va ular mavjud bo'lmagan hollarda, xalqaro standartlar/qo'llanmalar qo'llaniladi. Loyihani loyihalashtirish bosqichida aniqlanadigan boshqa har qanday qo'shimcha talablar ham Ekologik va Ijtimoiy Boshqaruv va Monitoring Rejasiga yangilash orqali kiritib boriladi.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Jadval B: Qurilish bilan bog'liq ta'sirlar va yumshatish chora-tadbirlari

LOYIHA FAOLIYATI / ASPEKT	POTENSIAL TA'SIR	RETSEPTOR	TA'SIR AHAMIYATI YUMSHATISH CHORALARI OLDIN	TA'SIR AHAMIYATI YUMSHATISH CHORALARIDAN KEYIN	YUMSHATISH CHORA-TADBIRLARI	MONITORING / O'LCHOV	MA'SUL	SAMARADORLIK KO'RSATKICHI
Qurilish: Maishiy chiqindilar	Tuproq va suv sifatiga ta'siri, vizual ta'siri, ijtimoiy ta'siri, faunaga ta'siri	Tuproq, suv, landshaft, jamiyat, hayvonot dunyosi	YUQORI	O'RTACHA	- Loyihaning integratsiyalashgan chiqindilarni boshqarish tizimi. - Barcha xavfli bo'lmagan chiqindilar O'zbekiston va SHGKM chiqindilarni boshqarish amaliyotiga muvofiq boshqariladi.	Aniqlangan chiqindilarni noto'g'ri ishlash holatlari haqida / Ichki tekshiruvlar	Pudratchi	0 chiqindilar bilan noto'g'ri ishlash holatlari qayd etilgan / Loyiha chiqindilarini boshqarish tartib-qoidalariga rioya qilinganligini ko'rsatuvchi tekshiruvlar
Qurilish: Qurilish ishchilarining oqimi	Ayollar xavfsizligi	Jamiyat va ishchi kuchi	YUQORI	O'RTACHA	Ushbu ta'sirni yumshatish choralarini ijtimoiy boshqaruv rejasining bir qismi sifatida amalga oshiriladi. Ishchilarni jamiyat va kompaniyaning ishchilarining xatti-harakatlaridan kutganlarini ko'rsatadigan zarur to'plam / o'quv-treninglar bilan ta'minlash. Odob-axloq qoidalarini nomaqbul xatti-harakatlarga nisbatan murosasizlik va intizomiy tartiblarni o'z ichiga oladi. Muammolar/izohlarni ro'yxatga olish uchun aholi uchun shikoyatlar mexanizmini qo'llab-quvvatlash.	Hodisa hisoboti	Pudratchi / SHGKM	Kirish yo'riqnomasidan o'tgan qurilish ishchilarining foizi - Maqsad 100% / Barcha xodimlar Xulq-atvor qoidalarini imzolanganligi / 0 ta nomaqbul xatti-harakatlar hodisasi qayd etilganligi
Qurilish: Qurilish ishchilarining oqimi	Spirтли ichimliklar va giyohvand moddalar	Jamiyat va ishchi kuchi	YUQORI	O'RTACHA	Ushbu ta'sirni yumshatish choralarini ijtimoiy boshqaruv rejasining bir qismi sifatida amalga oshiriladi. Xulq-atvor qoidalariga giyohvand moddalar va spirтли ichimliklarni iste'mol qilishga murosasiz kurashni o'z ichiga oladi. Ushbu ma'lumot yo'riqnoma bo'yicha o'quv-treningiga kiritiladi. Xodimlar orasida giyohvandlik va spirтли	Hodisa hisoboti	Pudratchi	Kirish yo'riqnomasidan o'tgan qurilish ishchilarining foizi - Maqsad 100% / Barcha xodimlar Xulq-atvor qoidalarini imzolanganligi / 0 ta nomaqbul xatti-

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

LOYIHA FAOLIYATI / ASPEKT	POTENSIAL TA'SIR	RETSEPTOR	TA'SIR AHAMIYATI YUMSHATISH CHORALARI OLDIN	TA'SIR AHAMIYATI YUMSHATISH CHORALARIDAN KEYIN	YUMSHATISH CHORA-TADBIRLARI	MONITORING / O'LCHOV	MA'SUL	SAMARADORLIK KO'RSATKICHI
					ichimliklar bo'yicha tasodifiy sinovlar o'tkaziladi. Ish vaqtidan tashqari spirtli ichimliklarsiz dam olishni targ'ib qilish.			harakatlar hodisasi qayd etilganligi / Giyohvand moddalar va/yoki spirtli ichimliklarni iste'mol qilmaslik holatlari bo'yicha ijobiy natijalar
Quraish: Qurilish ishchilarining oqimi	Jinsiy yo'l bilan yuqadigan kasalliklarning ko'payishi va mahalliy tibbiyot muassasalarining kurashish qobiliyati	Jamiyat va ishchi kuchi	YUQORI	O'RTACHA	Ushbu ta'sirni yumshatish chora-tadbirlari Ijtimoiy boshqaruv rejasi va salomatlik va xavfsizlik rejasining bir qismi sifatida amalga oshiriladi. Qo'shimcha ishchi kuchi uchun joylarda tibbiy xizmat ko'rsatish Favqulodda vaziyatlarda harakat qilish rejasining bir qismi sifatida mintaqaviy sog'liqni saqlash / favqulodda xizmatlar bilan hamkorlik qilish	Hodisa hisoboti	Pudratchi / SHGKM	Favqulodda vaziyatlarda harakat qilish tartib-qoidalari har yili ishlab chiqiladi va ko'rib chiqiladi / Mintaqaviy tibbiyot muassasalari bilan tuzilgan shartnomalar
Qurilish: Qurilish ishchilarining oqimi	Yo'l-transport hodisalari	Jamiyat va ishchi kuchi	YUQORI	O'RTACHA	Ushbu ta'sirni yumshatish choralari Qurilishni boshqarish rejasi va Sog'liqni saqlash va xavfsizlikni boshqarish rejasining bir qismi sifatida amalga oshiriladi. Yo'l harakati boshqaruvi rejasi baxtsiz hodisalar xavfini kamaytirish choralari va xodimlar va aholi uchun yo'l harakati xavfsizligini xabardor qilish tashabbuslarini taqdim etadi.	Hodisalar hisoboti	Pudratch	0 ta yo'l-transport hodisasi
Qurilish: Qurilish ishchilarining oqimi	Inflyatsiya, asosiy uy-ro'zg'or buyumlari narxining oshishi	Jamiyat va ishchi kuchi	YUQORI	O'RTACHA	Inflyatsiyaning ta'siri mahalliy aholiga ta'sir qilmasligi uchun ishchilar lagerida mahalliy o'z mahsulotlarini sotib olishlari uchun ishchilar lageri ichida	Narxlarning oshishi haqida hisobot	Pudratchi / SHGKM	Mahalliy bozorlarda asosiy tovar va xizmatlar narxi oshmaganligi yo'q

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

LOYIHA FAOLIYATI / ASPEKT	POTENSIAL TA'SIR	RETSEPTOR	TA'SIR AHAMIYATI YUMSHATISH CHORALARI OLDIN	TA'SIR AHAMIYATI YUMSHATISH CHORALARIDAN KEYIN	YUMSHATISH CHORA-TADBIRLARI	MONITORING / O'LCHOV	MA'SUL	SAMARADORLIK KO'RSATKICHI
					do'kon (lar)ni taqdim etish orqali amalga oshiriladi. Jamiyat bilan aloqalar bo'yicha mutaxassis (JAM) bilan muntazam maslahatlashuvlar orqali inflyatsiya ta'sirini baholash uchun rasmiy monitoring tizimi ishlab chiqiladi. JAMning fikr-mulohazalari narxlarning oshishi bo'yicha xulosalarni o'z ichiga oladi, mahalliy bozorlarda asosiy tovarlar va xizmatlar narxlarini har oyda kuzatib borish uchun yanada rasmiy monitoring tizimi ishlab chiqiladi. Bu inflyatsiyaning mahalliy ta'sir ko'rsatishi yoki yo'qligini aniqlash uchun mahalliy va mintaqaviy tadqiqotlar doirasida amalga oshiriladi.			

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Jadval C: Eksploatatsion ta'sirlar va yumshatish chora-tadbirlari

LOYIHA FAOLIYATI / ASPEKT	POTENSIAL TA'SIR	RETSEPTOR	TA'SIR AHAMIYATI YUMSHATISH CHORALARI OLDIN	TA'SIR AHAMIYATI YUMSHATISH CHORALARIDAN KEYIN	YUMSHATISH CHORA-TADBIRLARI	MONITORING / O'LCHOV	MA'SUL	SAMARADORLIK KO'RSATKICHI
Eksploatatsiya: Issiqxona gazlari	Iqlim o'zgarishi	Atmosfera	O'RTACHA	O'RTACHA	Amaldagi standartlar va talablarga muvofiq loyihalash	Havo sifati monitoringi	SHGKM	PM, Nox, Sox, CO emissiyalarining maksimal va o'rtacha konsentratsiyalari belgilangan miqdordan pastligi
Eksploatatsiya: Suv havzasidagi bug'lanish (kumulyativ)	Suv havzasining sho'rlanishi	Suv havzasining suv ekologiyasi	YUQORI	O'RTACHA	<ul style="list-style-type: none"> - Suv iste'molini va QMKdan suv olishni minimallashtirish uchun oqava suvlarni texnologik maqsadlarda ishlatish uchun qayta ishlash - Suv tejamkor uskunalar/fiksatorlarni baholash uchun unumdor loyihalashtirish; - suvni tejash va sug'orishni kamaytirish uchun tomchilatib sug'orish usulini qo'llash uchun sug'orish; - mahalliy hududlarda suvdan samarali foydalanish choralari 	Er usti suvlari monitoringi Suv ekologiyasi monitoringi	SHGKM SHGKM	Sho'rlanganlikni o'zgarasligi Asosiy tarkibning o'zgarasligi
Eksploatatsiya: Suv havzasidagi bug'lanish (kumulyativ)	Suv rezervuarining sho'rlanishi	Quruqlik ekologiyasi	YUQORI	O'RTACHA	<ul style="list-style-type: none"> - Suv iste'molini va QMKdan suv olishni minimallashtirish uchun oqava suvlarni texnologik maqsadlarda ishlatish uchun qayta ishlash - Suv tejamkor uskunalar/fiksatorlarni baholash uchun unumdor loyihalashtirish; 	Er usti suvlari monitoringi Quruqlik ekologiyasi monitoringi	SHGKM SHGKM	Sho'rlanganlikni o'zgarasligi Suv havsazida yoki unga tutash hududlarda suvning asosiy tarkibining o'zgarasligi

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

			- suvni tejash va sug'orishni kamaytirish uchun tomchilatib sug'orish usulini qo'llash uchun sug'orish; - mahalliy hududlarda suvdan samarali foydalanish choralari
--	--	--	--

Jadval D: Eksploatatsiyadan chiqarish bilan bog'liq ta'sirlar va yumshatish chora-tadbirlari

LOYIHA FAOLIYATI / ASPEKT	POTENSIAL TA'SIR	RETSEPTOR	TA'SIR AHAMIYATI YUMSHATISH CHORALARI OLDIN	TA'SIR AHAMIYATI YUMSHATISH CHORALARIDAN KEYIN	YUMSHATISH CHORA-TADBIRLARI	MONITORING / O'LCHOV	MA'SUL	SAMARADORLIK KO'RSATKICHI
Eksploatatsiyadan chiqarish: Suv havzasini yopish	Suv havzasida suv yuq	Suv havzasining suv ekologiyasi	YUQORI	O'RTACHA	Ekologik salohiyatni baholash uchun foydalanishdan chiqarishni boshqarish rejasi	Yer usti suvlarining monitoringi	SHGKM	Sho'ranganlikni o'zgarmaganligi
						Suv ekologiyasi monitoringi	SHGKM	Asosiy tarkibning o'zgarmasligi
						Abstrakt o'lchov	SHGKM	Suv samaradorligi yiliga 10% iste'molni kamaytirish maqsadi va Sanoat benchmarkida eng yaxshi 10%
Eksploatatsiyadan chiqarish: Suv havzasini yopish	Suv havzasida suv yuq	Quruqlik ekologiyasi	YUQORI	O'RTACHA	Ekologik salohiyatni baholash uchun foydalanishdan chiqarishni boshqarish rejasi	Yer usti suvlarining monitoringi	SHGKM	Sho'ranganlikni o'zgarmaganligi

EKOLOGIK VA IJTIMOYIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

LOYIHA FAOLIYATI / ASPEKT	POTENSIAL TA'SIR	RETSEPTOR	TA'SIR AHAMIYATI YUMSHATISH CHORALARI OLDIN	TA'SIR AHAMIYATI YUMSHATISH CHORALARIDAN KEYIN	YUMSHATISH CHORA-TADBIRLARI	MONITORING / O'LCHOV	MA'SUL	SAMARADORLIK KO'RSATKICHI
						Suv ekologiyasi monitoringi	SHGKM	Asosiy tarkibning o'zgarishligi
						Abstrakt o'lchov	SHGKM	Suv samaradorligi yiliga 10% iste'molni kamaytirish maqsadi va Sanoat benchmarkida eng yaxshi 10%

WorleyParsons

resources & energy

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

SAHIFA ATAYLAB BO'SH

1. KIRISH

1.1 Sho'rtan Gaz Kimyo Majmuasi ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish loyihasi to'g'risida ma'lumot

Sho'rtan Gaz Kimyo Majmuasi (ShGKM), O'zbekiston Respublikasi. Qashqadaryo viloyatida joylashgan (1-rasm), Uzbekneftgaz tasarrufidagi 2001-yildan beri ishlab turgan mavjud zavoddir. ShGKM ni kengaytirish loyihasi – polietilen ishlab chiqarish umumiy quvvatini oshirish va qushimcha polipropilen ishlab chiqarishni amalga oshirish nazarda tutilgan. Kengaytirish loyihasini 2025 yilning Dekabr oyida ishga tushirish rejalashtirilgan

Sho'rtan gaz kimyo majmuasi ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish loyihasi (ShGKMICHQK) uchun Ekologik va ijtimoiy ta'sirni baholash (EITB) hisobotni o'z ichiga oladi. Ekologik va ijtimoiy ta'sirni baholash hisoboti (EITB) yaxshi xalqaro sanoat amaliyoti (YaXSA), ya'ni xalqaro moliya korporatsiyasining ishlash standartlari (IFC, 2012), Jahon bankining EHS bo'yicha ko'rsatmalari (2007) va iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (IHTT) umumiy yondashuvlariga (2016) muvofiq tayyorlangan.

Alohida tayyorlangan (boshqalar tomonidan) ekologik ta'sirni baholash (ETB) O'zbekiston Respublikasining me'yoriy-huquqiy bazasiga va O'zbekiston Respublikasi Ekologiya va Atrof Muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi va YaXSA talablariga javob berishi kerak.

Ushbu bob ShGKMICHQK ning umumiy tavsifi, EITB hisobotining ko'lami va maqsadlarini, ShGKMICHQK ni joriy qilish rejasi va mazkur EITB ning umumiy tuzilishi va mazmuni taqdim etadi.

1.2 Loyihaning umumiy ta'rifi

1.2.1 Joylashgan o'rni

ShGKM loyihasi yer maydoni O'zbekiston Respublikasining janubi-g'arbiy qismida, Turkmaniston bilan chegara yaqinida joylashgan. Ushbu maydon Toshkent shahridan taxminan 430 km va Qarshi shahridan 33 km janubi-g'arbda joylashgan (1-rasm va 2-rasm). Loyiha obyekti Qashqadaryo viloyati G'uzor tumani hududida joylashgan. Loyihalashtirish asoslariga muvofiq, obyekt joylashuvi koordinatalari taxminan 38,2735° N, 65,4812° D (Ref. WP, 2017). Obyekt dengiz sathidan taxminan +425 m balandlikda joylashgan.

EKOLOGIK VA IJTIMOIIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

1 ShGKM joylashuvi. (Manba: www.bing.com/maps)

2 ShGKM hududiy joylashuvi. (Manba: www.bing.com/maps)

EKOLOGIK VA IJTIMOIIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

1.2.2 Qurilish maydoni tarixi

ShGKM zavodining qurilishi 1998 yilda boshlangan. ShGKM ishlab chiqarish faoliyati 2001 yilda boshlangan, zavod hozirgi kunda 21 yoshda. Bugungi kunga qadar, hech qanday muhim modernizatsiya ishlari yoki boshqa loyiha ishlab chiqilmagan.

1.2.3 Loyiha hududi

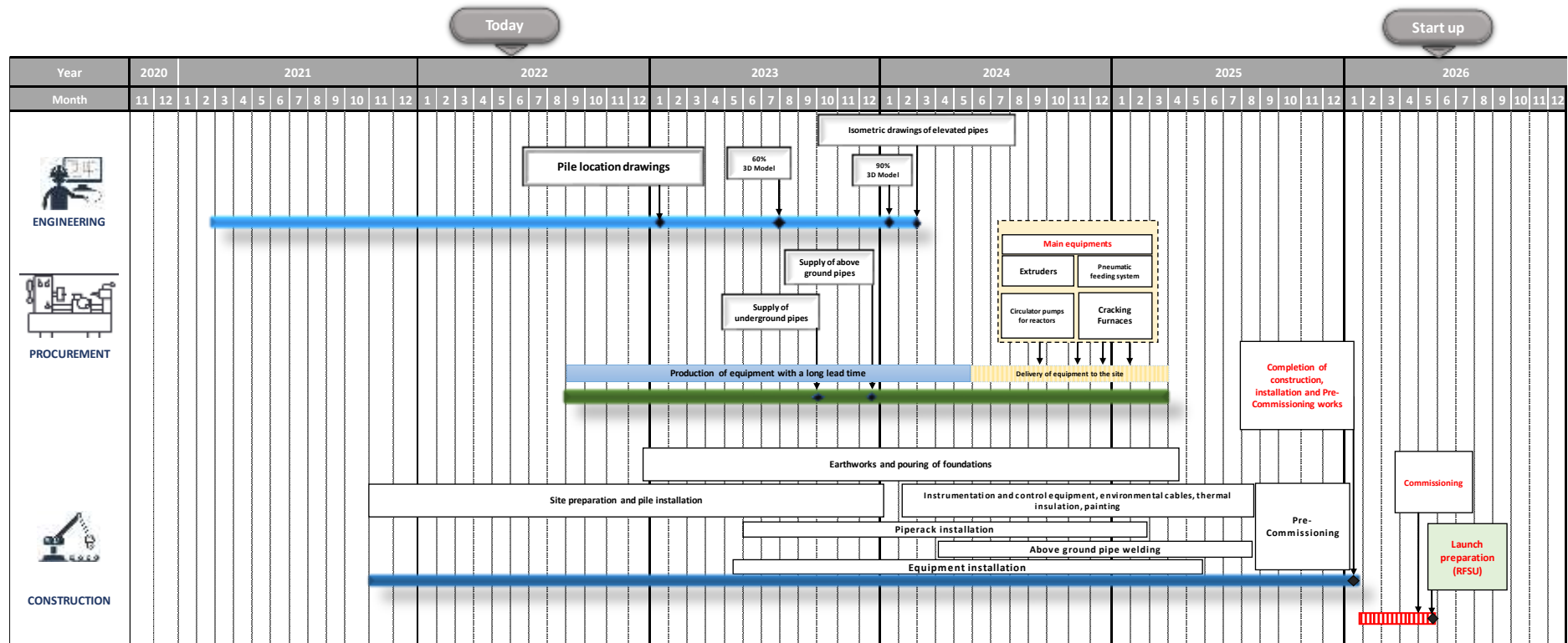
ShGKM zavodi joylashgan hudud asosan rivojlanmagan. Ob'ektga eng yaqin aholi punktlari 6 km va 10 km uzoqlikdagi O'tquduq va Navbahor qishloqlaridir. Bundan tashqari, zavoddan 3 km masofada ikkita ishchilar yashash lageri ham mavjud. Atrofdagi yerlarning katta qismi ekinsiz; ammo Navbahor qishlog'ida ShGKM ishchilarini mahsulot bilan ta'minlash bilan bog'liq rasmiy qishloq xo'jaligi yerlari mavjud. Sho'rtan ixtisoslashtirilgan o'rmon xo'jaligi ham ShGKM zavodidan taxminan 2 km shimoli-g'arbda joylashgan. ShGKM hududi hududida mavjud xizmatlar va infratuzilmaga xizmat ko'rsatuvchi temir yo'l va milliy elektr tarmog'i kiradi. Suv to'g'ridan-to'g'ri QMKdan (Qarshi magistral kanali) ta'minlanadi va ob'ektdan 4 km dan kamroq masofada joylashgan ShGKM suv ombori tomonidan ta'minlangan zaxira suv ta'minoti mavjud.

1.2.4 Amalga oshirish grafigi

ShGKMICHQK loyihasi hozirda batafsil loyihalashtirish bosqichida va modernizatsiya qilingan va yangi ob'ektlarni ishga tushirish 2025-yil dekabriga rejalashtirilgan. ShGKMICHQKni amalga oshirish grafigi quyidagi 3-rasmda ko'rsatilgan.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

3 ShGKMChQK loyihasing yuqori darajadagi amalga oshirish grafigi.

1.3 Loyiha tashabbuskori

1.3.1 Uzbekneftegaz

ShGKM UNG tomonidan boshqariladi. UNG — O'zbekiston milliy neft va gaz kompaniyasi. Uning ishlab chiqarilishi asosan ichki va qishloq xo'jaligi bozoriga yo'naltirilgan (Manba: <http://www.uzneftegaz.uz/en/about>).

1.3.2 SHGKM

ShGKM mas'uliyati cheklangan jamiyat bo'lib, "Uzbekneftegaz" aksiyadorlik jamiyati tarkibiga kiradi .

1.4 Amalga oshirish zarurati

ShGKM tomonidan boshqarilayotgan hozirgi zavod Sho'rtan konidan olinadigan tabiiy gazdan foydalaniladi, etan ajratish va 140 ming tonna etilen ishlab chiqarilib, so'ngra asosiy mahsulot sifatida 125 ming tonnagacha past zichlikdagi polietilen (LLDPE) ishlab chiqariladi. Tabiiy gazning istiqbolli baholash natijasiga kura, etan ulushi 60% gacha oshgani, uni qayta ishlash orqali qo'shimcha 80 ming tonna etilen olish mumkinligi aniqlandi. GTL zavodidan 430 ming tonna nafta yetkazib beriladi. ShGKMICHQK loyihasida 285 ming tonna etilen va 100 ming tonna propilen ishlab chiqarish uchun gazlarni ajratish qurilmasi, nafta va ortiqcha etanni qayta ishlash uchun nafta kreking pechlarini o'rnatadi. Ushbu qo'shimcha etilen va propilen bilan ShGKM qo'shimcha 280 ming tonna yuqori zichlikdagi polietilen mahsuloti va 100 ming tonna polipropilen mahsuloti ishlab chiqarish uchun yangi bimodal polietilen va polipropilen blokini o'rnatish niyatida. Etilen/Propilen qurilmasi qo'shimcha mahsulot sifatida vodorodlangan piroliz gaz ishlab chiqaradi.

ShGKMICHQK loyihasi tugallanmagan holda, joriy polietilen ishlab chiqarilishi, uskunani, dizayn texnologiyasini yoki politeilen ishlab chiqarishni o'zgartirmasdan yoki modernizatsiya qilmasdan hozirgi darajada davom etadi.

1.5 Loyiha uchun EITB talablari

1.5.1 Xalqaro moliya

ShGKM ni kengaytirish loyihasi xalqaro moliyalashtirishga bo'g'liq (yozish vaqtida moliyalashtirishni ta'minlaydigan muayyan moliyaviy institutar tasdiqlanishni kutayotganini ta'kidlab o'tish kerak). Shunday qilib, ushbu EITB hisoboti quyidagi sanab o'tilgan YaXSA ga muvofiq tayyorlangan; ekologik va ijtimoiy standartlar va ko'rsatmalar:

- Ekvator tamoyillari (2013);
- Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT) umumiy yondashuvlar;
- Jahon bankining EHS bo'iyicha ko'rsatmalari
- Xalqaro moliya korporatsiyasining ishlash standartlari (IFC-PS) 1 dan 8 gacha (IFC 2012)

Ushbu EITB hisoboti "WorleyParsons (WP) Europe Limited" tomonidan yuqorida hujjatlashtirilgan IHTT, standartlar va ko'rsatmalarga muvofiq tayyorlangan.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA’SIRNI BAHOLASH TOM – I

1.5.2 EITBning maqsadi va amalga oshirish

Ekvator tamoyillariga, IHTT umumiy yondashuvlariga va IFC-PS 1 – Ekologik va ijtimoiy xavflar va ta’sirlarni baholash va boshqarish (IFC 2012) ga muvofiq ushbu EITB maqsadlari quyidagicha belgilanadi;

- “Loyihaning ekologik va ijtimoiy xavflari va ta’sirni aniqlash va baholash;
- Havfni oldini olish uchun yumshatish ierarxiyasini qabul qilsih yoki uni bartaraf qilish iloji bo’lmasa, minimallashtirish va qoldiq ta’sirlar saqlanib qolgan bo’lsa, ishchilar, zarar ko’rgan hamjamiyat va atrof-muhit uchun xavf va ta’sirlarni qoplash;
- Boshqaruv tizimlaridan samarali foydalanish orqali mijozlarning ekologik va ijtimoiy ko’rsatkichlarni yaxshilashga ko’maklashish;
- Zarar ko’rgan hamjamiyat shikoyatlari va boshqa manfaatdor tomonlarning tashqi aloqalari tegishli tarzda ko’rib chiqilishi va boshqarilishini ta’minlash; va
- Loyiha tsikli davomida zarar ko’rgan jamoat bilan ularga potentsial ta’sir ko’rsatishi mumkin bo’lgan masalalar bo’yicha tegishli hamkorlikni ta’minlash hamda tegishli ekologik va ijtimoiy ma’lumotlarning oshkor etilishi va tarqatilishini ta’minlash (IFC, 2012).”

1.5.3 EITB tuzilmasi

Quyidagi 1-jadvalda ShGKMICHQK loyihasi uchun ushbu EITB hisobotining tuzilishi keltirilgan.

1-jadval – EITB hisobotining tuzilishi

	Bob	Tarkib tavsifi
0	Texnik bo’lmagan xulosa	EITB yakuniy hisobotining qisqacha mazmuni va aniqlangan asosiy asosiy muammolar
1	Kirish	Kirish qismida obyekt ma’lumotlari, EITBning joylashuvi va maqsadlari haqida umumiy ma’lumot berilgan
2	Taklif etilayotgan qurilish tavsifi	Ushbu bob kengaytirish faoliyatining tavsifini beradi va qurilish, foydalanish va foydalanishdan chiqarishning hayot aylanishi bosqichlarida materiallar va xizmatlarni kiritish, chiqindi materiallarni chiqarish, chiqindilar va chiqindilar uchun uchun prognozli talablarni o’z ichiga oladi.
3	Muqobil variantlarni ko’rib chiqish	Ushbu bo’limda muqobil usullar/ uskunalar va texnologiyalar, ob’ektlarini loyihalash tasdiqlanadi, shuningdek, “loyihasiz” variant ko’rib chiqariladi. Loyihaning muqobil variantlari bilan bogliq o’ziga xos ekologik va ijtimoiy muammolar ko’rsatilgan
4	Huquqiy va me’yoriy baza	Huquqiy va me’yoriy baza taklif etilayotgan loyihaga tegishli bo’lgan atrof-muhit sifati, sog’liq va xavfsizlikni tartibga soluvchi tegishli mahalliy va xalqaro qoidalar, standartlar va yo’riqnomalarning tavsifini beradi. U atrof-muhit sifati, sog’liq va xavfsizlik, tabiiy va madaniy

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA’SIRNI BAHOLASH TOM – I

Bob	Tarkib tavsifi
	<p>resurslarni muhofaza qilish va erdan foydalanishni nazorat qilishni tartibga soluvchi nazorat qiluvchi organlarni tasdiqlaydi. ShGKM nizomlari, tamoyillari va SXA korporativ yo'riqnomalari va kreditorlarning EITB talablarining qisqacha mazmuni ham kiritilgan.</p>
5	<p>EITB yondashuvi va metodologiyasi</p> <p>Yondashuv va metodologiya bo'limi atrof-muhitni baholashda kattalik va sezgirlikni aniqlash uchun foydalaniladigan mezon va ta'riflarni belgilaydi. Bo'limda foydalanilgan reyting sxemasi va loyihaga qo'llanilishi haqida batafsil ma'lumotlar keltirilgan</p>
6	<p>Jamoatchilik bilan maslahatlashish va tushintirish</p> <p>Ushbu bo'lim EITB jarayonining bir qismi sifatida yakunlangan jamoatchilik bilan maslahatlashish va oshkor qilish bo'yicha barcha tadbirlarni umumlashtiradi. Bu fikr-mulohazalar va olingan sharhlar umumiy EITB jarayoniga qanday kiritilganligini tasdiqlaydi.</p>
7-9	<p>Asosiy (jismoniy, biologik va ijtimoiy-iqtisodiy) muhitning tavsifi</p> <p>Jismoniy, biologik va ijtimoiy-iqtisodiy muhitni qamrab oluvchi asosiy atrof-muhit sharoitlari loyihaning ta'sir doirasidagi boshlang'ich sharoitlarni aniqlash uchun hujjatlashtirilgan.</p>
10	<p>Ekologik va ijtimoiy ta'sirni baholash</p> <p>Ekologik va ijtimoiy jihatlar / ta'sirlarni aniqlash</p> <p>Aniqlangan ekologik yoki ijtimoiy retseptorga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan loyihaning asosiy jihatlari haqida qisqacha ma'lumot berilgan. Potentsial ta'sirlar ehtimollik va oqibatlarini aniqlash uchun qo'shimcha tadqiqotlarni talab qilmasligiga qarab tasniflanadi.</p> <p>Muhim ekologik va ijtimoiy ta'sirlarni / xavflarni baholash</p> <p>EITB jarayonida tekshirishni talab qiladigan potentsial atrof-muhitga salbiy ta'sirlarni baholash ushbu bobda keltirilgan. Loyiha faoliyati natijasida atrof-muhit va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan o'zgarishlar tavsiflangan va baholash jarayonidan foydalangan holda baholanadi: rejalashtirilgan tadbirlarning davomiyligi/chastotaligi va ko'lami; rejalashtirilmagan hodisalarning ehtimoli (ehtimolli) va potentsial ko'lami; qabul qiluvchi muhitning sezgirligi (yoki oqibatlarini); va standart xavflarni nazorat qilish/yumshatish choralarini qo'llash.</p> <p>Muhim ekologik va ijtimoiy ta'sirlarni / xavflarni boshqarish</p> <p>Ushbu bo'lim ta'sirni maqbul darajaga kamaytirish uchun zarur bo'lgan har bir aniqlangan muhim salbiy ta'sir</p>

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Bob	Tarkib tavsifi
	<p>uchun barcha mumkin bo'lgan boshqaruv variantlarini ta'riflaydi. Boshqaruv variantlari bashorat qilingan salbiy ta'sirlarning oldini olish, minimallashtirish, kamaytirish yoki bartaraf etish yoki kamaytirish mumkin bo'lmagan ta'sirlarni qoplash choralarini ko'rib chiqadi.</p> <hr/> <p>Umumiy ta'sir</p> <p>Loyihaga tatbiq etilishi baholansa, umumiy ta'sirlarning qisqacha tavsifi taqdim etiladi.</p> <hr/> <p>Qoldiq ta'sirlar</p> <p>Boshqaruv va ta'sirni yumshatish chora-tadbirlari amalga oshirilgandan so'ng kutilayotgan qoldiq ta'sirlarning qisqacha tavsifi, shuningdek qolgan qoldiq ta'sir darajasi. Barcha qoldiq ta'sirlar EIBMR ning dastlabki ekologik va ijtimoiy boshqaruv va monitoring rejasiga kiritiladi.</p>
<p>11 Ekologik va ijtimoiy boshqaruv va monitoring dastlabki rejasi</p>	<p>Boshqaruv choralarini va monitoring talablari dastlabki ESMMPda hujjatlashtirilgan. Dastlabki ESMMPda aniqlangan muhim salbiy ta'sirlarning oldini olish, kamaytirish va bartaraf etish choralarini maqbul darajaga yetkazish hamda ijobiy ta'sirlarni rag'batlantirish va kuchaytirishni ta'minlash bo'yicha batafsil ma'lumotlar keltirilgan. Dastlabki ESMMP xalqaro standartlarga/qo'llanmalarga va ShGKMning ichki siyosatlariga va AMXS bo'yicha mahalliy standartlarga/yo'riqnomalarga amal qiladi.</p>
<p>12 Umumlashtirish va hulosasi</p>	<p>EITBning asosiy xulosalari va tavsiyalarining qisqacha mazmuni keltirilgan</p>

1.6 Tegishli hujjatlar

Alohida tayyorlangan (boshqalar tomonidan) ekologik ta'sirni baholash (ETB) O'zbekiston Respublikasining me'yoriy-huquqiy bazasiga va O'zbekiston Respublikasi Ekologiya va Atruf Muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi talablariga javob berishi kerak.

Ushbu EITB milliy EIA dan alohida, mustaqil tashkilot tomondan tayyorlangan. Shu bois, O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi va SCEEP va mazkur xalqaro EITB talablari doirasida farqliklar kelib chiqishi mumkin

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

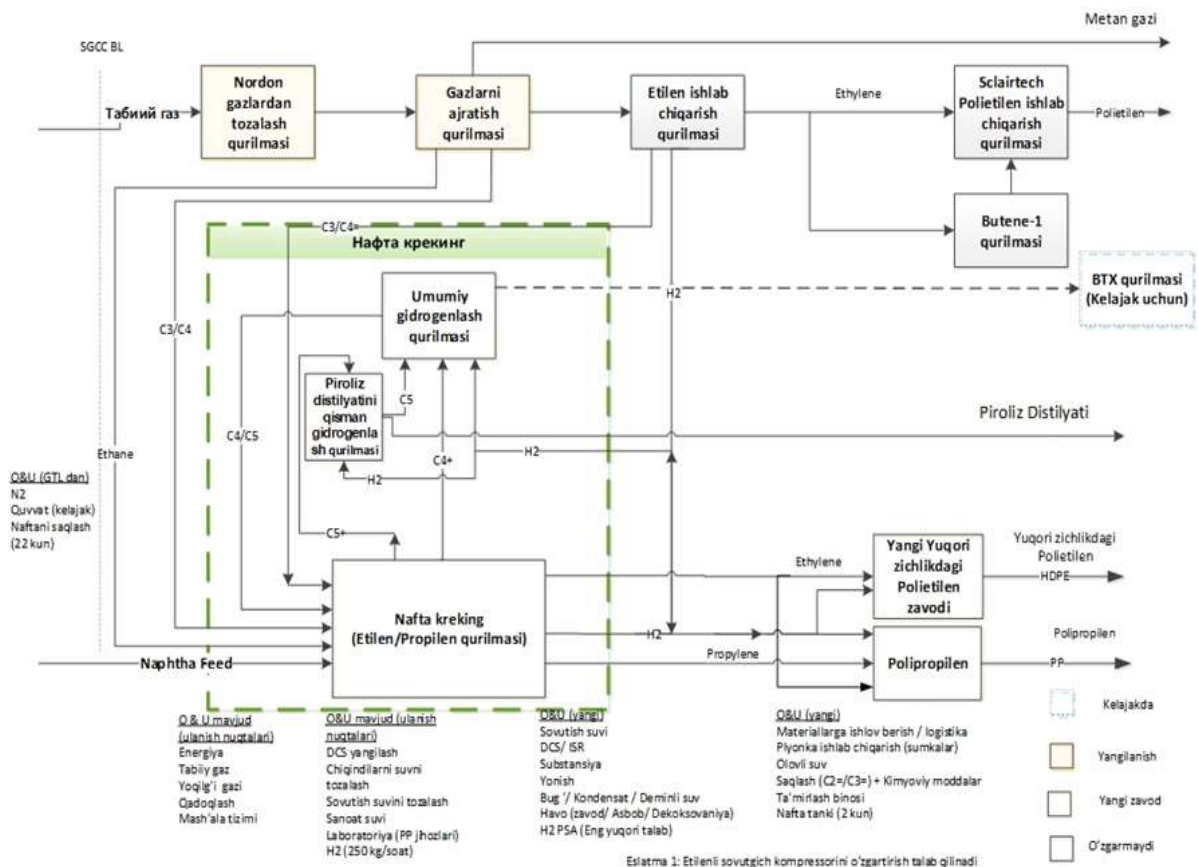
2. TAKLIF ETILAYOTGAN LOYIHA TAVSIFI

2.1 Umumiy ta'rif

Sho'rtan gaz-kimyoy majmuasi tomonidan boshqarilayotgan hozirgi zavod Sho'rtan gaz konidan etan ajratish va etilen ishlab chiqarish uchun tabiiy gazdan foydalanadi. Etilen asosiy mahsulot sifatida (LLDPE) Chiziqli past zichlikdagi polietilenga aylanadi. Ayni paytda yillik 140 ming tonna etilen va 125 ming tonna (LLDPE) Chiziqli past zichlikdagi polietilen ishlab chiqarilmoqda.

Tabiiy gazning kelajakdagi amalga oshirilgan hisob kitoblariga ko'ra tabiiy gaz tarkibida etan gazining miqdori 60% gacha oshishi aniqlandi va uni qayta ishlash orqali, qo'shimcha yillik 80 ming tonna etilen ishlab chiqarishga erishiladi. GTL zavodida yillik 430 ming tonna nafta mavjud. Sho'rtan gaz-kimyoy majmuasi yillik qo'shimcha 285 ming tonna etilen va 100 ming tonna propilen ishlab chiqarish uchun gazni ajratish qurilmasidandagi ortiqcha etanni va naftani qayta ishlash uchun Nafta kreking qurilmasini o'rnatadi. Ushbu qo'shimcha etilen va propilen bilan Sho'rtan gaz-kimyoy majmuasi qo'shimcha yillik 280 ming tonna HDPE mahsuloti va 100 ming tonna polipropilen mahsulotini ishlab chiqarish uchun yangi bimodal polietilen va polipropilen blokini o'rnatish rejalashtirilgan.

Ushbu modernizatsiya orqali gazlarni nordon gazlardan tozalash qurilmasida gaz tarkibidagi CO2 konsentratsiyasini nordon gazlarni yutish qurilmasini dizayn asoslarida (BoD) (WorleyParsons, 2017) belgilangan miliondan 50 (ppm) darajagacha kamaytirishini ta'minlaydi. 4-blok diargammada bo'limlar modernizatsiya loyihasi va mo'ljallangan qurilish jarayonining umumiy ko'rinishi berilgan.

SHGKM blok diagrammasi. (WorleyParsons, 2017)

2.2 Joriy qurilish maydoni holati

2.2.1 Qurilish maydonining ko'rinishi

Mavjud SHGKM qurilish maydonining o'lchami quyidagi 5-rasm va 6-rasmda ko'rsatilgan.

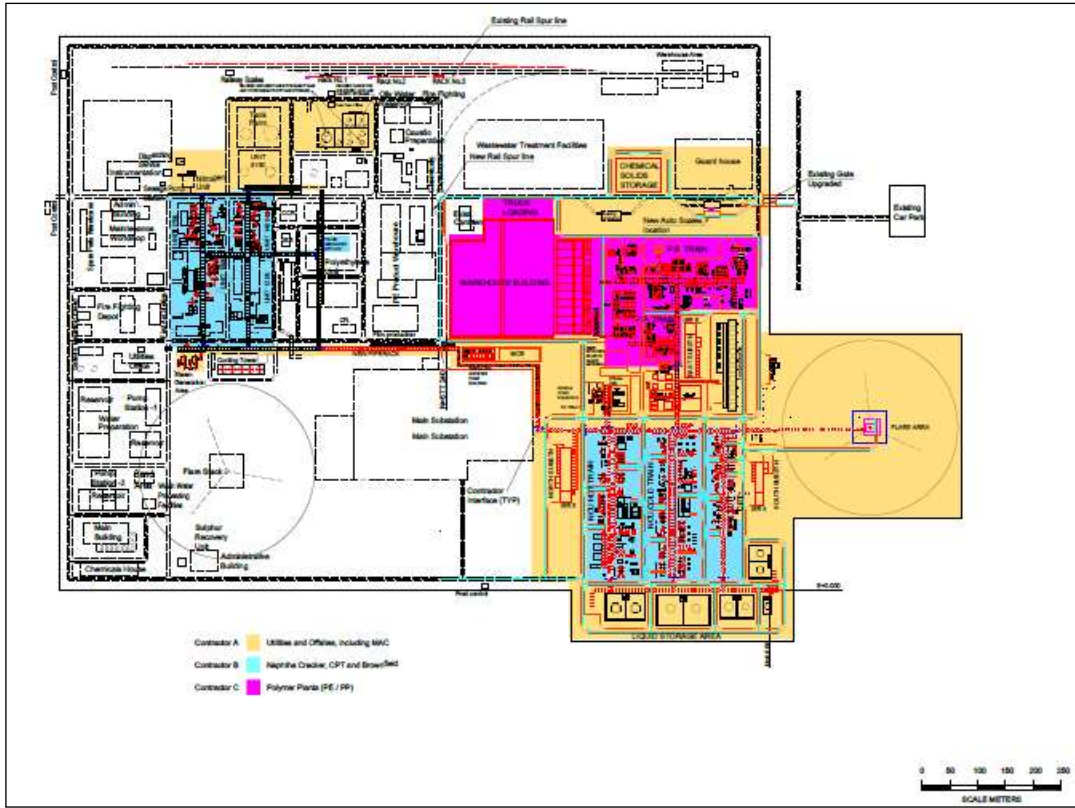

4 Qurilish maydonining havo rejasi. (Manba: www.bing.com/maps).

Ekologik va ijtimoiy ta'sirni baholash tom – I

5 Qurilish maydonining joylashtirish rejası

2.2.2 Mavjud qurilmalar

Mavjud SHGKM da quyidagi texnologik qurilmalar mavjud:

2.2.2.1. NORDON GAZLARDAN TOZALASH QURILMASI, GAZNI AJRATISH QURILMASI VA ETILEN QURILMASI:

- Tabiiy gazni nordon gazlardan tozlash qurilmasi (1700);
- Tabiiy gazni quritish, sovutish va ajratish qurilmasi (1800);
- Issiqlik jarayonlari qurilmasi (1100);
- Pirogazni siqish va ishqor bilan tozalash qurilmasi (1200);
- Pirogazni sovutish qurilmasi (1300);
- Etilen ajratib olish qurilmasi (1400);
- Propan sovutish qurilmasi (1500);
- Etilen sovutish qurilmasi (1600).
- Oltinugurt olish qurilmasi (7600)

2.2.2.2. POLIETILEN VA BUTEN-1:

EKOLOGIK VA IJTIMOIIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

- Polimerlash reaksiyasi qurilmasi (2100)
- Polietilenga oxirgi ishlov berish qurilmasi (2300)
- Retsikl qurilmasi (2200)
- Buten-1 olish qurilmasi (3000)

2.2.2.3. ISHLATILGAN ISHQORNI OKSIDLASH VA NEYTRALLASH JARAYONI QURILMASI :

- Ishlatilgan ishqorni oksidlash va neytrallash jarayoni qurilmasi (4000)

2.2.3 Mavjud umumzavod xo'jaligi

Bundan tashqari, quyidagi qurilmalar va texnologik jarayonlar ham mavjud:

- Qozon taminot suvi (6000);
- Yong'inga qarshi suv tizimi (7000);
- Sovutish suvi (6200);
- Elektr taminoti (7200);
- Bug' ishlab chiqarish (6100);
- Chiqindi suvlarni tozalash 6400);
- Demin suvi ishlab chiqarish (6300);
- Chiqindi yog'larni tozalash (6401);
- Yoqilg'i gazi ishlab chiqarish (6800);
- Ishqorni to'kib olish (7400);
- Azot va xavo ishlab chiqarish qurilmasi (6600);
- Tavar xom ashyo saqlash (8100);
- Mash'ala tizmi (6900).

2.2.4 Mavjud jarayonlar

Quyidagi bo'limlar 7-rasmda ko'rsatilgan SHGKM dagi jarayonlarni umumlashtiradi.

2.2.5 Nordon gazlardan tozalash (NGT)

Zavod chegarasidan olingan tozalanmagan tabiiy gaz asosan ikkita kalonnadan iborat nordon gazlardan tozalash qurilmasiga (AGRU) yo'naltiriladi, absorber va desorber va boshqa tegishli qurilmalardan iborat. Tabiiy gaz nordon gazlarini (karbonat angidrid [CO₂] va vodorod sulfidi [H₂S]) olib tashlash uchun Absorberdagi amin eritmasi Dietanol amin (DEA) bilan reaksiyaga kirishadi. So'ng nordon gazlardan tozalangan tabiiy gaz absorber yuqori qismi orqali gazni ajratish qurilmasiga (GSU)

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

---

yuboriladi. Absorberning pastki qismidagi to'yingan amin eritmasi keyinchalik desorberga yo'naltiriladi, u erda nordon gazlar amin eritmadan ajratib olinadi va dietanol amin qayta absorberga yuboriladi. Har qanday yo'qotishlarni qoplash uchun amin eritmasi tizimga qaytariladi. Nordon gazlar oltingugurt olish qurilmasiga yuboriladi. Oltingugurt olish qurilmasi maxsus titan oksidi katalizatorida (TiO₂) vodorod sulfidini havo bilan to'g'ridan-to'g'ri kislorodlash orqali vodorod sulfidi bo'lgan nordon gazlaridan oltingugurt ishlab chiqarish va granulyatsiya qilish uchun mo'ljallangan.

2.2.6 Gazni quritish, sovutish va demetanizatsiyalash

Nordon gazlardan tozalash tizimidan tozalangan tabiiy gaz gazlarni ajratish bo'limiga yo'naltiriladi, u yerda sovutiladi, quritiladi va Gazlarni ajratish bo'limidagi demetanizatoriga yuborishdan oldin yana sovutiladi. Sovutishning bir necha bosqichlari propanli sovutgich, etilenli sovutgich va Gazlarni ajratish bo'limi sovuq qutisidan qaytgan metan fraksiyasi yordamida amalga oshiriladi, gaz esa molekulyar sita quritgich bilan to'ldirilgan quritgichlarda quritiladi.

Gazlarni ajratish bo'limi Demetanizatorida metan fraksiyasi etan fraksiyasidan ajratiladi, etanning 95% i olinadi. Etilenli sovutuvchining eng past darajasi yordamida Demetanizatorga flegma taminlanadi. Sovutish sistemasi va demetanizatorida sovutishni ta'minlash uchun etilen zavodiga qo'shimcha suyuq metan yuboriladi.

Demetanizator yuqori qismi qayta isitiladi va bosimi ko'tarilib va tovar metan gazi sifatida eksport uchun yo'naltiriladi. Qayta isitilgan demetanizator yuqori oqimining o'zgina qismi gazlarni ajratish, etilen va polietilen qurilmalarida joylashgan quritgichlarni qayta tiklash uchun ishlatiladi.

2.2.7 Deetanizatsiya, Depropanizatsiya va Debutanizatsiyalash

Demetanizator kub qismidan Gazlarni ajratish bo'limi Deetanizatorga yo'naltiriladi, u yerda etan yuqori qismdan ajratib olinadi va etilen qurilmasiga xom ashyo sifatida deetanizator reflaks separatori orqali yuboriladi. Etan, shuningdek, etilen qurilmasi kam quvvat bilan ishlaganda yoki tartibli o'chirish uchun piroliz pechlarini xom ashyo bilan ta'minlash uchun Gazlarni ajratish bo'limi deetanizator reflaks separatorida kondensatsiyalanishi va saqlanishi mumkin.

Propan va og'ir komponentlardan tashkil topgan deetanizator kubida GAQ depropanizerga yo'naltiriladi, u yerda u pastroq bosimda ajraladi va propan yuqori mahsuloti va butan va og'ir pastki mahsulot ishlab chiqarish uchun fraksiyalanadi. Propanning bir qismi propan sovutish tizimini to'ldirish uchun vaqti-vaqti bilan ishlatiladi.

Depropanizatorning kub qismidagi mahsulot pastroq bosimda bug'lanadi va butan fraksiyasi kalonning yuqori qism mahsuloti, pentan va undan og'ir fraksiyalar pastki mahsulot hosil qilish uchun debutanizatorida fraksiyalanadi, ikkalasi ham mahsulotni saqlashga bo'limiga yuboriladi. Gazlarni ajratish qurilmasiga barcha sovutuvchi agentlar etilen qurilmasining sovutish kompressor sistemalari tomonidan ta'minlanadi.

2.2.8 Ta'minlash tizimi

Etanga boy maxsulot Gazlarni ajratish qurilmasi Deetanizator refluks separatoridan gaz holatdagi oqimi sifatida chiqadi. Ethan gazi sovuqlik qutisi №2 da tabiiy gaz bilan isitiladi va so'ngra etan gazi birlamchi issiqlik almashtirgich orqali qizdirilib piroliz pechlariga yuboriladi.

Gazlarni ajratish qurilmasida deetanizator reflux separatoridan olingan suyuq etan gaz holatga o'tqaziladi va etan xom ashyosini yetmagan qismiga qo'shimcha sifatida piroliz pechlariga yuboriladi. Bu etan bug'latgichi Gazlarni ajratish qurilmasii eng minimal yuklama bilan ishlash sharoitida ishlaganda yoki tartibli o'chirish davomida piroliz pechlarini maxsulot bilan ta'minlash uchun ishlatiladi. Saqlangan suyuqlik etanni bug'lash uchun bug'li issiqlik almashtirgich ishlatiladi. So'ngra gaz holatga o'tgan etan yuqorida aytib o'tilganidek, etan xom ashyosini birlamchi qizdirish isitgichiga yuboriladi.

2.2.9 Piroliz, toblash jarayoni, texnologik suvni tozalash va etan maxsulotini to'yintirish

Etan maxsuloti va qaytib kelayotgan etan oqimi saturator kalonnasiga yuborilgunga qadar aralashtiriladi va toblash suvi bilan qizdiriladi. Saturatorda oldindan qizdirilgan aylanma texnologik suv bilan to'g'ridan-to'g'ri issiqlik almashinish orqali kerakli bug'ning etanga nisbatiga erishish uchun etan gazi namlash orqali suv bug'i bilan to'yintiriladi. Oltingugurt (dimetil disulfid [DMDS] sifatida) bug' piroliz pech quvurlarini koks va uglerod oksidi hosil bo'lishidan himoya qilish uchun umumiy etan oqimiga injeksiya qilinadi. Saturator dan namlangan etan keyin bug' bilan aralashtiriladi va piroliz pechiga kirishdan oldin yana qizdiriladi.

Uchta SRT VI (Etilen piroliz pech) piroliz pechlari mavjud. Ikkita piroliz pechi normal rejimda, uchinchi esa koksdan tozalash jarayonida yoki kutish rejimida ishlashning uzluksizligi taminlash uchun taqdim etilgan. Har bir piroliz pechi har bir radiant qism quvurlaridan chiqadigan pirogaz oqimi tegishli birlamchi toblash apparatlarida orqali alohida sovutiladi va ikkilamchi toblash apparatiga kirishdan oldin birlashtiriladi va keyin sovutiladi. Bu jarayon har bir piroliz pechlari uchun umumiy bug' separatoriga ulangan termosifon tizimi orqali birlamchi toblash apparatlarida o'ta yuqori bosim bug'ini hosil qiladi. Bug' separatoriga qozonxona taminot suvi piroliz pechning konvektiv qismida tutin gazi bilan birlamchi qizdiriladi.

Keyinchalik aralashgan issiq pirogaz oqimi toblash kalonnasiga yo'naltiriladi, u yerda suv bilan to'g'ridan-to'g'ri qarshi oqim bilan sovutiladi va pirogazni siquv kompressorining birinchi bosqichiga yuboriladi. Kondensatsiyalangan uglevodorodlar kalonna tubiga tushadi va aylanma toblash suvidan ajratiladi. Keyinchalik bu kondensatsiyalangan uglevodorodlar sovutiladi va yoqilg'i tizimiga yuboriladi. Issiq aylanma toblash suvidan ishlov beruvchilarni past darajadagi issiqlik bilan ta'minlash uchun ishlatiladi va to'yintirish oqimi to'g'ridan-to'g'ri DOX qurilmasiga haydaladi, bu yerda to'xtatilgan qattiq moddalar va emulsiyalangan yog'lar texnologik suvdan ajratib olinadi.

2.2.10 Pirogazini siqish va nordon gazdan tozalash

Toblash kalonnasining yuqorisidan chiqqan gaz oqimi besh bosqichli markazdan qochma kompressorda sovutish suvi yordamida bosqichlararo sovutilib etapma-etap bosimi ko'tarilib boriladi.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Piroliz gazni bosimini ko'tarib borishda kondensatsiyalangan suv va uglevodorodlar separatorlarda to'planadi va Quench kalonnasi kub qismiga qaytariladi.

Kompressorning uchinchi va to'rtinchi bosqichlarida nordon gazlar piroliz gazi kompressori sistemasidan chiqarilishi uchun nordon gazlardan tozalash bo'limiga yuboriladi. Nordon gazlardan tozalash bo'limida nordon gazlarni to'liq olib tashlashni ta'minlash uchun ikki bosqichli Kaustik yuvish kalonnasidan iborat. Har bir bosqich ishqor aylanma sxemasidan iborat bo'lib, u yerda gidroksid pastki qismdan yuqori qismiga nasoslar yordamida haydaladi. Ishqor bilan kompressor tizimini ifloslanishiga yo'l qo'ymaslik uchun gidroksid kalonnasining yuqori qismidan suv bilan yuvish bo'limi mavjud. Bug' kondensati sovutiladi va yuvish suvi sifatida va aylanma ishqor qismlarini suyultirish va injeksiya qilish sifatida ishlatiladi. Ishlatilgan yuvish suvi dastlab ishqor aylanma oqimalari uchun suyultiriladigan suv talablarini qondirish uchun ishlatiladi va keyin bo'lim chegarasidan tashqariga (OSBL) tozalashga yuboriladi. Suyultirish uchun zarur bo'lgan har qanday qo'shimcha suv o'ta yuqori bosimli bug'ning uzluksiz bug' chiqarish separatoridan kondensat bilan ta'minlanadi. Ishqor kalonnasining pastki qismidagi sarflangan ishqor keyingi ishlov berish uchun ishlatilgan ishqorni oksidlash qurilmasiga yuboriladi. Ishqor kalonna kubida hosil bo'lgan har qanday sariq moy vaqti-vaqti bilan qayta ishlash separatorlarga chiqarib turiladi.

Piroliz gazni beshinchi bosqichdan chiqishi sovutish suvi bilan sovutiladi va keyin piroliz gaz quritgich maxsulot bilan ta'minlash separatoriga kirishdan oldin propan yordamida sovutish qurilmasida sovutiladi. Gaz holatdagi piroliz gaz quritgichiga yuboriladi va kondensatsiyalangan suv va uglevodorodlar piroliz gaz kompressorining beshinchi bosqich kirish separatoriga beriladi.

2.2.11 Pirogazni quritish

Quritgich separatoridan kelayotgan pirogaz quritgich sistemasidagi ikkita quritgich yordamida quritiladi. Bir quritgich ishchi rejimida, ikkinchisi esa siklik operatsiyada qayta tiklanish jarayonida bo'ladi. Qayta tiklash jarayonida vodorod/metan gazining bir qismi hamda Gazlarni ajratish qurilmasidagi tabiiy gazning bir qismi yuqori bosimli bug' bilan isitiladi va pirogaz quritgichlari, tabiiy gaz quritgichlari, etilen quritgichlari va Polietilen bo'limidagi etilen minorasi quritgichlarni qayta tiklash uchun ishlatiladi. Qayta tiklashdan so'ng gaz sovutiladi va yoqilg'i tizimiga yuboriladi. Har qanday kondensatsiyalangan suv Toblash kalonnasiga qaytariladi.

2.2.12 Sovutish tizimi

Pirogaz quritgichidan chiqayotgan pirogaz 1, 2 va 3-demetanizator separatorlariga yuborilgunga qadar texnologik oqimlar, propan va etilen sovutgich bilan issiqlik almashinuvi orqali asta-sekin sovutiladi. Bu separatorlardagi kondensat demetanizatorga maxsulot sifatida yuboriladi.

№1sonli demetanizator maxsulot separatoridan olinadigan pirogaz sovuq sovutish kamerasi chiqindi gazlar va etilen sovutgichning eng sovuq darajasi bilan sovutiladi. Pirogaz №2 demetanizator separatoridan hosil bo'lgan vodorod/metan gazi va Gazlarni ajratish qurilmasidagi suyuq metan bilan issiqlik almashinuvi yo'li bilan qo'shimcha sovutiladi. Keyin kondensat Demetanizatorga eng sovuq maxsulotni ta'minlaydigan №3 demetanizator separatorida ajratiladi.

Sovuq qutida qayta qizdirilgandan so'ng, №3 demetanizator maxsulot separatoridan olingan vodorodga boy gaz uchta oqimga bo'linadi. Birinchi oqim atsetilen konvertori va polietilen bo'limi uchun yuqori tozalikdagi vodorodni ta'minlaydigan Qisqa skilli absorbsiya (QSA) qurilmasiga yuboriladi. QSA chiqindi-gaz piroliz pechlar yoqilg'i gaz tizimiga yuboriladi. Ikkinchi oqim bo'lim chegarasidan tashqariga va suyuq yoqilg'ini bug'lash tizimiga yuboriladi. 3-sonli demetanizator maxsulot separatoridan vodorodga boy

Ekologik va ijtimoiy ta'sirni baholash tom – I

---

qolgan oqim sovuq qutida qayta isitiladi va quritgichni qayta tiklash uchun ishlatishdan gaz bilan aralashtiriladi. Oxir-oqibat, bug' qozonining yoqilg'i tizimiga yo'naltiriladi.

2.2.13 Pirogazni demetanizatsiyalash

Pirogazni sovutish tizimidan olingan maxsulotlar Demetanizatorning tegishli nasadkalar qismiga yuboriladi. Demetanizator metan chiqindi-gazi yoqilg'i gaz tizimiga kirishi uchun yetarlicha yuqori bosim ostida ishlaydi.

Demetanizator kubidagi reboilerida piroliz gaz bilan qayta qaynatiladi. Kalonna yuqori qismidan chiqadigan gaz oqim Gazlarni ajratish qurilmasi demetanizatorida ishlab chiqarilgan suyuq metan bilan issiqlik almashinuvi natijasida qisman kondensatsiyalanadi. Demetanizator tarmog'ining yuqori qismi gaz almashinuvchilarida qayta isitiladi va №3 demetanizator separatoridan qayta isitiladigan vodorod chiqindi gazi bilan birlashtiriladi. Vodorod / metan gazi Tovar metan gazi bilan birlashtiriladi va bug' qozonining yonilg'i tizimiga yo'naltirilgunga qadar quritgichlarni qayta tiklash uchun ishlatiladi. Gazlarni ajratish qurilmasidan bug'langan suyuq metan sovuq qutida qayta isitiladi va piroliz pechlarining yoqilg'i gaz tizimiga yuborilishidan oldin QSA gazi bilan birlashtiriladi. Demetanizatorning kub qism nasoslari bilan haydaladi va ikkita oqimga bo'linadi. Ulardan biri etilen sovutish agenti bilan qayta qizdirilgandan so'ng va propan sovutgichining ikki bosqichidan so'ng Deetanizatoridagi yuqori maxsulot ta'minlash likopchasiga yuboriladi. Boshqa oqim etilen sovutish agenti bilan qayta isitiladi va Deetanizatoridagi pastki maxsulot likopchasiga yuborilgunga qadar propan sovutgichida sovuq rekuperatsiyaning to'rt bosqichida amalga oshiriladi.

2.2.14 Deetanizator, Atsetilen Konvertor va Etilen fraksiyasini ajratish kolonnasi

Demetanizator ostki qism mahsuloti Deetanizatori maxsulot bilan ta'minlaydi. Deetanizator flegmasi yuqori qismni propanli sovutgich bilan qisman kondensatsiya qilish orqali ta'minlanadi, qayta qaynatish vazifasi esa to'yingan past bosimli bug' bilan ta'minlanadi. Deetanizatorning quyi qismi yoqilg'i tizimiga yuboriladi.

Deetanizator yuqori qismidan chiqqan atsetilen etilen va etanga selektiv gidrogenlash yo'li bilan o'tkaziladi. Atsetilen konvertori bitta gidrogenlash katalizatori qatlamida ishlashga mo'ljallangan. Zaxira konvertor bilan ta'minlangan, shunda katalizator o'ta qizib ketgan bug' va havo aralashmasi bilan ishlashning uzluksizligini to'xtatmasdan qayta tiklanishi mumkin.

Vodorod Deetanizatorning yuqori qismidan chiqishiga qo'shiladi va keyin konvertor oqimi va past bosimli bug' bilan birlamchi isitiladi. Keyin oldindan qizdirilgan oqim katalizator qatlamidan o'tkaziladi. Keyin konvertorning oqimi sovutish suvi bilan issiqlik almashinuvi va konvertorning mahsuloti bilan asta-sekin sovutiladi.

Reaksiyaning qo'shimcha mahsuloti atsetilen polimeri bo'lgan yashil moydir. Yashil moy etilen fraksiyanatori maxsulotini to'g'ri quritishga xalaqit beradi, bu esa muzlash bilan bog'liq muammolarni oldini olish uchun zarurdir. Yashil yog'ni yo'qotish uchun asetilen konvertoridan sovutilgan oqim C2 Yashil yog' separatoridan keyingi oqimidagi Etilen fraksiyonatoridan suyuq etilen/etan oqimi bilan issiqlik almashadi va keyin separatorida bug'lanadi. Separatoridan chiqadigan suyuqlik yana Deetanizatorga haydaladi. Yashil yog' deetanizator kub qismidan chiqadi va separatoridan gaz fazasi orqali Etilen fraksiyonatoriga malekulyar adsorbent orqali o'tadi. Etilen quritgich bitta idish bo'lib, quritgich qayta

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

---

tiklanish jarayonida chetlab o'tishni talab qiladi. Etilen fraksiyonatorini kub qismi reboileri va yon qism reboileriga ega. Pastki qism reboilerining kondensatsiyalanuvchi propan sovutgich bilan isitiladi. Yon reboiler pirogaz bilan isitiladi.

Etilen fraksiyanatorining pastki qismlaridan chiqqan etan pirogaz bilan bug'langandan so'ng Piroлиз pechlarida qayta ishlanadi va gaz holatdagi tozalangan yangi etan maxsuloti bilan aralashadi va keyin toblash suvi bilan isitiladi. Etilen fraksiyonatorining yuqori qismi propan sovutgich bilan kondensatsiyalanadi. Asetilen konvertoridan chiqadigan vodorod/metan chiqindi gazi va etilening muvozanat konsentratsiyasi reflux oqim separatoridan pirogaz kompressorining uchinchi bosqichiga chiqariladi. Etilen mahsuloti fraksiyanator kalonnasining tepasidan bir nechta likopcha pastidan yon tomonidan chiqadi va saqlashga yuboriladi. Etilen maxsuloti saqlash joyidan polietilen qurilmasiga yuborishdan oldin sovuq quti va propan sovutish agenti bilan issiqlik almashib qizdiriladi.

2.2.15 Propanli sovutish qurilmasi

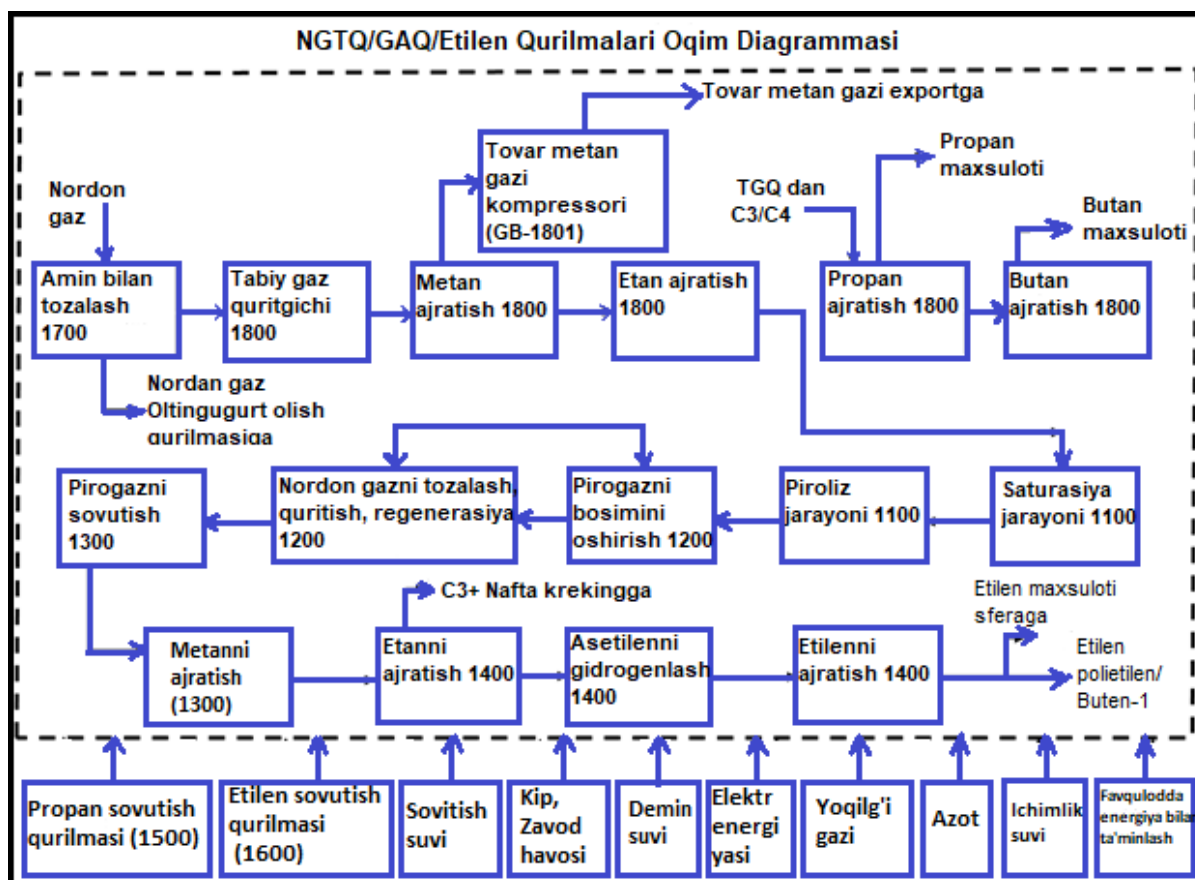
Propanli sovutish tizimi to'rt bosqichli yopiq tizim bo'lib, texnologik gazni sovutish uchun bug 'turbini bilan boshqariladigan markazdan qochma kompressordan foydalanadi. Tizim -37°C dan 13°C gacha bo'lgan to'rtta harorat darajasida sovutishni ta'minlaydi va Sovuqlik jarayonlari qurilmasi va Gazni ajratish qurilmasini sovutish tizimi bilan ta'minlaydi.

2.2.16 Etilenli sovutish qurilmasi

Etilenli sovutish tizimi - bu texnologik gazni sovutish uchun bug 'turbini bilan boshqariladigan markazdan qochma kompressordan foydalanadigan yopiq uch bosqichli tizim. Tizim -101°C dan -62°C gacha bo'lgan to'rtta harorat darajasida ega bo'lib, Sovuqlik jarayonlari qurilmasi va Gazni ajratish qurilmasini sovutish tizimi bilan ta'minlaydi. Quruq gaz zichlagichlari ikkala sovutish kompressorlari uchun ham mavjud bo'lib, kompressorga moylash moyining kirishi va muzlashi ehtimolini yo'q qiladi.

EKOLOGIK VA IJTIMOYIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

6 Mavjud jarayonlar oqimi diagrammasi (WP (1), 2016)

2.3 Loyihaning tavsifi

2.3.1 Ta'rif

SGCCUPning maqsadi etilen ishlab chiqarish quvvatini hozirgi 140 ming tonna dan qo'shimcha 285 ming tonna ga oshirish va qo'shimcha 98 ming tonna propilen ishlab chiqarishga mo'ljallangan. Bunga tabiiy gaz hom-ashyosi tarkibidagi etan miqdorini taxminan 60% ga oshirish orqali va GTL zavodidan 430 ming tonna nafta hom-ashyosi qayta ishlash orqali erishiladi. Qo'shimcha etilen natijasida 280 ming tonna bimodal yuqori zichlikdagi polietilen (LLDPE) va 100 ming tonna polipropilen ishlab chiqaradigan yangi Polipropilen zavodi tashkil etiladi. Ushbu qo'shimcha etilen yangi bimodal polietilen zavodida polietilen ishlab chiqarish uchun ishlatiladi.

Gazni tozalash va ajratish qurilmasidagi yangilanishlar gaz tarkibidagi nordon gazni (CO2) konsentratsiyasini Dizayn asoslarida (WP, 2016) belgilangan kerakli 50 ppm darajagacha tozalash imkonini beradi.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I**2.3.2 Loyiha Tarkibi**

Quyidagi 2-jadval va 8-rasmda loyiha uchun ob'ektni yangilash tafsilotlari haqida qisqacha ma'lumot berilgan:

2-jadval - Ob'ektni yangilash tafsilotlari

Qurilmalar	Yangilash tafsilotlari
Nordon gazini tozalash qurilmasi (AGRU)	AGRU ni yangilash Dow kompaniyasi tomonidan mavjud DEA erituvchisini almashtirish va Absorber kalonnasini ichki qismini o'zgartirish amalga oshiriladi. Ushbu yangilangan jarayon Dizayn asoslari spetsifikatsiyasiga muvofiqi talab qilinadi, shu jumladan tozalangan gaz oqimidagi CO ₂ kontsentratsiyasi 50 ppm dan kam bo'lishiga erishish talab qilinadi.
Gazni ajratish qurilmasi (GSU)	GSU Etan kontsentratsiyasining o'sishini hisobga olish uchun mavjud bo'linmalarni qayta tiklash orqali yangilanadi. Quyidagi asosiy uskunalar va ular bilan bog'liq uskunalar yangilanadi va almashtiriladi: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Demetanizator kalonnasi (faqat ichki qismi); ▪ metan isitgichi 1 va 2-sonli (almashtiriladi); ▪ Demetanizatorni ta'minlash sig'imi (almashtiriladi); ▪ Demetanizator yon reboylari (almashtiriladi); ▪ Demetanizer kondensatori (almashtiriladi); ▪ Tabiiy gaz rekompresorli sovitkich (almashtiriladi); ▪ etan gazi bug'latgichi 2-sonli (yangi o'rnatiladi); ▪ Ishga tushirish/makiyaj propan nasosi (yangi o'rnatiladi); ▪ Cold Box (Yangi o'rnatiladi); ▪ almashtirgichlar/kondensatorlar; va ▪ Yangi Nafta kreking / mavjud Etilen / Propilen bo'limlarini bir biriga bog'lash nuqtalari.
Mavjud Etilen ishlab chiqarish bo'limi.	<ul style="list-style-type: none"> • Etilen sovutish kompressori va Gazni ajratish qurilmasidagi sovutgich kondensatori yangilanadi. Quyidagi Nafta kreking bo'limi va mavjud zavod o'rtasidagi quvurlar ulanishi talab qilinadi. • Qisqa siklli adsorbsiya qurilmasidan (PSA); • Deetanizator kub qismidan; • Etilen mahsuloti nasoslaridan; • Etilen fraksiyonatorining yuqori qismidan; Etilenni saqlash sferalariga.

Qurilmalar	Yangilash tafsilotlari
Nafta kraking qurilmasi (Etilen/Propilen qurilmasi)	Nafta kreking zavodi uchta asosiy blokdan iborat: Etilen qurilmasi (EI), C ₄ /C ₅ umumiy gidrogenlash qurilmasi (C ₄ /C ₅ THU) va piroliz distilyatini gidrogenlash qurilmasi (DPG-1). Etilen qurilmasi etilen va propilen ishlab chiqarish uchun mo'ljallangan; THU C ₄ /C ₅ komponentlarini qayta ishlash va parafinlargacha to'liq gidrogenlash uchun mo'ljallangan; va DPG piroliz distilyatini qisman gidrogenlash uchun mo'ljallangan.

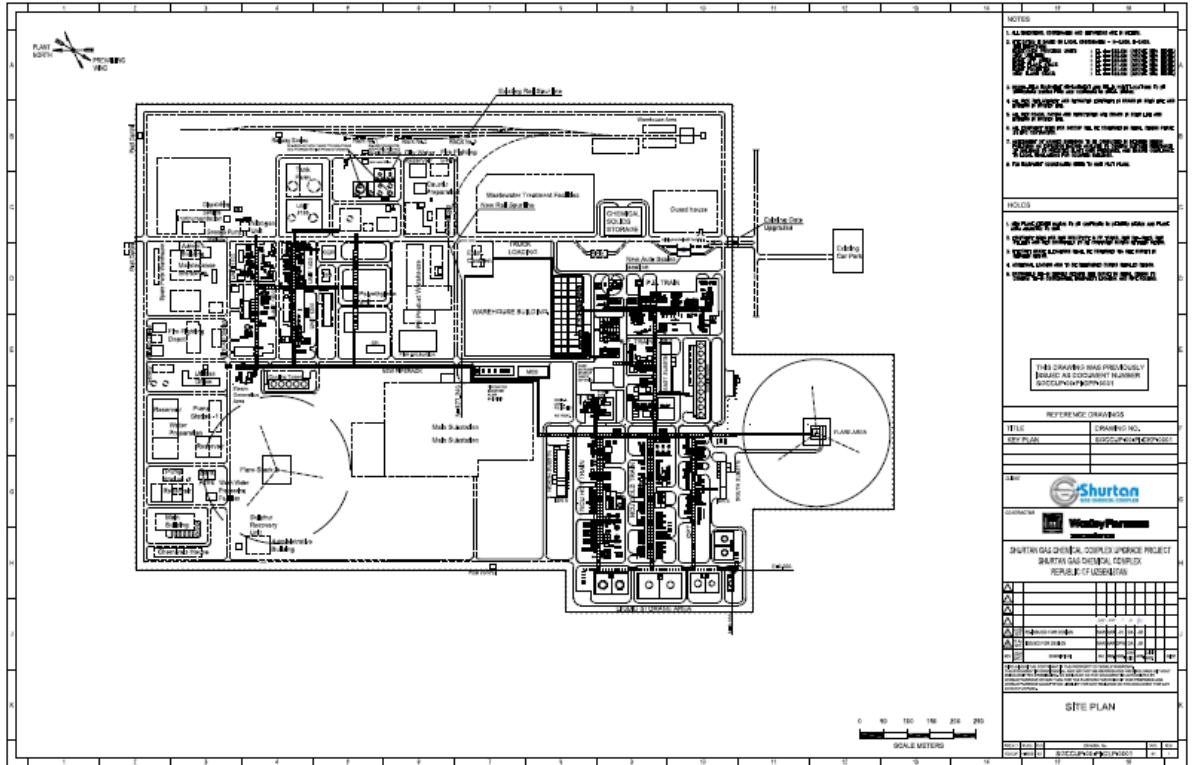
EKOLOGIK VA IJTIMOYIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Qurilmalar	Yangilash tafsilotlari
	E'tibor bering, yangi Etilen qurilmasi "Nafta kreking zavodi" deb ham ataladi, Etilen qurilmasi /propilen zavodi deb ham ataladi.
Yangi Polietilen qurilmasi	Materialni qayta ishlash bo'limlarini (tashish, aralashtirish, saqlash, qoplanga solish, temir yo'l va avtomashinalarga yuklash va saqlash) o'z ichiga olgan Bimodal HDPE texnologiyasidan foydalanadigan yangi blok; qoplash uchun plyonka ishlab chiqarish; katta o'lchamli qoplar ishlab chiqarish; yo'llar; energo resurslar va umum zavod xo'jaligi.
Yangi Polipropilen qurilmasi	Materiallarni qayta ishlash bo'limlarini o'z ichiga olgan yangi blok (tashish, aralashtirish, saqlash, qoplash temir yo'llari va avtomashinalarga yuklash va saqlash); yo'llar, energo resurslar va umum zavod xo'jaligi.
Energo resurslar va umum zavod xo'jaligi	<p>Yangi qurilmalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • HP bug' qozoni; • Yangi ob'ektlarga uchun fakel tizimi; • Ko'p yo'lli sovutish suvi minorasi; • Polietilen uchun termal oksidlovchi qurilma; • N2 hajmiy kompressori; • Havoni ajratish qurilmasi (ASU); • Yangi texnologik qurilmalarga bag'ishlangan bug' tizimi (HP/MP/LP), quyidagilarni o'z ichiga oladi: <ul style="list-style-type: none"> o HP bug' qozonlari; o Deaeratsiya paketi; o LP kondensatini tozalash; o Polishing to'plami; o Demin suv olish qurilmasi. • Substansiyalar va masofaviy asboblarni binolari; • Polimer bloklariga oqava suvlarni oldindan tozalash moslamasini qo'shish; • Iso-butan erituvchi saqlash tanki va yuklash/tushirish nasoslari; • H1 Ichki foydalanish va eksport qilish uchun saqlash tanki va yuklash/tushirish nasoslari; • Nafta saqlash tanki; • Etilen saqlash tanki; • Propilen saqlash tanki; • Piroliz distilyati xom ashyosi saqlash tanki; • Piroliz distilyati saqlash tanki; • Metanol saqlash tanki (tasdiqlanishi kerak); va • Turli xil kimyoviy moddalarni saqlash tanklarini.
Katalizatorlar va kimyoviy moddalar	AGRU va GSU texnologik maydonlari uchun mavjud kimyoviy moddalar va mavjud asetilen konvertorining katalizatori ham baholanishi kerak.

EKOLOGIK VA IJTIMOIIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

7 Sho'rtan uchastka rejasi (WP 2017)-

2.3.3 Yangi va Mavjud qurilish maydonlarida amalga oshiriladigan ishlar

Loyihani modernizatsiya qilish ishlari SGCCning mavjud ishlab chiqarish maydoni va SHGKM mavjud majmuaning bevosita sharqida joylashgan yashil maydon o'rtasida amalga oshiriladi.

Yashil maydonda quyidagi ishlar amalga oshiriladi:

- Yangi Etilen / Propilen qurilmasi / Nafta kraking zavodi, shu jumladan THU;
- Yangi yordamchi xo'jaliklar;
- Yangi Polietilen qurilmasi;
- Yangi Polipropilen qurilmasi.

Mavjud zavod hududidagi modernizatsiya quyidagi ish ko'lamni o'z ichiga oladi:

- AGRUni yangilash;
- GSUni yangilash;
- Etilen zavodini modernizatsiya qilish;
- Jarayon va xizmatlarning o'zaro bog'liqligi.

2.3.4 Zavodning foydalanish muddati

Ob'ektlar 25 yil xizmat qilish uchun mo'ljallangan. Zavodning ish vaqti yiliga 8000 soatni tashkil qiladi.

2.4 Loyihaning boshqa infratuzilmalari

2.4.1 Chiqindilar bilan ishlash

Hozirgi vaqtda turli xil chiqindilarni saqlash va uzoq vaqt saqlash SGCC joylashgan joydan 3 km uzoqlikda joylashgan muhandislik poligonida amalga oshirilmoqda. Poligon 5 gektar maydonni 1 va 2 maydonlarga bo'lingan, suv toshqini bo'lmaygigan, bir oz qiyalikli tekislikda joylashgan:

2.4.1.1. HUDUD 1

1-hudud beton yo'llar bilan ajratilgan uchastkalariga bo'linadi, ularda qattiq maishiy chiqindilar samosvallar bilan to'planadi va keyin tuproq qatlami bilan qoplanadi. Yiliga taxminan 687 tonna maishiy chiqindilar SGCCning turli ishlab chiqarish bo'linmalarida hosil bo'ladi va taxminan 336 tonna / yil smenali lagerdan olinadi. Chiqindilarga kamroq xavfli chiqindilar ham kiradi, jumladan:

- Koagulyant shilimshiqdari;
- Ko'lmak cho'kmasi
- Ishlatilgan kationit;
- Ishlatilgan anionit;

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

- Ishlatilgan antrasit.

2.4.1.2. HUDUD 2

2-hudud quyidagi turdagi chiqindilarni saqlash uchun maxsus idishlar va bunkerlar bilan jihozlangan:

- faollashtirilgan ko'mir;
- Molekulyar adsorbentlar;
- Ishlatilgan katalizatorlar;
- natriy tuzlari;
- Ishlatilgan silikagel;
- Yuqori yopishqoq yoqilg'i;
- Ishlatilgan alyuminiy oksidi; va
- "Sariq moy".

2.4.1.3. SGCC CHIQINDI OQIMLARI

SGCC saytida turli xil chiqindilar toifalari vaqtincha 14 xil joyda saqlanadi. Har bir joyda chiqindilarni saqlash maydoni har xil va bir necha m² dan bir necha yuz m² gacha o'zgarib turadi. Chiqindilarni poligonga jo'natishdan oldin taxminan 1 hafta davomida saqlanadi. Hozirgi vaqtda mavjud zavod va kommunal xizmatlarning ishlashi natijasida SGCC dan 36 ga yaqin turli chiqindilar oqimi hosil bo'ladi. Hozirgi chiqindilar oqimining umumiy miqdori quyidagicha baholanadi:

- Qattiq chiqindilar: yiliga 6803 tonna;
- Suyuq chiqindilar: 1356 tonna/yil; va
- Loyqalar: yiliga 772 tonna.
- Bundan tashqari, lagerlar va aholi punktlarida yiliga 1077 tonnaga yaqin maishiy va oziq-ovqat chiqindilari chiqariladi.

Yangi Polimer va Nafta kreking zavodlarining ishlashi qo'shimcha chiqindilar oqimining paydo bo'lishiga olib keladi. Mavjud chiqindixonalar va chiqindilarni qabul qilish inshootlari yangi ob'ektlar tomonidan hosil bo'ladigan qo'shimcha chiqindilarni qabul qilish uchun etarli quvvatga ega emas. Mavjud chiqindilarni qayta ishlash inshootlarini kengaytirish va yaxshilash uchun yetarli er maydonlari mavjud. Shu sababli, chiqindi oqimlarining ortib borayotgan miqdorini bartaraf etish uchun chiqindilarni qayta ishlash ob'ektlarini kengaytirish loyiha asosida ko'rib chiqiladi.

2.4.2 Suv ta'minoti

SGCC suvni QMKdan oladi. 1973-1988 yillarda qurilgan Qarshi nasos stansiyalari orqali Amudaryodan Suv ta'minoti Tallimarjon suv omboriga suv buriladi. Jami 7 ta nasos stansiyasi mavjud bo'lib, ular yiliga 5 milliard kub metr suv ko'taradi (Golders, 2014). Tallimarjon suv ombori irrigatorlar va shaharlarni suv bilan ta'minlaydigan QMKni oziqlantiradi.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Birlamchi suv ta'minoti KMKdan nasos stansiyasi va 25 km uzunlikdagi quvur (diametri 1020 mm) orqali ikkinchi nasos stansiyasiga ob'ektga tarqatish, shuningdek, sanitariya zonasida o'rmon xo'jaligini sug'orish uchun olinadi. QMKdan ikkinchi suv olish majmuadan 3 km shimoli-sharqda joylashgan SGCC sun'iy suv omboriga (sigimi 11,5 mm³) taqsimlanadi. Suv ombori loyiha uchun ikki qish oylik zaxira suv ta'minotini ta'minlaydi va nasos stansiyasi va 13 km quvur orqali oziqlanadi..

Suv ishlab chiqarish va maishiy ehtiyojlarni qondirish uchun talab qilinadi. Ishlab chiqarish uchun suv ta'minoti talabi kuniga 21 600 m³ / kun (250 L / s) (SGCC 4, 2016). Ko'p suv (taxminan 50%) sovutish minorasida ishlatiladi (SGCC (4), 2016). Qolgan suv texnologik inshootlarda, demineralizatsiyalangan suv ishlab chiqarishda, filtrlarni yuvish va eritmalar tayyorlash uchun ishlatiladi (taxminan 25%). Maishiy suv talabi 1204 m³/kun (14 L/s).

QMK suv olishning maksimal dizayn hajmi va ruxsat etilgan olish yiliga 29 mm³ / yil (taxminan 900 L / s) (SGCC (4), 2016).

2007 yildan 2009 yilgacha bo'lgan davrda SGCC kompleksi uchun o'rtacha yillik suv iste'moli yiliga 13,9 mm³ / yil (442 L / s) ni tashkil qilgani xabar qilinadi (Golders, 2014). Biroq, shuni ta'kidlash kerakki, Golder (2014) SGCC suv omborini eng katta suv iste'molchisi (jami suvning 56%), keyin mahalliy sug'orish (36%) bilan SGCC ishlab chiqarish umumiy hajmining atigi 5% (taxminan 22 L/ s). Loyiha uchun joriy va kelajakdagi suvdan foydalanish ob'ektning mo'ljallangan xizmat muddati va foydalanishdan chiqarish bo'yicha takliflarni tasdiqlash bilan birga aniqlashtirishni talab qiladi.

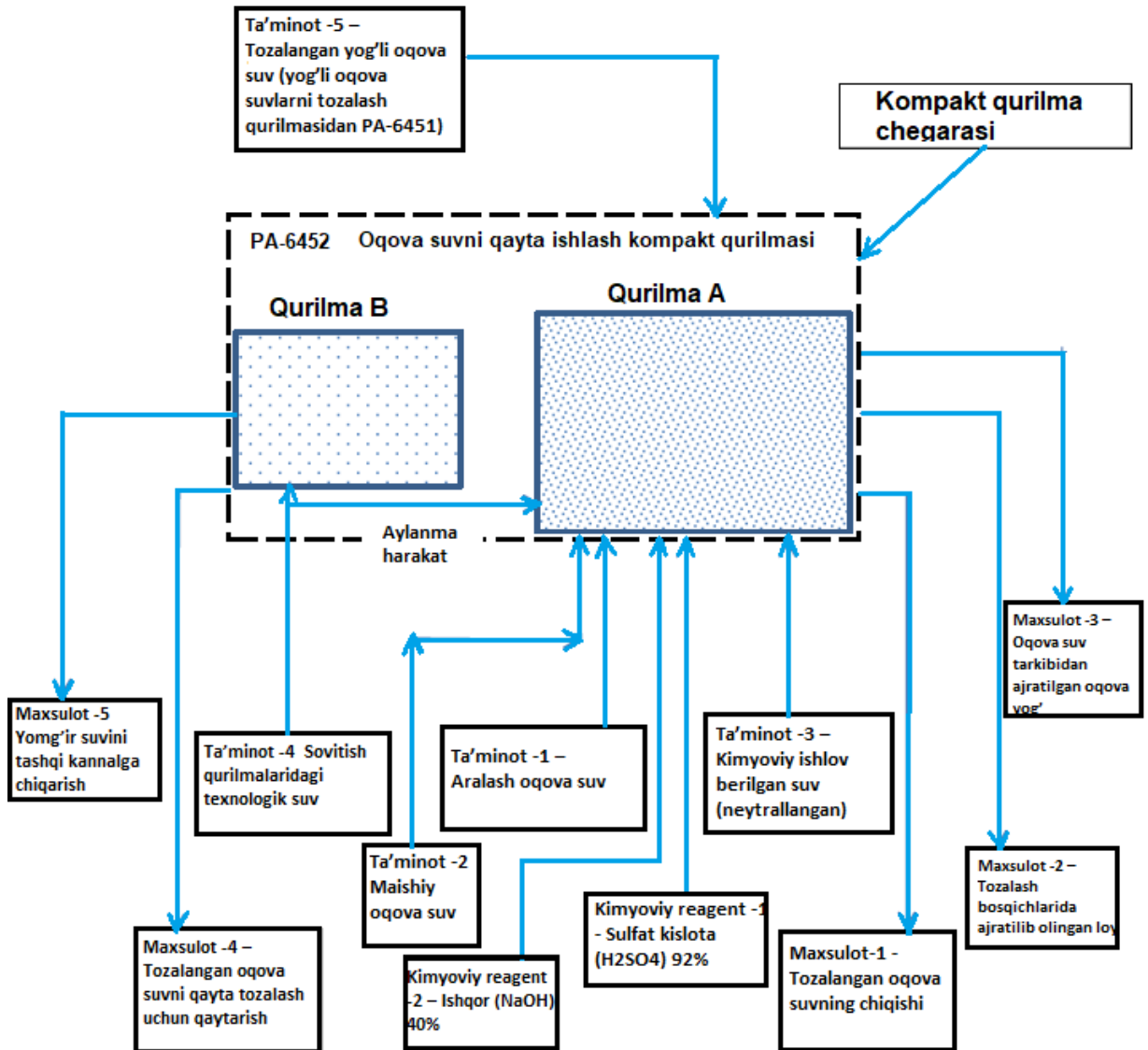
2.4.3 Oqova suvlarni tozalash

Hozirgi vaqtda ruxsat etilgan oqava suvlar eksport drenaji YK kanaliga (Janubiy kanal) ikkita chiqish joyida chiqariladi. Bitta rozetkadan oldindan tozalashni talab qilmaydigan toza oqava suv chiqariladi (260 m³/soat yoki 72 L/s). Ikkinchi chiqishdan tozalangan sanoat va maishiy oqava suvlar (109 m³/soat yoki 30 L/s) chiqariladi. Davolash fizik, kimyoviy, mexanik va biologik jarayonlarni o'z ichiga oladi.

Chiqindilarni tozalash paketi 9-rasmda ko'rsatilgan yangi ob'ekt ichidagi birlik jarayonlaridan bir qator oqava suv oqimini tozalash uchun talab qilinadi. Chiqindilarni tozalash paketi sayt xodimlari tomonidan xavfsiz utilizatsiya qilish uchun jarayondan qattiq va ifloslantiruvchi moddalarni ajratish va olib tashlash uchun talab qilinadi.

EKOLOGIK VA IJTIMOYIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

8 Chiqindi suv oqimlari (Ref. SGCCUP-64-ME-DAS-6452)

2.4.4 Boshqa umumzavod xo'jaligi infratuzilmasi

2.4.4.1. HAVO CHIQINDILARI

Gaz bilan ishlaydigan yonish uskunalari, shu jumladan krekning isitgichi, bug 'qozonlari va olovlar ob'ektdan atmosfera chiqindilarining asosiy manbalari hisoblanadi. Oddiy va dekokslash ishlari davomida krekning isitgichida va qozon ichida ko'p miqdorda yoqilg'i gazining yonishi azot dioksidi (NO_x), zarracha moddalar (PM₁₀), karbonat angidrid (CO₂) va suv bug'ining emissiyasiga olib keladi. Yonish manbalaridan chiqadigan oltingugurt dioksidi (SO₂) vodorod sulfidi (H₂S) darajasiga bog'liq bo'lib, maksimal 20 mg/m³ deb baholanadi. Krekning isitgichidan chiquvchi chiqindi gazlar (yuqorida qayd etilgan gazlar va suv bug'larini o'z ichiga oladi) normal va eng yuqori ish paytida mos ravishda 343 000 kg/soat va 360 000 m³/soat dan oshishi mumkin.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Polietilenni yangilash uchun yangi mash'alning qo'shilishi vaqti-vaqti bilan chiqindi gazlari chiqindilarini oshiradi. Biroq, olovli chiqindilarning ko'payishi zavod quvvatining oshishi bilan mutanosib bo'lmaydi. Bir tizimdan ikkinchisiga xizmat ko'rsatish yukini ta'minlash uchun yangi mash'ala tizimi mavjud mash'ala bilan birgalikda ishlatilishi mumkin.

Asetilen regeneratsiyasi va amin blokidan tashqari gaz chiqindilari ham kutilmoqda. Yangi zavoddagi gaz chiqindilari taxminan 7300 kg/soatni tashkil etadi, bu esa taxminan 450°C haroratda atmosferaga chiqariladi. Atmosferaga chiqadigan C4/C5 emissiyasi gidrogenatsiya reaktorining regeneratsiyasi natijasida chiqariladigan taxminan 6000 kg/soat bo'lishi kutilmoqda.

Amin qurilmasidan chiqadigan kislota gazi 22000 kg/soat dan ortiq bo'lishi taxmin qilinmoqda, u utilizatsiya qilish uchun zavod bo'lim chegarasidan tashqariga jo'natiladi. Ushbu chiqindilar utilizatsiya qilingan joydan qat'i nazar, boshqa barcha chiqindilar bilan birga ESIAning bir qismi sifatida baholanadi.

Yangi sovutish minorasining qo'shilishi taxminan 8 m³/soat ishqoriy suvni tarqatish potentsialiga ega, bu esa xloridlar va sulfatlarni o'z ichiga olgan suv tomchilarini, sovutish minorasi chiqindisi bilan singib ketgan suv tomchilarini atrofdagi hududda cho'ktirishga olib keladi.

Uzluksiz shamollatish teshiklari va klapanlar, Flansli birikmalar va kompressor zichlagichlaridan uglevodorodlarning qochqin emissiyasi atmosferaga asosiy emissiyalar bo'lib, ular mahalliy havo sifatiga ta'sir qilishdan tashqari issiqxona gazlari chiqindilari va global isishga hissa qo'shadi.

Polimer ishlab chiqarishda mavjud bo'lgan eng yaxshi usullar (BAT) to'g'risidagi ma'lumotnoma hujjatiga (EC, 2007) ko'ra, SGCCUP zavodidan quyidagi emissiyalar kutilmoqda:

- Chang emissiyasi: yiliga 6,5 tonna (ishlab chiqarish tonnasiga 17 grammdan kelib chiqqan holda);
- Uchuvchi organik birikmalar (VOC) chiqindilari: yiliga 254 tonna (ishlab chiqarish tonnasiga 1,27 kg ga asoslangan).

2.4.4.2. SHOVQIN

Dizayn asoslari (BoD) (WP, 2017) da batafsil tavsiflanganidek, uskunadan 1 m masofada shovqin darajasi 80 dBA qiymatidan oshmasligi kerak. Bu shuni anglatadiki, zavod atrofidagi inson retseptorlaridagi tovush bosimi darajasi sezilarli bo'lishi ehtimoldan yiroq emas. Biroq, favqulodda vaziyatlarda bosimni o'zgartirish klapanlari va mash'alalar tomonidan haddan tashqari shovqin paydo bo'lishi mumkin.

2.5 Qurilish bosqichi**2.5.1 Qurilish strategiyasi**

SGCCUP uchun taklif etilayotgan qurilish strategiyasi SGCCUP uchun mahalliy hududda oldindan yig'ishni maksimal darajada oshirishdan iborat. Bu joyni tayyorlash va dastlabki ishlarni amaliy jihatdan tezroq boshlash niyatida. The construction strategy aims to minimize on site-construction activities through:

- Poydevorlarni, beton tayanchlarni, kabel kanallarini va er usti drenajlarini oldindan quyish;

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

- Konstruktiv po'lat konstruktsiyalar va quvurlarni o'z joyida yig'ish / o'rnatish uchun tayanchlarni ishlab chiqarish;
- Zavod, asbob-uskunalar va ustunlarni yopishtirish imkon qadar ishlab chiqarish ob'ektlarida, shu jumladan idishning ichki qismlari / likopchalar o'rnatilishi bilan yakunlanadi.

2.5.2 Dastlabki ishlar

SGCCUP zavodi chegaralaridagi dastlabki qurilish ishlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Zavod maydonini tekislash, graduslash va siqish.
- Zavodning yo'l poydevori kurslarini o'rnatish.
- Barcha xavfsizlik panjaralarini (ham doimiy, ham vaqtinchalik), piyodalar va transport vositalariga kirish / chiqish eshiklarini, xavfsizlikni nazorat qilish va qo'riqlash darvozasi uylarini o'rnatish.
- 56 dyuymli sovutish suvining er osti qismini o'rnatish (oqim va qaytish).
- Yong'in magistral / er osti xizmatlarining ko'milgan qismlarini o'rnatish.
- Ko'milgan yerga ulash kabellarini o'rnatish..
- Oldindan quyma beton kabel kanallarini o'rnatish.

2.5.3 Qurilish lageri

KUTILMOQDA - Qurilish lageriga qo'yiladigan talablarni tasdiqlash, masalan, qurilish dasturi ko'rib chiqilmoqda.

- SGCCUP FEED konstruktivlik hisoboti (WP, 2017) asosida qurilish lageri quyidagi jihatlarga asoslanadi, agar ushbu sohaning bir qismi sifatida talab qilinishi tasdiqlansa: Qurilish xodimlari: 1-bosqich: 2000 kishi va 2-bosqich: 4400 kishi, jami 6400 ta xonada (bir kishilik, ikki kishilik va yotoqxonalar uslubida);
- Taxminan 500 m x 500 m o'lchamdagi yer maydoni;;
- Turar joydan tashqari vaqtinchalik qurilish inshootlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:
  - Ovqatlanish xonalari;
  - Sog'liqni saqlash markazlari;
  - Kir yuvish;
  - Tibbiyot markazi;
  - Ma'muriy idora;
  - O't o'chiruvchilar;
  - Sabzavotlar ombori;
  - Avtoturargoh;
  - Boshpana;

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

- Xavfsizlik nazorati punkti;
- Ichimlik va maishiy yong'inga qarshi suv quvurlarining suv tozalash maydoni;
- Kommunal kanalizatsiya tozalash inshootlari;
- Qattiq maishiy chiqindilarni saqlash joyi; va
- Sport maydonchasi.
- Sanoat va omborxonalar uchun rejalashtirilgan vaqtinchalik binolar:
  - Ofislar;
  - Tibbiyot markazi;
  - Elektromexanika sexi;
  - Omborlar (tashqi va yopiq);
  - Armatura sexi;
  - Qoliplarni tayyorlash sexi;
  - Yoqilg'i quyish shoxobchasi;
  - Quvur bazasi;
  - Bo'yash sexi; va
  - Qum tozalash sexi.
- Yakunlash va ishga tushirish dasturi 10 oydan 12 oygacha.
- Energiyaga bo'lgan talab eng yuqori cho'qqilarda:
  - Elektr energiyasi – 8,9 MVt;
  - Kommunal va ichimlik suvi tizimi uchun suv sarfi 932 m³/kun. Qurilish uchun suv talabi 220 m³/kun; va
  - Gaz sarfi 1630 m³/kun.

2.5.4 Boshqa qurilish inshootlari

SGCCUP ning bir qismi sifatida quyidagi boshqa qurilish ob'ektlari talab qilinadi:

- Beton ishlab chiqarish zavodi;
- Beton uchun tasdiqlangan sinov qurilmasi;
- Yig'ma beton hovli;
- Portlatib tozalash va bo'yash uskunalari bilan quvurlar ishlab chiqarish sexi;
- Quvur g'altaklarini yotqizish maydoni;
- Oldindan yig'ish maydoni (metall konstruksiyalar uchun);

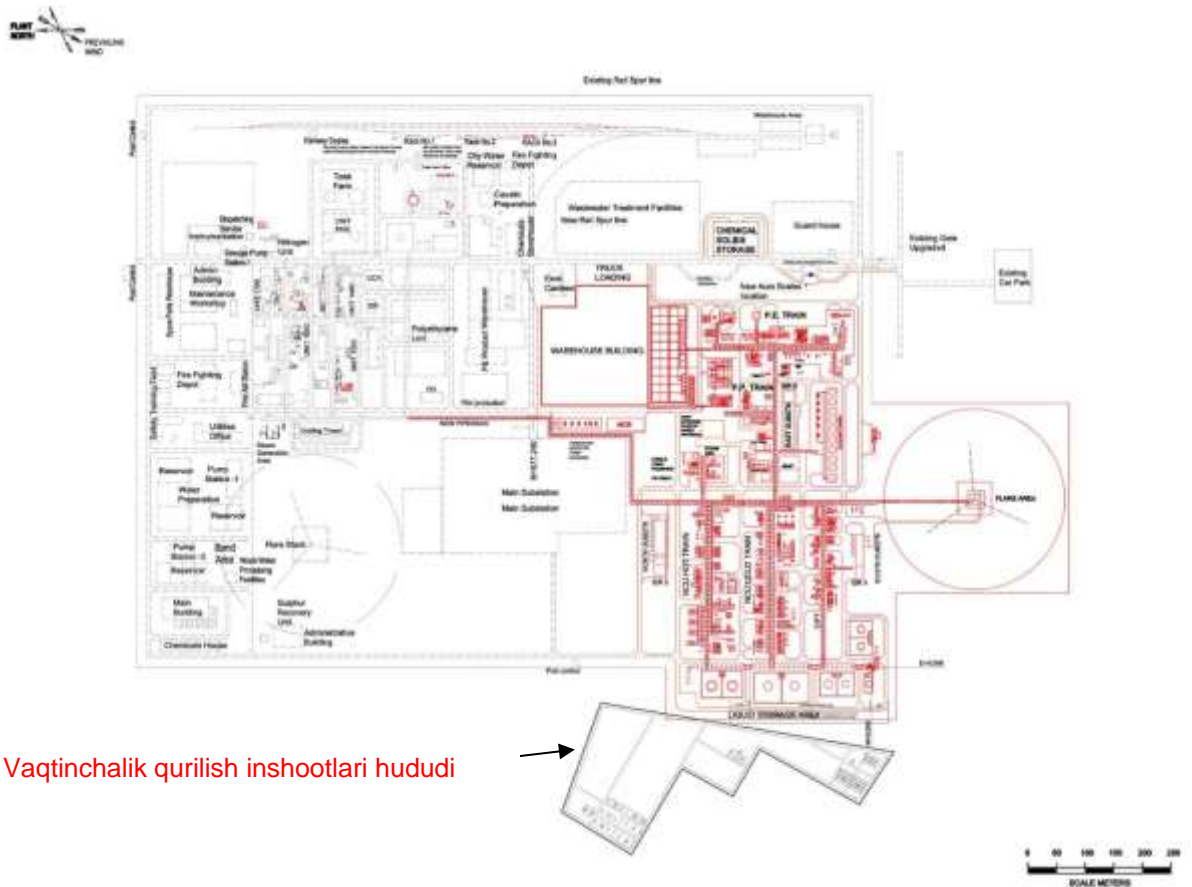

EKOLOGIK VA IJTIMOYIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

- Oldindan yig'ish maydoni (zavod va jihozlar uchun, shu jumladan idishlarni jihozlarini o'z ichiga oladi);
- Oshxona jihozlari;
- Hojatxona jihozlari;
- Qurilish yoqilg'isini saqlash joyi;
- Gaz ballonlarini saqlash joyi;
- Qurilish / tashish yo'llari;
- Chuqur/ qurilish chiqindixonalari; va
- Ortiqcha tuproqni maxsus tashlab yuborish.

2.5.5 Vaqtinchalik qurilish inshootlari maydoni

Vaqtinchalik qurilish ob'ektlari uchun zarur bo'lgan yer maydoni yangi zavod chegarasining hajmidan 2/3 baravar ko'p bo'lishi ko'zda tutilgan. Bu vaqtinchalik qurilish inshootlari uchun zarur bo'lgan maydonni 2 dan 3 km² gacha qiladi.

9 Vaqtinchalik qurilish ob'ektlarining joylashuvi

3. LOYIHA MUQOBILI

3.1 Ta'rif

3.2 Loyiha muqobili mavjud emasligi

Agar yangilash loyihasi amalga oshmasa, SGGC uchun mavjud bo'lmagan muqobil yoki nominal asosiy holat majmuaning hozirgi ishlab chiqarish darajasida davom etadi. Asosiy holatdagi yondashuvda asbob-uskunalar, dizayn texnologiyasi yoki polietilen ishlab chiqarishni o'zgartirish yoki modernizatsiya qilish imkoni yoq.

3.3 Loyiha muqobili

3.3.1 Loyiha konsepsiyasi muqobili

FEED 1 kontsepsiyasi davomida SGCCUP uchta dizayn muqobilini (WP, 2016) ko'rib chiqdi, asosiy ishlar uchun quyidagi birliklar uchun quyida ko'rsatilgan:

- AGRU;
- GSU;
- Etilen Bo'limi; va
- Polietilen Bo'limi;

Ular uchun ko'rib chiqilgan variantlar quyida umumlashtiriladi va odatda quyidagilar ko'rib chiqiladi:

- Yangi ichki qismlar;
- Uskunani almashtirish; yoki
- Yangi parallel qurilmalar.

Yangilangan FEED2 ish hajmining bir qismi sifatida boshqa kontseptual dizayn muqobillari ko'rib chiqilmagan.

3.3.1.1. YANGI ICHKI QISMLAR

Yangi ichki qismlarni ta'minlash va almashtirish ko'rib chiqilgan eng oson yangilash varianti deb hisoblandi, chunki mavjud davom etayotgan operatsiyalarga ta'sirni cheklaydi va kelajakda texnik xizmat ko'rsatish uchun bir xil kirish imkonini beradi. Yangi ichki dizayn varianti qadoqlash, nasos parraklari va kattaroq disklarni ta'minlash uchun qo'llaniladi. Yangi ichki ishlar zavodni mahalliy izolyatsiya qilish yoki vaqtincha to'xtatish orqali amalga oshirilishi mumkin.

3.3.1.2. USKUNANI ALMASHTIRISH

Uskunalar texnologiyasini takomillashtirish yangilanishning bir qismi sifatida ko'rib chiqildi. Bu o'xshash o'lchamdagi uskunani to'g'ridan-to'g'ri almashtirish edi, masalan, bu yerda nozul o'lchamlari

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

---

va geometriyasi o'xshash edi. Hajmi o'tkazuvchanligining rejalashtirilgan o'sishi bo'lsa, almashtirish kattaroq jihoz bilan amalga oshirildi. Kattaroq asbob-uskuna kerak bo'lganda, poydevorning izi ham yangilanishni, uning hajmini oshirishni va yong'inga chidamliligiga moslashishni talab qiladi. Uskunani almashtirish uchun asl uskunani o'chirib qo'yish kerak, shunda almashtirish tugallanishi mumkin.

3.3.1.3. YANGI PARRALLEL QURILMA

Yangi ichki qismlarni ta'minlash va almashtirish ko'rib chiqilgan eng oson yangilash varianti deb hisoblandi, chunki mavjud davom etayotgan operatsiyalarga ta'sirni cheklaydi va kelajakda texnik xizmat ko'rsatish uchun bir xil kirish imkonini beradi. Yangi ichki dizayn varianti qadoqlash, nasos parraklari va kattaroq disklarni ta'minlash uchun qo'llaniladi. Yangi ichki ishlar zavodni mahalliy izolyatsiya qilish yoki vaqtincha to'xtatish orqali amalga oshirilishi mumkin.

3.3.2 Ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish muqobili**3.3.2.1. NORDON GAZLARDAN TOZALASH QURILMASI**

AGRuning quyi oqimida gaz tarkibidagi CO₂ ning yuqori miqdori bilan bog'liq ko'plab muammolar mavjud. SGCC loyihasidagi CO₂ spetsifikatsiyasi joriy operatsion tarkibdan past (3,5%), lekin asl spetsifikatsiyadan (2,5%) yuqori. Ushbu qurilmani yangilash tavsiya etildi, chunki quyi oqimdagi yuqori CO₂ ta'siri juda muhim.

3.3.2.2. GAZLARNI AJRATISH QURILMASI

Tabiiy gazdagi etan ortishi gaz tarkibidagi pastroq C₃+ komponentlari bilan muvozanatlanadi. Bu shuni anglatadiki, demetanizator va demetanizator to'siqlarini yo'qotishni talab qiladi, shu bilan birga Deetanizator, Depropanizator va Debutanizator o'tkazuvchanlikni pasaytiradi. Qolgan etan miqdori qurilmalarda etanning 60% ga oshishi tufayli sezilarli ta'sirga ega. Ushbu qurilmalarni yangilash juda keng ko'lamli hisoblanmadi.

3.3.2.3. ETILEN BO'LIMI

FEED1 bosqichining boshida etilen zavodi nisbatan kichik o'zgarishlar bilan yangilanishi mumkinligi taxmin qilingan edi; eng muhimi qo'shimcha etilen pechidir. Keyinchalik ko'rib chiqilgandan so'ng, Etilen zavodi orqali o'tadigan hajmli oqimning 60% ga oshishi katta yangilanishga olib kelishi tushunildi. Uchta variant quyidagicha baholandi:

- Variant 1 – Barcha mavjud ob'ektlarni to'liq yangilash (yiliga 220 ming tonna);
- 2-variant – Etilen zavodining piroliz uchastkasini (yiliga 220 ming tonna) va yangi etilen sovitish tizimini (yiliga 80 ming tonna) modernizatsiya qilish; va
- Variant 3 – Etilen bo'limining to'liq yangi tizimi (yiliga 80 ming tonna).

2-variantni qayta ko'rib chiqish, Piroliz bo'limini sovitish kalonnasigacha yangilash va yangi yiliga 80 ming tonna etilen tizimini (jumladan, yangi pirogaz gaz kompressori va ikkilik kengaytirilgan sovitgich) o'rnatish tavsiya etildi.

3.3.2.4. YANGI POLIETILENDAN FOYDALANISH

Dastlabki mulohazalar mavjud Polietilen zavodini NOVA SCLAIRTECHTM texnologiyasidan foydalangan holda ikki tomonlama rejim LLDPE va HDPE blokiga yangilash bilan cheklandi. SGCC ehtiyojlarini qondira oladigan o'xshash yangilanish tarixi yo'qligi sababli keyingi tadqiqotdan ushbu mulohazadan voz kechishga qaror qilindi. Gaz fazasi yoki suspenziya fazasi texnologiyalari baholandi va suspenziya fazasi texnologiyasi SGCCUP yangi Polietilen Bo'limi uchun eng yaxshi variant sifatida tanlandi.

Loyiha kontseptsiyasining bir qismi sifatida mavjud qadoqlash, saqlash va saqlash ob'ektlaridan foydalanish yoki yangilarini taqdim etish variantlari ko'rib chiqildi.

3.3.3 FEED 2 qayta ko'rib chiqilgan ishlar hajmi bo'yicha muqobili

FEED 2 yangilangan ish hajmining bir qismi sifatida konseptual dizaynning boshqa muqobillari ko'rib chiqilmagan, quyida keltirilgan tahrirlar bundan mustasno:

- Etilen sistemasi – Bu endi modernizatsiya loyihasining bir qismi emas, garchi sovutgich kompressoriga ba'zi o'zgarishlar kiritiladi;
- Etan ishlab chiqarishning ortishi import qilingan nafta bilan birgalikda yangi nafta krakerida (NCU) qayta ishlanadi;
- NCU Polietilen zavodi va Polipropilen zavodini oziqlantiradi; va
- Alohida bo'lishi mumkin bo'lgan yoki mavjudlari bilan birlashtirilishi mumkin bo'lgan yangi texnologik qurilmalar uchun kommunal xizmatlar va ob'ektlardan tashqarida ta'minlanadi.

3.3.4 Qurilish maydoni muqobili

Yangilash loyihasining bir qismi sifatida hech qanday qurilish maydoni muqobillari ko'rib chiqilmadi.

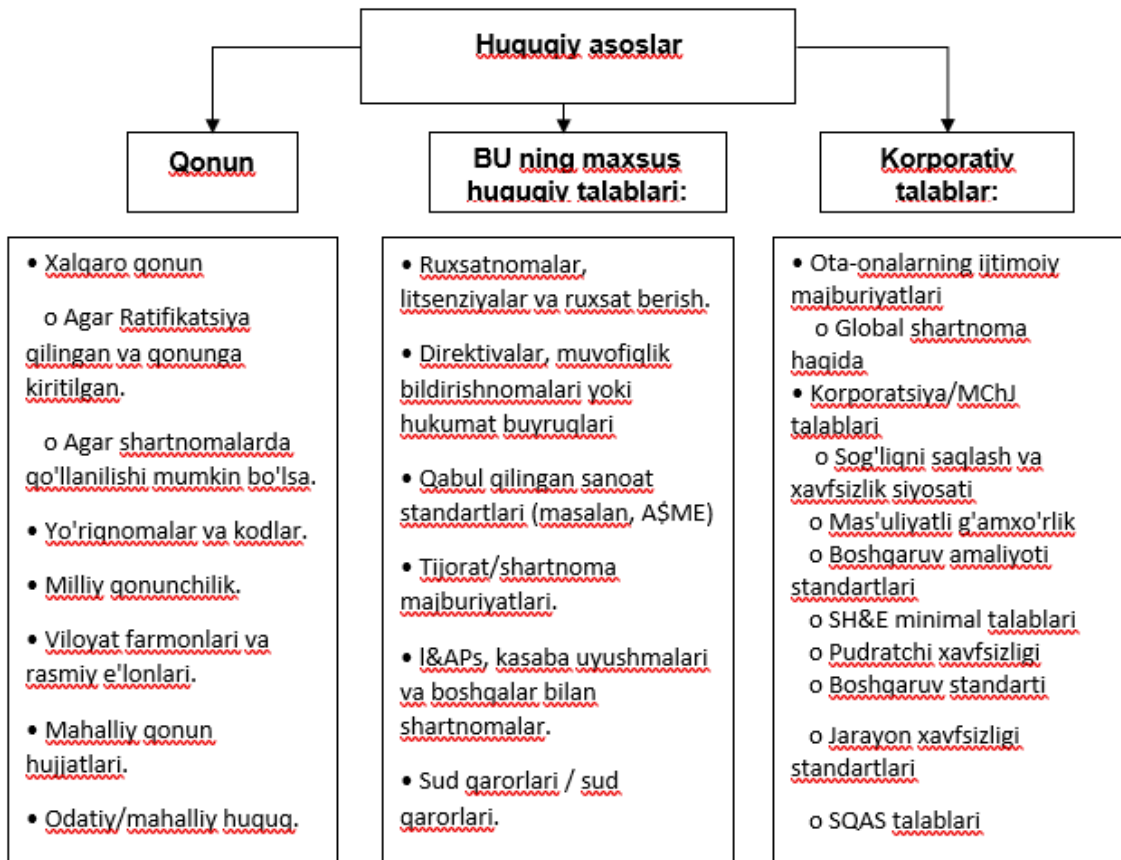
EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

4. MEYORIY VA HUQUQIY ASASOSLAR

4.1 Kirish

Ushbu bobda O'zbekistondagi ekologik me'yoriy-huquqiy bazani hamda loyihaga taalluqli qoidalar, standartlar va yo'riqnomalarni (milliy va xalqaro) o'z ichiga olgan SGCCUP uchun qo'llaniladigan huquqiy va ma'muriy baza batafsil tavsiflanadi. SGCCUP quyidagi 10-rasmga muvofiq quyidagi talablarga javob beradi:

- O'zbekistonda ekologik me'yoriy standartlar va boshqaruv talablari;
- Xalqaro Moliya Korporatsiyasi (Jahon banki guruhi) Ijtimoiy va Ekologik samaradorlik standartlari va IFC EHS umumiy ko'rsatmalari;
- Iqtisodiy hamkorlik va hamkorlik tashkilotining umumiy yondashuvlari (2016-yil); va
- SGCC va ularning hamkor kompaniyalaridan korporativ talablar.

10 EHS huquqiy asosi (WP,2016 – Dizayn asoslari)

4.2 Milliy qonunchilik

4.3 O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan (2009, 2016 va 2017-yillarda o'zgartishlar kiritilgan) va O'zbekistonda huquqning asosiy manbalari ierarxiyasini quyidagicha nazorat qiladi:

- Konstitutsiyaviy qonunlar (eng muhimligi);
- Oddiy qonunlar;
- Prezident farmonlari;
- Vazirlar Mahkamasining qarorlari; va
- Normativ-huquqiy hujjatlar.

4.3.1.1. ATROF MUHIT MUHOFAZASI BO'YICHA MILLIY QONUNCHILIK

Konstitutsiya atrof-muhitni muhofaza qilish bilan bog'liq quyidagi moddalarni belgilaydi:

- 50-modda: Fuqarolar atrof-muhitni muhofaza qilishga majburdirlar.
- 54-modda: Har qanday mol-mulkdan foydalanish ekologik muhitga zarar yetkazmasligi hamda fuqarolarning, yuridik shaxslarning va davlatning huquqlari hamda qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini buzmasligi kerak.
- 55-modda: Yer, uning foydali qazilmalari, suvlari, hayvonot va o'simlik dunyosi, boshqa tabiiy boyliklari milliy boylikni tashkil etadi hamda davlat tomonidan oqilona foydalaniladi va muhofaza qilinadi.
- 100-modda: Mahalliy hokimiyat organlarining birgalikdagi faoliyati quyidagilardan iborat: qonuniylik, huquqiy tartibot va fuqarolar xavfsizligini ta'minlash; o'z hududlarida iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanish masalalari; mahalliy byudjetni shakllantirish va ijro etish, mahalliy soliqlar va yig'implarni belgilash, byudjetdan tashqari fondlarni shakllantirish; shahar xo'jaligining yo'nalishi; atrof-muhitni muhofaza qilish; fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etilishini ta'minlash; normativ hujjatlar qabul qilish hamda O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonun hujjatlariga zid bo'lmagan boshqa vakolatlarini amalga oshirish.

4.3.1.2. KONSTITUTSIYADAGI IJTIMOY IQTISODIY QOIDALAR

Konstitutsiyaning 2-qismi asosan inson va fuqaroning asosiy huquqlari, iqtisodiy huquqlarga qaratilgan. Ijtimoiy-iqtisodiy jihatlarga oid asosiy maqolalar:

- 4-modda: O'zbekiston Respublikasi o'z hududida yashovchi barcha millat va elatlarning tillari, urf-odatlar va an'analariga hurmat bilan munosabatda bo'lishini, ularning rivojlanishi uchun shart-sharoit yaratilishini ta'minlaydi.
- 18-modda: O'zbekiston Respublikasida barcha fuqarolar teng huquq va erkinliklarga ega bo'lib, jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsi va ijtimoiy mavqeidan

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA’SIRNI BAHOLASH TOM – I

qat'i nazar, qonun oldida tengdirlar. Har qanday imtiyozlar faqat qonun bilan berilishi mumkin va ular ijtimoiy adolat tamoyillariga mos kelishi kerak.

- 37-modda: Har bir shaxs mehnat qilish, erkin kasb tanlash, adolatli mehnat sharoitlarida ishlash va qonunda ko'rsatilgan tartibda ishsizlikdan himoyalanih huquqiga egadir. Sud hukmi bilan tayinlangan jazoni o'tash tartibidan yoki qonunda ko'rsatilgan boshqa hollardan tashqari majburiy mehnat taqiqlanadi.
- 39-modda: Har kim qariganda, mehnat layoqatini yo'qotganda, shuningdek boquvchisidan mahrum bo'lganda va qonunda nazarda tutilgan boshqa hollarda ijtimoiy ta'minot olish huquqiga ega. Pensiyalar, nafaqalar, ijtimoiy yordam boshqa turlarining miqdori rasman belgilab qo'yilgan tirikchilik uchun zarur eng kam miqdordan oz bo'lishi mumkin emas.
- 40-modda: Har bir inson malakali tibbiy xizmatdan foydalanish huquqiga ega.
- 41-modda: Har kim bilim olish huquqiga ega. Bepul umumiy ta'lim olish davlat tomonidan kafolatlanadi. Maktab ishlari davlat nazoratidadir.
- 42-modda: Har kimga ilmiy va texnikaviy ijod erkinligi, madaniyat yutuqlaridan foydalanish huquqi kafolatlanadi. Davlat jamiyatning madaniy, ilmiy va texnikaviy rivojlanishiga g'amxo'rlik qiladi.
- 43-modda: Davlat fuqarolarning Konstitutsiya va qonunlarda mustahkamlangan huquqlari va erkinliklarini ta'minlaydi.
- 44-modda: Har bir shaxsga o'z huquq va erkinliklarini sud orqali himoya qilish, davlat organlari, mansabdor shaxslar, jamoat birlashmalarining g'ayriqonuniy xatti-harakatlari ustidan sudga shikoyat qilish huquqi kafolatlanadi.
- 45-modda: Voyaga yetmaganlar, mehnatga layoqatsizlar va yolg'iz keksalarning huquqlari davlat himoyasidadir.
- 46-modda: Xotin-qizlar va erkaklar teng huquqlidirlar.

4.3.1.3. KONSTITUTSIYADA SALOMATLIK VA XAVFSIZLIK TO'G'RSIDA

Konstitutsiyada sog'liq va xavfsizlikning aniq qoidalari belgilanmagan.

4.3.2 Atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha milliy qonunchilik

Quyidagi 3, 4 va 5-jadvallarda O'zbekistonda atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha milliy qonunchilik batafsil ko'rsatilgan.

Jadval 3 – Atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha tegishli qonun hujjatlarining qisqacha mazmuni

Hudud	Qonun / Nizom	Xulosa
Umumiy atrof-muhitni muhofaza qilish	"Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi qonun (12.09.1992 № 754-XII) oxirgi o'zgartirishlar kiritilgan 04.09.2014 (O'RQ 373-son)	Asosiy ekologik qonun. Quyidagi 3-jadvalda belgilangan qarorlar bilan amalga oshiriladi.

EKOLOGIK VA IJTIMOYIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Hudud	Qonun / Nizom	Xulosa
	"Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar to'g'risida" gi Qonun 03.12.2004 yildagi 710-II-son oxirgi o'zgartirish 04.09.2014 da kiritilgan (O'RQ № 373).	Biologik xilma-xillik to'g'risidagi konvensiya, Ramsar konvensiyasi va Bonn konvensiyasini amalga oshirishga ko'maklashish.
	"Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar to'g'risida"gi qonun (03.12.2004 y. 711-II-son)	Qo'riqlanadigan hududlarni muhofaza qilish va ulardan foydalanish, tabiiy ob'ektlar va majmualarni saqlash, inson faoliyatining salbiy ta'sirining oldini olish, atrof-muhit monitoringini yakunlash, ekologik ta'lim va shaxsni rivojlantirish qoidalari.
	"Ekologik nazorat to'g'risida"gi Qonun (27.12.2013 y., 363-son)	Tadbirkorlik sub'ektlarining ekologik nazorat, resurslardan oqilona foydalanish, atrof-muhit monitoringi va ekologik huquqbuzarliklarni aniqlash bo'yicha qonunchilik talablariga rioya etishi bo'yicha talablarni belgilaydi.
	"Yer qa'ri to'g'risida"gi qonun, 23.09.1994 yil (Yangi tahrir, 2002 yil 12-13-son 444-II-son bilan tasdiqlangan) oxirgi o'zgartirish 30.04.13da kiritilgan (O'RQ № 352)	Ekologik tadqiqotlar, chiqindilarni boshqarish, chiqindilarni yo'q qilish tartiblari va javobgarlikni o'z ichiga olgan atrof-muhitni boshqarish va litsenziyalashga qo'yiladigan talablar.
	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 21-apreldagi "Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvini rivojlantirishni takomillashtirish to'g'risida"gi PF-5024-son Farmoni	Farmonda Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi Vazirlar Mahkamasiga hisobdor bo'lishi belgilandi. Qo'mita atrof-muhitni ekologik jihatdan yaxshilash, ekologik tizimlar, tabiiy komplekslar va alohida turlarni muhofaza qilishni ta'minlaydi.
	PQ-2915 "O'zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi faoliyatini tashkil etishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"	Amalga oshirilgan chora-tadbirlar O'zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi huzuridagi Atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida ixtisoslashtirilgan tahliliy nazorat markazini qayta tashkil etishni nazarda tutadi. O'zbekistonda ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha faoliyatni samarali tashkil etishni ta'minlashga qaratilgan.
Energiya	Energiyadan oqilona foydalanish to'g'risida"gi qonun (O'RQ-401-son Qonuni oxirgi o'zgartirish 20.01.2016 y.)	Energiyadan foydalanish standartlari va ko'rsatkichlari, energiya samaradorligini tekshirish va energiya tejamkor mahsulotlarni ilgari surish orqali energiya sarfini kamaytirishga qaratilgan.

EKOLOGIK VA IJTIMOYIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Hudud	Qonun / Nizom	Xulosa
Chiqindilarni boshqarish	“Chiqindilar to‘g‘risida”gi qonun (05.04.2002 y. 362-II-son) oxirgi marta 2011 yil o‘zgartirilgan.	Ushbu qonun SCEEP ni ma‘muriy funksiyalarga ega (muvofiqlashtirish, tekshirish, ekologik ekspertiza va chiqindilarni qayta ishlash bo‘yicha mintaqaviy monitoring parametrlarini) belgilaydi. Shuningdek, u insonning asosiy huquqlarini ta‘minlash, O‘zbekiston fuqarolarining xavfsiz va sog‘lom atrof-muhitga ega bo‘lish, loyihalarni muhokama qilishda ishtirok etish, ishlab chiqish yoki loyiha natijasida etkazilgan zararni qoplash huquqiga ega bo‘lishini ta‘minlashni ham o‘z ichiga oladi. Qonun shuningdek, chiqindilarni tashish va radioaktiv chiqindilarni saqlash/ko‘mishni taqiqlashni ham o‘z ichiga oladi.
Yerdan Foydalanish	Yer Kodeksi; 598-I-son, 30.04.1998. So‘nggi o‘zgartirish 04.09.2014 yildagi O‘RQ-373-sonda qabul qilingan.	Yerni turlash talablari va unga egalik qilish va egalikni to‘xtatish tartiblarini belgilaydi.
	O‘zRning 15.04.1999 yildagi 770-I-sonli O‘rmon to‘g‘risidagi Qonuni. O‘zgartirish 30.04.2013 yildagi O‘RQ-352-sonda qabul qilingan.	O‘rmonni asrab-avaylash, himoyalash, ratsional foydalanish va o‘rmonlarning mahsulligini oshirish hamda tegishli yuridik individuallar huquqlarini himoyalash bo‘yicha me‘yorlarni aniqlab beradi.
Suv Nazorati	O‘zRning 06.05.1993 yildagi 837-XII-sonli Suv va suvdan foydalanish to‘g‘risidagi Qonuni. O‘zgartirish 04.09.2014 yildagi O‘RQ-373-sonida qilingan.	Aholi va iqtisodiyot tarmoqlari ehtiyojlari uchun suvlardan oqilona foydalanishni ta‘minlash, suvlarni bulg‘anish, ifloslanish va kamayib ketishdan saqlash, suvlarning zararli ta‘sirining oldini olish hamda ularni bartaraf etish, suv obyektlarining holatini yaxshilashdan, shuningdek suvga doir munosabatlar sohasida korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, fermer, dehqon xo‘jaliklari hamda fuqarolarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishdan iboratdir.
Atmosferaga Chiqindilar	O‘zRning 27.12.1996 yildagi 353-I-sonli Atmosfera havosini muhofaza qilish to‘g‘risidagi Qonuni. O‘zgartirish 30.04.2013 yildagi O‘RQ-352-sonida qilingan.	Atmosfera havosining tabiiy tarkibini saqlash; atmosfera havosiga zararli kimyoviy, fizikaviy, biologik va boshqa xil ta‘sir ko‘rsatilishining oldini olish hamda kamaytirish; davlat organlari, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, jamoat birlashmalari va fuqarolarning atmosfera havosini muhofaza qilish sohasidagi faoliyatini huquqiy jihatdan tartibga solish.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Hudud	Qonun / Nizom	Xulosa
	Ozon qatlamini yemiruvchi moddalar bo'yicha Monreal Protokoliga o'zgartirishlarni Ratifikatsiya qilish bo'yicha Qonun (Pekin, 03.12.1999/ No.44, 07.09.2006)	Ozon qatlamini yemiruvchi moddalar bo'yicha Monreal Protokoli va undagi O'zgartirishlar ozon qatlamini himoyasi yo'lida uni yemiruvchi ayrim moddalarni bosqichma-bosqich qisqartirish usulini amalda qo'llanilishini ilgari suradi.
	Ozon qatlamini qisqartiruvchi moddalar bo'yicha Monreal Protokoliga o'zgartirishlarni ratifikatsiya qilish bo'yicha Qonun (Monreal 17.09.1997/ No.45, 07.09.2006)	Ozon qatlamini yemiruvchi moddalar bo'yicha Monreal Protokoli va undagi O'zgartirishlar ozon qatlamini himoyasi yo'lida uni yemiruvchi ayrim moddalarni bosqichma-bosqich qisqartirish usulini amalda qo'llanilishini ilgari suradi.
Ekologiya	O'zRning 31.08.2000 yildagi 116-II-sonli Qishloq xo'jalik o'simliklarini zararkunandalar, kasalliklar va begona o'tlardan himoya qilish to'g'risidagi Qonuni.	Qishloq xo'jalik o'simliklarini zararkunandalar, kasalliklar va begona o'tlardan himoya qilishni ta'minlash, o'simliklarni himoya qilish vositalarining inson sog'lig'iga, atrof tabiiy muhitga zararli ta'sirining oldini olish bilan bog'liq munosabatlarni tartibga solishdan iborat.
	O'zRning 25.05.2000 yildagi 73-II-sonli Ekologik Ekspertiza to'g'risidagi Qonuni.	Mo'ljallanayotgan xo'jalik va boshqa xil faoliyatni amalga oshirish to'g'risida qaror qabul qilinishidan oldingi bosqichlarda bunday faoliyatning ekologik talablarga muvofiqligini aniqlash; Rejalashtirilayotgan yoki amalga oshirilayotgan xo'jalik va boshqa xil faoliyat atrof tabiiy muhit holatiga va fuqarolar sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lsa yoki shunday ta'sir ko'rsatayotgan bo'lsa, bunday faoliyatning ekologik xavflilik darajasini aniqlash; Atrof tabiiy muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish bo'yicha nazarda tutilayotgan tadbirlarning yetarliligi va asosligini aniqlash.
	O'zRning 21.09.2016 yildagi O'RQ-409-sonli "O'simliklar dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuniga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqidagi Qonuni.	Tabiiy sharoitda o'sadigan o'simlik dunyosini, shuningdek, takror yetishtirish va genetik fondini saqlash uchun ekib o'stiriladigan yovvoyi o'simliklarni muhofaza qilish va ulardan foydalanish sohasidagi munosabatlarni tartibga soladi.
	O'zRning 19.09.2016 yildagi O'RQ-408-sonli "Hayvonot dunyosini muhofaza qilish va undan	Quruqlikda, suvda, atmosferada va tuproqda tabiiy erkinlik holatida yashaydigan, O'zbekiston

EKOLOGIK VA IJTIMOYIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Hudud	Qonun / Nizom	Xulosa
	foydalanish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuniga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqidagi Qonuni.	Respublikasi hududida doimiy yoki vaqtincha turadigan yovvoyi hayvonlarni, shuningdek ilmiy yoki tabiatni muhofaza qilish maqsadlarida yarim erkin sharoitda yoki sun'iy yaratilgan yashash muhitida boqilayotgan hayvonot dunyosini muhofaza qilish va ulardan foydalanish sohasidagi munosabatlarni tartibga soladi.
	O'zRning 02.10.2018 yildagi O'RQ-491-sonli Parij Bitimini (Parij, 2015-yil 12-dekabr) Ratifikatsiya Qilish To'g'risidagi Qonuni.	Mamlakatda Parij kelishuvi bo'yicha majburiyatlarning bajarilishini ta'minlash maqsadida 2019-2030 (O'zR Prezidentining 04.10.2019dagi PQ-4477-sonli Qarori) yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi ishlab chiqildi.
Atrof-muhit Kartografiyasi	O'zRning 25.04.1997 yildagi 417-I-sonli Geodeziya va kartografiya to'g'risidagi Qonuni. So'nggi o'zgartirish 12.10.2011 yildagi O'RQ-304-sonli Qonunida berilgan.	O'zbekiston Respublikasida geodeziya va kartografiyaga oid faoliyatning huquqiy asoslarini belgilaydi hamda davlatning, yuridik va jismoniy shaxslarning geodeziya va kartografiya mahsulotiga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish uchun shart-sharoitlar yaratishga qaratilgan.

Jadval 4 – Atrof-muhit Qonunlarini qo'llash borasidagi Amaldagi Rezolyutsiyalar Ro'yxati

Soha	Rezolyutsiya	Qisqacha Ta'rifi
Atrof-muhitning umumiy himoyasi	Vazirlar Mahkamasining Atrof-muhit ifloslanishi va chiqindilar utilizatsiyaga to'lov tizimini yaxshilash bo'yicha Rezolyutsiyasi (2003).	Atrof-muhit himoyasi bo'yicha Qonun qabul qilinishi. Atrof-muhit ifloslanishi va chiqindilar uchun qilinadigan tovon puli miqdorini qonuniy belgilab beradi.
	Vazirlar Mahkamasining Atrof-muhit ifloslanishi va chiqindilar utilizatsiyasiga tovon puli qo'llanilishi tartibi bo'yicha Rezolyutsiyasi (2005) tog'-kon chiqindilari bo'yicha ham amalda bo'ladi.	Atrof-muhit himoyasi bo'yicha Qonun.
	Vazirlar Mahkamasining Tabiatdan maxsus foydalanganlikdagi to'lov	Atrof-muhit himoyasi bo'yicha Qonun qabul qilinishi. Atrof-muhit ifloslanishi uchun kompensatsiya to'lovlarini qamrab oluvchi

EKOLOGIK VA IJTIMOYIY TA’SIRNI BAHOLASH TOM – I

Soha	Rezolyutsiya	Qisqacha Ta’rifi
	tizimini yaxshilash bo’yicha Rezolyutsiyasi (2006).	SCEEP mas’uliyati to’g’risidagi avvalgi nizomga o’zgartirish.
	Vazirlar Mahkamasining Vazirliklar va Davlat agentliklarining no-byudjet fondlariga to’lovlarni tartibga solish me’yorlari bo’yicha Rezolyutsiyasi (2010).	Tabiatni muhofaza qilish to’g’risidagi qonunning qabul qilinishi. Kompensatsiya to’lovlari stavkalariga tuzatishlar kiritish uchun huquqiy platforma.
	Vazirlar Mahkamasining O’zbekiston Respublikasi hududida atrof-muhit ifloslanishi va chiqindilar utilitatsiyasiga tovonlarni qo’llash tartibi bo’yicha Rezolyutsiyasi (2003).	Favqulodda chiqindilar, ifloslantiruvchi moddalar emissiyasi va chiqindilarni yo’q qilish uchun kompensatsiya xarajatlarini ta’minlash.
Atrof-muhitga Ta’sirni Baholash	Vazirlar Mahkamasining 21.01.2014 yildagi No.14-sonli Ekologik normativlar loyihalarini ishlab chiqish va kelishish tartibi to’g’risidagi nizomni tasdiqlash haqidagi Qarori.	Loyihalarni atrof-muhitga ta’sirini (atmosfera chiqindilari, chiqindi, ifloslanish manbalarini qamrab olgan holda) atrof-muhit sifati bo’yicha standartlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishini ta’minlash. SCEEP tomonidan tasdiqlanishi uchun topshiriladigan “Atrof-muhitga ta’sir” hujjatiga bo’lgan talablar. Loyihalarni baholash emissiya manbalarini inventarizatsiya qilish, chiqindilarni chiqarish, ishlab chiqarish, chiqindilarni yo’q qilish va tegishli nazorat choralarini o’z ichiga oladi.
	O’zR Vazirlar Mahkamasining 07.09.2020 yildagi 541-sonli Atrof-muhitga ta’sirni baholash mexanizmini yanada takomillashtirish to’g’risidagi Qarori.	<p>Qaror quyidagilarni tasdiqlagan:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Atrof muhitga ta’sir ko’rsatishning I (yuqori xavf), II (o’rtacha xavf) va III (past darajali xavf), shuningdek, IV (mahalliy darajadagi xavf) turlari hamda Davlat ekologik ekspertizasidan o’tkaziladigan faoliyat turlarining ro’yxati; - Atrof muhitga ta’sir ko’rsatishning I, II, III va IV toifalariga mansub faoliyat turlarini davlat ekologik ekspertizasidan o’tkazilishini tashkil qilish. U quyidagilardan iborat: ekspertizadan o’tkazishga materiallarni tayyorlash va taqdim etish, ekspertizani o’tkazish muddatlari, ekspertiza ishtirokchilarining huquq va majburiyatlarini belgilash, shuningdek, ekspertiza xulosasi maqomi va

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Soha	Rezolyutsiya	Qisqacha Ta'rifi
		<p>ekspertizani o'tkazish uchun haq to'lashni tartibga solish;</p> <p>- Davlat ekologik ekspertizasi oldidan Atrof muhitga ta'sir ko'rsatishning I va II toifalariga mansub mo'ljallanayotgan, rejalashtirilayotgan faoliyat turlarining atrof muhitga salbiy ta'sirini aholi va jamoatchilik orasida muhokama qilish uchun jamoatchilik eshituvini tashkil etish va o'tkazish tartibini belgilash.</p>
Yerosti	O'zR Vazirlar Mahkamasining 12.05.2014 yildagi 119-sonli O'zbekiston Respublikasining yer qa'ri monitoringini olib borish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqidagi Qarori.	Yer osti boyliklariga egalik qilish, ulardan foydalanish va ularni tasarruf etishda yuzaga keladigan munosabatlarni (konchilik munosabatlari) tartibga solishdan iborat.
Suv Resurslari Boshqaruvi	O'zR Vazirlar Mahkamasining 19.03.2013 yildagi 82-sonli O'zbekiston Respublikasida suvdan foydalanish va suv iste'moli tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqidagi Qarori.	Suvdan foydalanish, iste'mol qilish, suv olish limitlari, suvdan foydalanish monitoringi va buzilishi bo'yicha chora-tadbirlarni ta'minlash.
	O'zR Vazirlar Mahkamasining 14.06.2013 yildagi 171-sonli Suvdan maxsus foydalanish yoki suvni maxsus iste'mol qilish uchun ruxsatnoma berish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqidagi Qarori.	Suvdan maxsus foydalanish yoki suvni maxsus iste'mol qilish uchun ruxsatnoma berish tartibini belgilaydi.
Atrof-muhit monitoringi.	O'zR Vazirlar Mahkamasining 23.08.2016 yildagi 273-sonli 2016—2020-yillarda O'zbekiston Respublikasida atrof tabiiy muhit monitoring dasturini tasdiqlash to'g'risidagi Qarori.	Atrof tabiiy muhit davlat monitoringini amalga oshirish me'yorlarini belgilaydi.
Chiqindilar	O'zR Vazirlar Mahkamasining 27.10.2014 yildagi 295-sonli Chiqindilar bilan bog'liq ishlarni amalga oshirish sohasida davlat hisobi va nazoratini olib borish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqidagi Qarori.	Chiqindilarning chiqishi, yig'ilishi, saqlanishi, ularning transportatsiyasi, qayta ishlanishi va utilitatsiyasiga oid faoliyatni tartibga soladi. Chiqindilar nazorati hisobi yuritilishi va uning yillik hisoboti bajarilishini nazorat qiladi.
	O'zR Vazirlar Mahkamasining 15.07.2014 yildagi 194-sonli	Chiqindilarni yig'ish va olib chiqib ketish bilan bog'liq xizmat turini ta'minlashiga aloqador.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Soha	Rezolyutsiya	Qisqacha Ta'rifi
	Kommunal xizmatlar ko'rsatish qoidalarini tasdiqlash to'g'risidagi Qarori.	

Jadval 5 – Atrof-muhit qonunlariga tegishli me'yoriy hujjatlar

Soha	Me'yoriy hujjatlar	Qisqacha Ta'rifi
Atrof-muhit umumiy himoyasi	O'zR Oliy Majlisining 26.04.1996 yildagi 232-I-sonli O'zbekiston Respublikasi tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqidagi Qarori.	O'zbekiston Respublikasi Tabiatni Muhofaza Qilish davlat qo'mitasining muhim vazifalari, amallari, huquqlari va burchlarini belgilaydi.
	O'zR Vazirlar Mahkamasining 31.12.2001 yildagi 491-sonli O'zbekiston Respublikasida davlat ekologik ekspertizasi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqidagi Qarori 1-ilovasining 11-bandi.	Ekologik ekspertiza turlari, ekspertiza o'tkazish tartibi va ishtirokchilari, davlat ekologik ekspertizasini o'tkazish uchun to'lov miqdorini belgilaydi.
	So'nggi o'zgartirish Vazirlar Mahkamasining 01.11.2012 yildagi 313-sonli qarorida berilgan.	
	O'zR Vazirlar Mahkamasining 23.05.2017 yildagi 310-sonli O'zbekiston Respublikasi ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqidagi Qarori.	O'zR Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish Davlat qo'mitasining hamda uning asnosidagi Maxsus Analitik Nazorat Markazi faoliyatini tashkillashtirish bo'yicha choralarni belgilaydi.
Yer-osti	O'zR Vazirlar Mahkamasining 08.06.2011 yildagi 165-sonli O'zbekiston Respublikasi davlat geologiyasi va mineral resurslar qo'mitasi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqidagi Qarori. Va undagi Vazirlar Mahkamasining 02.11.2011 yildagi 294-sonli Qaroridagi o'zgartirishlar.	O'zbekiston Respublikasi Davlat geologiya va mineral resurslar qo'mitasining asosiy vazifalari, funksiyalari, huquq va mas'uliyatini belgilaydi.
	O'zR Vazirlar Mahkamasining 28.07.2011 yildagi 220-sonli Yer qa'rini geologic jihatdan o'rganish, undan foydalanish va uni muhofaza qilish ustidan davlat nazorati	Geologiya-qidiruv, yer qa'ridan foydalanish va muhofaza qilish sohasida davlat nazoratini amalga oshiruvchi organlarning asosiy vazifalari, funksiyalari, huquq va mas'uliyatini belgilaydi

EKOLOGIK VA IJTIMOYIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Soha	Me'yoriy hujjatlar	Qisqacha Ta'rifi
	to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqidagi Qarori va undagi 1-Illova.	hamda bu boradagi davlat nazoratini amalga oshirish tartibini tasdiqlaydi.
	O'zR Vazirlar Mahkamasining 11.05.2011 yildagi 131-sonli O'zbekiston Respublikasi vazirlar mahkamasi huzuridagi yer qa'rini geologik o'rganish, sanoatda, konchilikda va kommunal-maishiy sektorda ishlarning bexatar olib borilishini nazorat qilish davlat inspeksiyasi tuzilmasini yanada takomillashtirishga doir chora-tadbirlar to'g'risidagi Qarori. So'nggi o'zgartirish Vazirlar Mahkamasining 01.11.2012 yildagi 313-sonli Qarorida berilgan.	Yer qa'rini geologik o'rganish, sanoatda, konchilikda va kommunal-maishiy sohalarda xavfsiz foydalanishni nazorat qilish davlat inspeksiyasi xizmatining asosiy vazifalari, funksiyalari, huquq va majburiyatlarini belgilaydi.
Suv Resurslari Boshqaruvi	O'zR Vazirlar Mahkamasining 28.06.2003 yildagi 290-sonli O'zbekiston Respublikasi qishloq va suv xo'jaligi vazirligi faoliyatini tashkil etishni takomillashtirish to'g'risidagi Qarori; O'zR Vazirlar Mahkamasining 21.07.2003 yildagi 320-sonli Suv xo'jaligini boshqarishni tashkil etishni takomillashtirish to'g'risidagi Qarori.	Qishloq va suv xo'jaligi vazirligining asosiy vazifalari, funksiyalari, huquq va mas'uliyatini belgilaydi.
Havodagi Chiqindilar	16.05.2011 sanadagi SanQvaN No.0293-11. O'zbekiston Respublikasi aholi yashash joylarida mikroorganizm-produksentlarning atmosfera havosida yo'l qo'yiladigan eng ko'p darajasi.	Moddaning xavflilik toifasini belgilaydi va aholi punktlarining atmosfera havosidagi ifloslantiruvchi moddalarning MMK (maksimal mumkin konsentratsiya) ni belgilaydi.
	18.05.2011 sanadagi SanQvaN No.0294-11. Ish joyidagi zararli moddalarning maksimal mumkin konsentratsiyasining (MMK) gigiyenik me'yorlari.	Moddaning xavfli toifasini belgilaydi va ish joylarining atmosfera havosidagi ifloslantiruvchi moddalarning MMKni belgilaydi.
Chiqindi	12.07.2004 sanadagi SanQvaN No.0157-04. O'zbekiston sharoitida qattiq chiqindilarni maxsus poligonlarda saqlashning sanitariya talablari.	Qattiq maishiy chiqindilarning to'planish tezligi, qattiq maishiy chiqindilar poligoniga qo'yiladigan gigiyenik talablar va chiqindilarni qabul qilish talablarini belgilaydi.
	29.07.2002 sanadagi SanQvaN No.0127-02. Inventarizatsiya,	Sanoat chiqindilarining sinflarini, saqlash va zararsizlantirish talablarini belgilaydi.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Soha	Me'yoriy hujjatlar	Qisqacha Ta'rifi
	tasniflash, saqlash va sanoat chiqindilarini zararsizlantirish sanitariya talablari.	
	29.07.2002 sanadagi SanQvaN No.0128-02. O'zbekiston sharoitida zaharli sanoat chiqindilarining gigiyenik klassifikatori.	SanQvaN O'zbekiston Respublikasining "Sanoat chiqindilarini inventarizatsiya qilish, tasniflash, saqlash va zararsizlantirish" sanitariya qoidalariga qo'shimcha tarzda sanoat zaharli ishlab chiqarish chiqindilari bo'yicha hisob va hisobotlarni takomillashtirishga mo'ljallangan. Qayta ishlash yoki utilizatsiya qilish usullarini aniqlashni ta'minlaydi. Atrof-muhitning zaharli chiqindilar bilan ifloslanishidan zararni hisoblash tartibini tasdiqlaydi.
	16.11.2011 sanadagi SanQvaN No. 0300-11. O'zbekiston sharoitida sanoat chiqindilarini yig'ish, inventarizatsiya qilish, tasniflash, zararsizlantirish, saqlash va utilizatsiya qilishni tashkil etishning sanitariya qoidalar va normalari.	Sanoat chiqindilarini yig'ish, inventarizatsiya qilish, tasniflash, qayta ishlash, saqlash va yo'q qilish, shuningdek qayta ishlash va chiqindilarni ko'mish jarayonlarining asosiy standartlari va qoidalarini belgilaydi.
	O'zR Vazirlar Mahkamasining 04.09.2012 yildagi 258-sonli Ishlatilgan texnik moylarni topshirish, to'plash, ular uchun hisob-kitob qilish, ularni saqlash va tashish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqidagi Qarori.	Sanoat moylarining chiqindisini yig'ish va saqlash jarayonini, sanoat moylarini olib tashlash, yig'ish va saqlash jarayonida ishtirok etuvchi organlarning umumiy majburiyatlarini belgilaydi va to'lovlarni amalga oshirish tartibini tavsiflaydi.

4.3.3 Milliy Ijtimoiy-iqtisodiy Qonunchilik

Quyidagi jadvallar O'zbekistondagi ijtimoiy-iqtisodiy jabhaga tegishli qonunchilikning qisqacha ro'yxatini beradi:

Jadval 6 – Tegishli Ijtimoiy Qonunchilik Ro'yxati

Soha	Qonun/Qarorlar	Qisqacha Ta'rifi
Mehnat/Bandlik	O'zbekiston Respublikasining Mehnat Kodeksi, 01.04.1996; So'nggi o'zgartirish 20.08.2015 yildagi O'RQ-391-sonida qabul qilingan.	Ishchi va ish beruvchi o'rtasidagi munosabatlarni belgilovchi asosiy qonun.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Soha	Qonun/Qarorlar	Qisqacha Ta'rifi
	O'zRning 06.05.1993 yildagi 839-XII-sonli Mehnatni muhofaza qilish to'g'risidagi Qonuni.	Ushbu Qonunning maqsadi mehnatni muhofaza qilish sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat. Ushbu Qonun ishlab chiqarish usullaridan, mulkchilik shaklidan qat'i nazar, mehnatni muhofaza qilishni tashkil etishning yagona tartibini belgilaydi hamda fuqarolarning salomatligi va mehnatini muhofaza qilishni ta'minlashga qaratilgan.
Ayollar Huquqi	O'zbekiston Respublikasining Oila Kodeksi, 01.09.1998; So'nggi o'zgartirish 23.09.2016 yildagi O'RQ-411-sonida qabul qilingan.	O'zbekiston Respublikasidagi oila va nikoh munosabatlarini tartibga soluvchi qonun.
	O'zRning 02.09.2019 yildagi O'RQ-561-sonli Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risidagi Qonuni.	Qonunning maqsadi ayollarni zulm va zo'ravonlikning barcha shakllaridan himoya qilish sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat.
Ijtimoiy Himoya va Farovonlik	O'zR 18.11.1991 yildagi 422-XII-sonli O'zbekiston Respublikasida nogironlarni Ijtimoiy himoya qilish to'g'risidagi Qonuni. (11.07.2008 holatiga ko'ra O'RQ-162-sonli Qonun bilan o'zgartirish kiritilgan) O'zR 15.10.2020 yildagi O'RQ-641-sonli Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risidagi Qonuni	Nogironlarni o'z fuqarolik burchlarini bajarishi bilan birgalikda boshqa fuqarolarga nisbatan ish bilan ta'minlashdagi erkinlikni, hayot faoliyati davomidagi cheklovlarni olishni, to'laqonli aktiv turmush tarzini olib borishidagi qulay sharoitlarni yaratishni, jamiyatning siyosiy va iqtisodiy jabhasida aktiv qatnashishini ta'minlashda davlat siyosatini olib boradi.
	O'zR 03.09.1993 yildagi 938-XII-sonli Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risidagi Qonuni. (22.12.2010 holatiga ko'ra O'RQ-272-sonli Qonun bilan o'zgartirish kiritilgan)	Ushbu Qonun O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining qariganda, mehnat qobiliyatini to'liq yoki qisman yo'qotganda, boquvchisiz qolganda ijtimoiy ta'minlanishdan iborat konstitutsiyaviy huquqlarini ro'yobga chiqarish, davlat pensiyalarining yagona tizimini, ularni tayinlash, hisoblab chiqarish, qayta hisoblash va to'lash tartibini belgilaydi.
	O'zR 01.05.1998 yildagi 616-I-sonli "Aholini ish bilan ta'minlash to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuniga o'zgartirishlar va qo'shimchalar kiritish haqidagi Qonuni	Fuqarolarning ish bilan ta'minlash, ish joyini to'g'rilash bo'yicha huquqlarini belgilaydi va ishdan bo'shatilgandan keyin beriladigan ijtimoiy kafolatlarni tavsiflaydi.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Soha	Qonun/Qarorlar	Qisqacha Ta'rifi
	(20.01.2014 holatiga ko'ra O'RQ-365-sonli Qonun bilan yangilangan)	
	O'zR Prezidentining 22.02.2016 yildagi PF-4782-sonli Aholining hojatmand qatlamlarini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash hamda tibbiy-ijtimoiy yordam ko'rsatish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi Farmoni.	Nogironlar, urush va mehnat faxriylari, yolg'iz keksalar va aholining boshqa hojatmand qatlamlariga tibbiy-ijtimoiy yordam ko'rsatish tizimini yanada takomillashtirish, ularning turmush darajasi va sifatini oshirish, shuningdek, aholini ijtimoiy himoya qilish hamda qo'llab-quvvatlashni tashkil etish samaradorligini oshirish oid.
	O'zR 25.09.2014 yildagi O'RQ-376-sonli Ijtimoiy sheriklik to'g'risidagi Qonuni.	Ijtimoiy sheriklik sohasidagi munosabatlarni tartibga solish.
	O'zR 20.10.2020 yildagi O'RQ-642-sonli Aholi bandligi to'g'risidagi Qonuni.	Fuqarolarning ish bilan ta'minlash, ish joyini to'g'rilash bo'yicha huquqlarini belgilaydi va ishdan bo'shatilgandan keyin beriladigan ijtimoiy kafolatlarni tavsiflaydi. Qonun aholi bandligini ta'minlash sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo'nalishlarini, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining aholi bandligini ta'minlash sohasidagi vakolatlarini, tashqi mehnat migratsiyasi bo'yicha vakolatlarini, hududiy va mahalliy mehnat organlarining bandlik sohasidagi vakolatlarini va boshqalarni tartibga soladi.
	O'zR 07.01.2008 yildagi O'RQ-139-sonli Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risidagi Qonuni.	Ushbu Qonunning maqsadi bola huquqlarining kafolatlari sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat.
Inson huquqlari	1992 yil O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (08.12.1992 yil, № 723-XII), 16.04.2014yilda o'zgartirish kiritilgan.	O'zbekiston Respublikasining asosiy siyosiy, sud-huquq va iqtisodiy tizimini belgilaydi.
	O'zbekiston Oliy Majlisining "Din yoki e'tiqodga ko'ra murosasizlik va diskriminatsiyaning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi deklaratsiyani tasdiqlash to'g'risida"gi qarori 30.08.1997 yil, № 505-I.	Hujjatda har qanday oilaning dini va e'tiqodiga asoslangan erkinlik huquqi aks ettirilgan.
	O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 30.08.1997 yil №.499-I da, Mehnat va mashg'ulotlar	Hujjatda har qanday turdagi kamsitishlarni tugatish maqsadida, mehnat va kasblarga

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Soha	Qonun/Qarorlar	Qisqacha Ta'rifi
	sohasidagi kamsitishlar to'g'risidagi konvensiyani ratifikatsiya qilish to'g'risidagi qarori.	nisbatan imkoniyatlar tengligi haqida siyosat tafsilotlari kiritilgan.
	Davlat qabul qilgan Milliy Inson Huquqlari Strategiyasi, 22.06.2020	Bu O'zbekiston tarixida insonning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarini ta'minlash bo'yicha uzoq muddatli maqsadli chora-tadbirlar majmuini belgilab beruvchi birinchi strategik hujjat bo'ldi.
	Inson huquqlari bo'yicha Prezidentning so'nggi qarorlari:	No. PP-5163 "Qiynoq holatlarini aniqlash va ularning oldini olish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2021 y. No. UP-6312 "O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Inson Huquqlari bo'yicha Ombudsman Vakilining faoliyatlarini takomillashtirish, 2021 yil.
Yer ajratish va undan foydalanish	O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi 01.03.1997 yil. (oxirgi o'zgartirish 25.04.2016 y. № 405)	Fuqarolik standartlarini o'z ichiga olgan tizimli normativ akt.
	Yer kodeksi (1998) 30.04.1998 № 598-I; oxirgi o'zgartirish 04.09.14 (No. 373) da kiritilgan.	Bu yer qonunlarni tizimlashtirish shakli haqida batafsil ma'lumot beradi. U yerga egalik qilish turlarini, ma'muriy organlarning yer uchastkalarini olib qo'yish va berish sohasidagi vakolatlarini, yer uchastkalaridan foydalanish huquqini, yer egalari huquqlari, yer kadastrini yurutish hamda yerga oid nizolarni hal etish va boshqa tamoyillarni belgilaydi.
	"Qishloq xo'jaligi kooperativi (shirkat xo'jaligi) to'g'risida"gi № 600-I sonli qonun, 30.04.1998 yilda (25.12.2009 y. o'zgartirish kiritilgan);	Qishloq xo'jaligi kooperativlarini (shirkatlarini) tashkil etish, faoliyat yuritish, qayta tashkil etish va tugatishning huquqiy asoslarini belgilaydi, ularning huquq va majburiyatlarini tartibga soladi, boshqa yuridik va jismoniy shaxslar bilan munosabatlariga qo'yiladigan talablarni tasdiqlaydi.
	30.04.1998 yildagi "Xususiy fermer xo'jaligi to'g'risida" gi № 602-I sonli qonun, 10.09.2012 yildagi o'zgartirish va qo'shimchalar bilan (329-son).	Fermer xo'jaliklarini tashkil etish, faoliyat ko'rsatish, qayta tashkil etish va tugatish bilan bog'liq munosabatlarni tartibga solishni nazarda tutadi.

EKOLOGIK VA IJTIMOYIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Soha	Qonun/Qarorlar	Qisqacha Ta'rifi
	30.04.1998 yildagi 604-I-sonli "Dehqon (yakka tartibdagi) xo'jaligi to'g'risida"gi Qonun, 20.08.2015 yilda o'zgartirish kiritilgan № 391-son.	Dehqon xo'jaligini tashkil etish, faoliyati va tugatishning huquqiy asoslarini belgilaydi. Ularning huquq va majburiyatlarini aniqlaydi, shuningdek boshqa tashkilotlar va shaxslar bilan munosabatlarni tartibga soladi.
	28.08.1998 yildagi №666-I-sonli "Davlat yer kadastrini to'g'risida"gi qonun (oxirgi o'zgartirish 04.01.2011 y., 278-son)	Davlat yer kadastrini yuritish, kadastr ma'lumotlaridan iqtisodiyotni rivojlantirish maqsadida foydalanish, yer uchastkalariga bo'lgan huquqlar kafolatlarini ta'minlash, yerdan samarali foydalanish, tiklash va muhofaza qilishning huquqiy asoslarini belgilaydi.
	"Davlat kadastrini to'g'risida"gi qonun (15.02.2000 y. 171-II-son, oxirgi o'zgartirish 2011 yilda kiritilgan)	Davlat kadastrlarini yuritish, kadastr ma'lumotlarini to'plash va ulardan foydalanish to'g'risidagi nizomni tasdiqlaydi.
	O'zbekiston Respublikasining "Uy-Joy" kodeksi 24.12.1998 y. 20.01.14-son 365-son.	Turar-joy va noturarjoy binolari, ulardan foydalanish to'g'risida batafsil ma'lumot bilan taminlaydi va fuqarolarning uy-joy huquqlarini belgilaydi.
	O'zbekiston Respublikasining Shaharsozlik Kodeksi 04.04.2002 yilda, (04.01.2011 yilda o'zgartirish kiritilgan).	Shaharsozlik bilan bog'liq meyoriy qoidalarni taqdim etadi.
Madaniy meros	"Madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi qonun (30.08.2001 yildagi № 269-II-son) oxirgi marta 2009 yilda o'zgartirilgan.	Atrof-muhitdagi inshootlarning muhim qismlarini saqlash va boshqarish, tarixiy arxeologik, estetik, etnologik yoki antropologik ahamiyatga ega bo'lgan hududlarni muhofaza qilish, tarixiy voqealar va shaxslar bilan bog'liq tabiiy landshaftlarni muhofaza qilishni o'z ichiga oladi.
	Madaniy bloklarning olib chiqilishi va olib kirilishi to'g'risidagi qonun, (29.08.1998 yildagi № 678-son), oxirgi o'zgartirish kiritilgan 04.09.2014 yil.	O'zbekiston xalqining madaniy merosini asrab-avaylash, madaniy boyliklarni noqonuniy olib chiqish va olib kirishdan himoya qilish, O'zbekiston Respublikasidan olib chiqish va olib kirishning yagona tartibini belgilash bilan bog'liq qoidalarni belgilaydi. Shuningdek, xalqaro madaniy hamkorlikni rivojlantirishga ko'maklashishni o'z ichiga oladi.
Aloqador tomonlarning ishtiroki	Shaharsozlik kodeksi (04.04.2002 yildagi № 353-II-son) 2011 yil da oxirgi o'zgartirish kiritilgan.	Aloqador tomonlar bilan maslahatlashish, atrof-muhitni boshqarish va axborotdan foydalanish to'g'risidagi nizom. Aholining atrof-muhit holati

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Soha	Qonun/Qarorlar	Qisqacha Ta'rifi
		va atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan kelajakdagi rejalar to'g'risida har tomonlama va o'z vaqtida ma'lumot olish huquqini tasdiqlaydi. Fuqarolar ham shaharsozlik jarayonlarini muhokama qilishda ishtirok etish huquqiga ega.
	O'zbekiston Respublikasining 22.02.2021 yildagi O'RQ-676-son Shaharsozlik kodeksi.	Aloqador tomonlar bilan maslahatlashish, ekologik boshqaruv va axborotdan foydalanish to'g'risidagi nizom. Aholining atrof-muhit holati va atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan kelajakdagi rejalar to'g'risida har tomonlama va o'z vaqtida ma'lumot olish huquqini tasdiqlaydi. Fuqarolar ham shaharsozlik jarayonlarini muhokama qilishda ishtirok etish huquqiga ega.
Favqulodda Vaziyatlarni Rejalashtirish	"Favqulodda vaziyatlarni prognozlash va ularning oldini olish davlat dasturi to'g'risida"gi qonun, (№ 71-son 03.04.2007 yilda)	Mumkin bo'lgan texnologik va tabiiy favqulodda vaziyatlarga oid sharoitlarni tayyorlash va monitoringini ta'minlash.
	Aholini va hududlarni tabiiy va texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan himoya qilish to'g'risida 20.08.1999 yildagi 824-I-sonli qonuni.	Aholi va hududlarni tabiiy va texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasidagi jamiyat munosabatlarini tartibga solish. Qonunning maqsadi favqulodda vaziyatlarning yuzaga kelishi va rivojlanishining oldini olish, favqulodda vaziyatlardan kelib chiqadigan yo'qotishlarni kamaytirish va favqulodda vaziyatlarni bartaraf etishdan iborat.
	Favqulodda holat to'g'risidagi Konstitutsiyaviy qonun 737-son 15.12.2021-yildagi	Qonun O'zbekistonning butun hududida yoki ayrim hududlarida favqulodda holat joriy etish shartlari va tartibini belgilaydi.
Axborot erkinligi	"Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida"gi Qonun (12.12.2002 y. 439-II-son).	Axborotdan foydalanishni cheklash, agar u shaxsning huquq va erkinliklarini, uning ma'naviy qadriyatlarini, ruhiy, madaniy va ilmiy salohiyatini himoya qilsa.
Hukumat va Boshqaruv	Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risidagi qonun	Demokratiya, oshkoralik, shaffoflik, ijtimoiy adolat, jamoat huquqlari, ijtimoiy sheriklik, mahalliy urf-odatlar va an'analarni hisobga olgan holda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish institutlarini tartibga solish.
	"Xalqaro shartnomalar to'g'risida"gi Qonun (22.12.1995 y. № 172-I-son, oxirgi o'zgartirish 25.04.2016 y.,	O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalarini taqdim etish, ijro etish, tugatish,

EKOLOGIK VA IJTIMOYIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Soha	Qonun/Qarorlar	Qisqacha Ta'rifi
	405-son va 06.02.2019 y. O'RQ-518-son)	bekor qilish va denonsatsiya qilish tartibini belgilaydi.
Tayyorlov va ta'lim	Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risidagi qonun (29.08.1992 yildagi № 463-I-son), 07.10.2013 yilda o'zgartirish kiritilgan 355-son.	"Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ni tasdiqlaydi va kadrlar tayyorlash milliy dasturini bosqichma-bosqich amalga oshirish bo'yicha chora-tadbirlar rejasini, shuningdek, davlat byudjetidan tasdiq olish uchun moliyaviy va moddiy ta'minlash tarkibiy qismlari bo'yicha batafsil ma'lumotlarni taqdim etadi.
	"Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (29.08.1997 yildagi 464-I-son, oxirgi o'zgartirish 23.09.2020 y. O'RQ-637-son)	Fuqarolarni o'qitish, tarbiyalash va ularning malakasini oshirishning huquqiy asoslarini belgilaydi va har bir insonning bilim olish konstitutsiyaviy huquqini kafolatlaydi.

4.3.4 Salomatlik va sanoat xavfsizligi bo'yicha milliy qonunchilik

Quyidagi 7 va 8-jadvallarda O'zbekistondagi sog'liqni saqlash va xavfsizlik masalalariga oid milliy qonunchilikni batafsil bayon etilgan.

Jadval 7 - Sog'liqni saqlash va xavfsizlik qoidalariga ega qonunlarning qisqacha mazmuni

Soha	Qonun/Qarorlar	Qisqacha ta'rif
Mehnatni muhofaza qilish va xavfsizlik	"Aholining sanitariya-epidemiologik osoyishtaligini ta'minlash to'g'risida"gi 393-son Qonun. 26.08.2015 y.	Aholining sanitariya-epidemiologik osoyishtaligini ta'minlash va epidemiyaga qarshi choralar ko'rishga qaratiladi.
	"Mehnatni muhofaza qilish to'g'risida" gi 410-sonli qonun 22.09.2016	Mehnatni muhofaza qilish, mehnat sharoitlarini va kelishuvlarini yaxshilash, xodimlarning sog'lig'ini saqlashni taminlash va shunga bog'liq me'yoriy qoidalarni belgilashdan iborat.
	"Fuqarolar sog'lig'ini saqlash to'g'risida"gi qonun 29.08.1996 yil 265-I-son (19.05.2010 yilda o'zgartirish kiritilgan).	Fuqarolarning sog'lig'ini davlat tomonidan muhofaza qilish huquqlarini belgilaydi; fuqarolarning sog'lom turmush tarzini shakllantirish va davlat organlari, muassasalar, tashkilotlar, jamoat birlashmalarining fuqarolar salomatligini muhofaza qilish sohasidagi faoliyatini huquqiy tartibga solishni ifodalaydi.
	"Xavfli ishlab chiqarish obyektlarida mehnatni muhofaza qilish to'g'risida" gi 25.08.2006 yildagi 57-	Xavfli ishlab chiqarish obyektlarida sanoat xavfsizligi bilan bog'liq qoidalarni belgilaydi.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Soha	Qonun/Qarorlar	Qisqacha ta'rif
	sonli qonun, oxirgi o'zgartirish 04.09.14 (№ 373) da kiritilgan.	
	"Ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar va kasb kasalliklaridan majburiy davlat ijtimoiy sug'urtasi to'g'risida" gi qonun 10.09.2018 yilda 174-sonli, oxirgi o'zgartirish 30.04.2013 yilda (252-son) kiritilgan.	Baxtsiz hodisalar va kasb kasalliklaridan majburiy ijtimoiy sug'urta qilish orqali fuqarolarni ijtimoiy himoya qilishni amalga oshirishni belgilaydi. Ish joyidagi baxtsiz hodisa yoki kasbiy kasallik natijasida xodimning hayoti va / yoki sog'lig'iga etkazilgan zarar uchun sug'urta tovonini to'lashni ta'minlaydi.
Jamiyat salomatligi va sanoat xavfsizligi	Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to'g'risida 378-son qonuni 03.12.2014	Jismoniy va yuridik shaxslarning davlat organlari va muassasalariga murojaatlari bilan bog'liq munosabatlarni tartibga solishni ifodalaydi.
	"Odamning immunitet tanqisligi virusi (OIV) keltirib chiqaradigan kasallik tarqalishiga qarshi kurashish to'g'risida"gi qonun, 23.09.2013 yildai 353-son	OIV keltirib chiqaradigan kasallikning tarqalishiga qarshi kurashish bilan bog'liq qoidalarni belgilaydi.
	"Psixiatriya xizmati to'g'risida"gi qonun, 31.08.2000 yildagi №123-II sonli.	Aholiga psixiatriya yordami ko'rsatishni tartibga solishni ifodlaydi.
	Aholini sil kasalligidan himoya qilish to'g'risidagi qonun 11.05.2001 yil № 215-II.	Sil kasalligining oldini olishga qaratilgan ijtimoiy, tibbiy, sanitariya-gigiyena, epidemiyaga qarshi va boshqa tadbirlarni amalga oshirishning huquqiy asoslarini belgilaydi, shuningdek sil kasalligiga chalingan bemorlarni aniqlash, davolash, dispanser kuzatuv va reabilitatsiyasi qilishlarni o'z ichiga oladi.
	"Qon va uning tarkibiy qismlari donorligi to'g'risida"gi qonun 30.08.2002 yildagi 402-II-sonli, oxirgi o'zgartirish 25.04.2016 (№ 405) da kiritilgan.	Qon va uning tarkibiy qismlari donorligi sohasida munosabatlarni huquqiy tartibga solishdan iborat. Qon va uning tarkibiy qismlari donorligining asosiy tamoyillari qon topshirishning ixtiyoriyligi va donorlik qonidan va uning tarkibiy qismlaridan xavfsiz foydalanishni ta'minlashdan iborat.
	"Yod tanqisligi kasalliklarini oldini olish to'g'risida"gi qonun 30.08.2007 yildagi 97-sonli.	Yod tanqisligi kasalliklarining oldini olish bilan bog'liq munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

EKOLOGIK VA IJTIMOYIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Soha	Qonun/Qarorlar	Qisqacha ta'rif
Muayyan Sanoatda Sog'liqni Saqlash va Xavfsizlik	"Suv inshootlari xavfsizligi to'g'risida" gi qonun (20.08.1999 yildagi 826-I-son)	Suv inshootlarini loyihalash, qurish, ishga tushirish, foydalanish, rekonstruksiya qilish, qisqartirish, saqlash va tugatish bosqichlarida xavfsizlik qoidalarini ta'minlashdan iborat.
Ekologik/ijtimoiy-iqtisodiy tartibga solishga kiritilgan sog'liqni saqlash va xavfsizlik qoidalari	Suv va suvdan foydalanish to'g'risidagi qonun 05.06.1993 yildagi 837-XII-son oxirgi o'zgartirish 04.09.14 (№ 373) *da kiritilgan.	Aholi va xalq xo'jaligining tegishli tarmoqlari ehtiyojlari uchun suvdan oqilona foydalanishni yo'lga qo'yish. Ifloslanish, ta'minot, kamayish va salbiy ta'sirlardan himoya qilish munosabatlarini o'z ichiga oladi. Shuningdek, yuridik va jismoniy shaxslarning huquq va qonuniy manfaatlari himoya qilinishini ta'minlaydi.
	"Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi qonun (12.09.1992 № 754-XII) oxirgi o'zgartirishlar kiritilgan 04.09.2014 (№ 373) *	Asosiy ekologik qonun.
	Atmosferani muhofaza qilish to'g'risidagi qonun 27.12.1996 yildagi 353-I-sonli oxirgi o'zgartirish 30.04.13 (№ 352) *	Atmosfera havosini saqlash, atmosfera havosiga salbiy kimyoviy, fizik, biologik ta'sirlarning oldini olish va yumshatishni ta'minlashni o'z ichiga oladi. Hududdagi hukumat, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolarning atmosfera havosini muhofaza qilish sohasidagi faoliyatini huquqiy tartibga solishni belgilaydi.
	"Yer osti boyliklari to'g'risida" gi qonun 23.09.1994 yil (yangi tahrir, 13.12.2002 yil 444-II-son bilan tasdiqlangan) oxirgi o'zgartirish 30.04.13 (352-son) *	Atrof-muhitni nazorat qilish va litsenziyalash talablari, shu jumladan ekologik tadqiqotlar, chiqindilarni boshqarish, chiqindilarni qayta ishlash tartiblari va javobgarlik choralari. . Sog'liqni saqlash va xavfsizlikning muhim jihatlari, yer ostidan foydalanish paytida xavfsiz foydalanish va shaxsiy manfaatlarni himoya qilishdan iborat.
	"Yer kodeksi" 30.04.1998 yildagi 598-I-son; oxirgi o'zgartirish 04.09.14 (№ 373) *da kiritilgan	Yerlarni toifalarga bo'lish talablari va yerga egalik qilish va foydalanishdan to'xtatish tartiblarini tavsiflaydi. Sog'liqni saqlash va xavfsizlikning muhim jihatlari: yerni himoya qilish, muhofaza qilish, undan oqilona foydalanish, yerning unimdorligini oshirish, fuqarolarning shaxsiy manfaatlarini va hayot asoslarini himoya qilish.

Jadval 8 – Sog'liqni saqlash va xavfsizlikni ta'minlash bilan qonunlar va qarorlarga bo'ysunadigan nominativ aktlar

EKOLOGIK VA IJTIMOYIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Soha	Qonun/qarorlar	Qisqacha ta'rif
Xavfsizlik Nazorati	Vazirlar Mahkamasining 11.05.2011 yildagi 131-sonli "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Yer qa'rini geologik o'rganish, sanoatda, konchilikda va kommunal-maishiy sektorda ishlarning bexatar olib borilishini nazorat qilish davlat inspeksiyasi tuzilmasini yanada takomillashtirishga doir chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. Oxirgi o'zgartirish 2012-yil 1-noyabrda kiritilgan (Vazirlar Mahkamasining 313-son qarori).	Yer qa'rini geologik o'rganish, sanoatda, konchilikda va kommunal-maishiy sektorlarda xavfsiz foydalanishni nazorat qilish, Davlat Inspeksiyasi Xizmatining asosiy vazifalari, funksiyalari, huquq va majburiyatlarini belgilaydi.
Ifloslanish	"Gigienik qoidalar". O'zbekiston Respublikasi hududidagi aholi punktlarining atmosfera havosida ifloslantiruvchi moddalarning maksimum ruxsat etilgan konsentratsiyalar (MRK) ro'yxati. * 16/05/2011 yildagi Sanitariya Qoidalari va Gigeyina Me'yorlari (SanQvaM) No 0293-11.	Moddaning xavfli toifasini belgilaydi va aholi yashaydigan hududlarning atmosfera havosidagi ifloslantiruvchi moddalarning maksimum ruxsat etilgan konsentratsiyalar (MRK) ro'yxatini belgilaydi. *
Chiqindilar	O'zbekistonda qattiq maishiy chiqindilarni maxsus maydonlarda saqlash va zararsizlantirishga qo'yiladigan sanitariya talablari*. O'zbekiston Respublikasi SanQvaM 07.12.2004 y. 0157-04	Qattiq maishiy chiqindilarning to'planish davomiyligi, ularni shaharga tegishli joylarda ko'mish va shuningdek ularni qabul qilish uchun gigeyinek talablarni aniqlaydi.
	Sanoat chiqindilarini hisobga olish, tasniflash, saqlash va zararsizlantirish uchun sanitariya qoidalari. * O'zbekiston Respublikasining SanQvaM 29/7/2002 yildagi 0127-02-son	Sanoat chiqindilarining turlari va sinfini, saqlash va zararsizlantirish talablarini belgilaydi. *
	O'zbekiston Respublikasida zaharli sanoat chiqindilarini gigienik tavsiflash turlari*. O'zbekiston Respublikasi SanQvaM 29.07.2002 № 0128-02	Zaharli sanoat chiqindilari va ularni hisobga olishni takomillashtirishda, atrof-muhitdagi chiqindilarni qayta ishlash uslublarini aniqlash, va shuningdek atrof-muhitning zaharli chiqindilar bilan ifloslanishidan etkazilgan zararni hisoblash uchun O'zbekiston Respublikasining Sanitariya qoidalari yoki ularni inventeratsiya qilish, tavsiflash, sanoat chiqindilarini saqlash va

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Soha	Qonun/qarorlar	Qisqacha ta'rif
		zararsizlantirishlar SanPin qoidlariga qo'shimcha qiladi.
	O'zbekiston sharoitida sanoat chiqindilarini yig'ish, inventarizatsiya qilish, tasniflash, qayta ishlash, saqlash va zararsizlantirishni boshqarish bo'yicha sanitariya qoidalari va standartlari*. O'zbekiston Respublikasi SanQvaM 16.11.2011 yildagi 0300-11-sonli	Sanoat chiqindilarini yig'ish, inventarizatsiya qilish, tasniflash, qayta ishlash, saqlash va yo'q qilish, shuningdek, qayta ishlash va chiqindilarni ko'mish jarayonlarining asosiy standartlari va qoidalarini belgilaydi.
Mehnatni muhofaza qilish va xavfsizlik	Vazirlar Mahkamasining (15.09.2014 y., 263-son) "Ish joylarining mehnat sharoitlari va asbob-uskunalarining shikastlanish xavfi bo'yicha baholashni o'tkazish tartibi to'g'risida"gi qarori.	Ish sharoitlarini qamrab olgan ish joylarini, mehnat jarayonlarini, shikastlanish xavfini, ayollarning salomatligini tekshirib turushni va ruxsatnoma beruvchi organlarni baholashni yakunlovchi tartiblar.

*Ekologiyani muhofaza qilish va ijtimoiy-iqtisodiy jihatlariga oid qonun hujjatlari ilgarida belgilangan. (yuqoridagi jadvalarga qarang).

4.4 O'zbekistonda ekologik va ijtimoiy ma'muriyat va tartibga solish organlari

4.4.1 Asosiy ma'muriyatlar va tartibga soluvchi organlar

4.4.1.1. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI EKOLOGIYA VA ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISH DAVLAT QO'MITASI

O'zbekiston Respublikasida ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha asosiy ekologiya organi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga bo'ysunuvchi EAMQDQ yoki Davlat Komiteti hisoblanadi. Ularning asosiy vazifalari quyidagilar kiradi:

- Ekologiya va Atrof-muhitni boshqarish va muhofaza qilish bo'yicha kompleks faoliyat;
- Qulay atrof-muhit sharoitlari va atrof-muhitni tegishli ravishda qayta tiklashga ko'maklashish uchun turli sanoat/konstruktorlik/kon faoliyatini nazorat qilish va muvofiqlashtirish;
- Ekologik xavfsizlik, asrash, tabiiy resurslardan foydalanish bo'yicha davlat siyosatini amalga oshirish va rag'batlantirish; va
- Tabiatni muhofaza qilish inspeksiyasi va atrof-muhit auditi (Golders, 2014).

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

4.4.1.2. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MEHNAT VA AHOLINI IJTIMOY MUHOFAZA QILISH VAZIRLIGI

O'zbekiston Respublikasi Mehnat va Aholini Ijtimoiy Muhofaza Qilish Vazirligi (MAIMQV) mehnatga oid masalalar, bandlik, pensiya ta'minoti, ijtimoiy ta'minot va migratsiya masalalarini qamrab oluvchi ijtimoiy-iqtisodiy jihatlar bo'yicha asosiy tartibga soluvchi organ hisoblanadi. MAIMQV O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga hisobot beradi. MAIMQV vakolati Vazirlar Mahkamasi tomonidan 2007 yilda qabul qilingan Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi to'g'risidagi nizomda ko'rsatilgan (Golders, 2014).

4.4.2 Boshqa tegishli ma'muriyat va tartibga soluvchi organlar

Ekologiyani muhofaza qilish va ijtimoiy jihatlariga mas'ul bo'lgan boshqa asosiy organlar va tartibga soluvchilar quyidagilardan iborat:

- Qishloq va suv xo'jaligi vazirligi (QSXV) – suv va qishloq xo'jaligiga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlarni, mintaqaviy suv va resurslarni boshqarish sohasidagi o'zgarishlarni hamda qishloq xo'jaligi bozorlarini rivojlantirishni nazorat qiladi;
- Yer resurslari, o'rganish, kartografiya va davlat kadastri davlat qo'mitasi (yoki Davlatgeodezkadastr) – yerdan barqaror foydalanish, yer boshqaruvi, yer resurslaridan samarali foydalanish bo'yicha siyosat axborotini taqdim etadi; davlat geodeziya tarmoqlarini qo'llab-quvvatlaydi; topografik xaritalarni yaratadi va nashr etadi; davlat kadastrlarini amalga oshirishda davlat va hududiy idoralarni muvofiqlashtiradi;
- Davlat geologiya va mineral resurslar qo'mitasi (yoki Davlat geologiya qo'mitasi) – yer osti boyliklari, gidromineral resurslar, sanoat foydali qazilmalari, qora va nodir metallar, noyob yer elementlari, mineral-xom ashyo bazasini kengaytirish bilan bog'liq ishlarni qo'llab-quvvatlaydi;
- Hidrometeorologiya xizmati (O'zgidromet) markazi – gidrometeorologiya va agrometeorologik kuzatuvlar, ilmiy-tadqiqot ishlari, qisqa muddatli va uzoq muddatli ob-havo prognozlarini takomillashtirish, daryolarning suv bilan ta'minlanishi va iqlim o'zgarishi bo'yicha tashabbuslar;
- Sog'liqni saqlash vazirligi (SSV) - sog'liqni saqlashni davlat tomonidan boshqarish, sog'liqni saqlash milliy siyosatini amalga oshirish, sog'liqni saqlashni yaxshilash va sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishni ta'minlash uchun mas'uldir;
- Sanoat, tog'-kon va kommunal xo'jaligida qidiruv ishlari, foydalanish xavfsizligini nazorat qilish davlat inspeksiyasi ("Sanoatgeokontekstnazorat");
- Ichki ishlar vazirligi (IIV) — O'zbekiston Respublikasi Hukumatining O'zbekiston Respublikasi ichki ishlar organlariga mas'ul bo'lgan va milliy politsiyaga rahbarlik qiluvchi organi;
- Mintaqaviy (viloyat), shahar va mahalliy hokimiyatlar;
- Kasaba uyushmalari federatsiyasi kengashi - O'zbekiston kasaba uyushmalari markazi.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I**4.5 Xalqaro shartnomalar va konvensiyalar**

O'zbekiston 9-jadvalda belgilangan loyihaga tegishli quyidagi xalqaro shartnoma va konvensiyalarni qabul qildi.

Jadval 9 – O'zbekiston tomonidan qabul qilingan Ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy jihatlariga taalluqli xalqaro konvensiyalar

Soha	Konvensiya	O'zbekiston Respublikasi tomonidan tasdiqlangan sana
Umumiy Ekologik	Ekologiyani muhofaza qilish sohasida hamkorlik to'g'risidagi bitim	1992
	Ekologiyani o'zgartirish usullaridan harbiy yoki boshqa dushmanona foydalanishni taqiqlash to'g'risidagi konvensiya	1993
	Birlashgan Millatlar Tashkilotining cho'llanishga qarshi kurash to'g'risidagi konvensiyasi	1995
Ekologiya	Yovvoyi hayvonlarning ko'chib yuruvchi turlari to'g'risidagi konvensiya	1998
	Yovvoyi flora va faunaning xavf ostida turgan turlarining xalqaro savdosi to'g'risidagi konvensiya (CITES)	1997
	Birlashgan Millatlar Tashkilotining (Rio) Biologik xilma-xillik to'g'risidagi konvensiyasi	1995
	Xalqaro ahamiyatga ega bo'lgan suv-botqoq yerlar to'g'risidagi Ramsar konvensiyasi, ayniqsa yovvoyi tabiatning yashash joyi sifatida	2002
	Afrika-Yevrosiyo ko'chmanchi suv qushlarini saqlash to'g'risidagi bitim	2003
	O'simliklarning yangi navlarini himoya qilish bo'yicha xalqaro konvensiya	2004
Havo ifloslanishi va Iqlim o'zgarishi	Iqlim o'zgarishi bo'yicha BMT doiraviy konvensiyasi	1993
	Ozon qatlamini himoya qilish bo'yicha Vena konvensiyasi	1993
	Ozon qatlamini buzuvchi moddalar bo'yicha Monreal protokoli (London, Kopengagen, Monreal tuzatishlari bilan)	1993

EKOLOGIK VA IJTIMOYIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Soha	Konvensiya	O'zbekiston Respublikasi tomonidan tasdiqlangan sana
	BMTning iqlim o'zgarishi bo'yicha doiraviy konvensiyasiga Kioto protokoli	1999
	2017-yil aprel oyida O'zbekiston Iqlim o'zgarishi bo'yicha Parij kelishuviga qo'shildi	2017
	O'zbekiston 2022-yil may oyi oxirida Global Metan Pledge (GMP) dasturiga qo'shildi	2022
Madaniy meros	Jahon madaniy va tabiiy merosni muhofaza qilish bo'yicha Parij konvensiyasi	1995
Chiqindilar	Xavfli chiqindilarni transchegaraviy olib o'tish va ularni yo'q qilishni nazorat qilish to'g'risidagi Bazel konvensiyasi	1995
	Xavfli chiqindilarni transchegaraviy olib o'tishni nazorat qilish to'g'risidagi konvensiya	1997
	Sarflangan yoqilg'i boshqaruvini xavfsizligi va Radiaktiv chiqindi boshqaruvini xavfsizligini qo'shma konvensiyasi	2008
Ayollarning huquqlari	Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllarini bartaraf etish to'g'risidagi konvensiya (1979)	1995
Inson huquqlari	Murosasizlik va din yoki e'tiqodga asoslangan kamsitishning barcha shakllarini bartaraf etish to'g'risida konvensiya (1981)	1997
	Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (1948)	1991
	Fuqorolik va Siyosiy huquqlar to'g'risida xalqaro konvensiya (1966)	1995
	Qiynoqlar va boshqa shafqatsiz g'ayriinsoniy yoki qadr-qimmatni kamsituvchi muomala yoki jazoga qarshi konvensiya, 1995 yil 28 sentyabrda tasdiqlangan.	1995
	QQK - Qiynoqlar va boshqa shafqatsiz g'ayriinsoniy yoki qadr-qimmatni kamsituvchi muomila yoki jazoga qarshi konvensiya, 1995 yil 28 sentyabrda ratifikatsiya qilingan;	

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Soha	Konvensiya	O'zbekistan Respublikasi tomonidan tasdiqlangan sana
Mehnat	Xalqaro Mehnat Tashkiloti Konvensiyalarining ratifikatsiya maqomi (19 Konvensiya va 1 Protokol) - Asosiy konvensiyalar: 9/10 - Boshqaruv konvensiyalari (ustivorlik): 4/4 - Texnik konvensiyalar: 6 / 176	

4.5.1 Xalqaro mehnat tashkiloti konvensiyalari ratifikatsiyasining batafsil holati 2022-yil avgust

4.5.1.1. ASOSIY

Konvensiya	Sana	Holati	Izoh
C029 - Majburiy mehnat to'g'risidagi konvensiya, 1930 yil (№ 29) P029 - Majburiy mehnat to'g'risidagi konvensiyaga 2014-yil protokoli, 1930-yil 2019-yil 16-sentyabrda tasdiqlangan (kuchda)	13 Iyul 1992	Kuchda	
C087 - Birlashish erkinligi va tashkilotchilik huquqini himoya qilish konvensiyasi, 1948 yil (№ 87)	12 Dek 2016	Kuchda	
C098 - Tashkil etish huquqi va jamoaviy muzokaralar to'g'risidagi konvensiya, 1949-yil (№ 98)	13 Iyul 1992	Kuchda	
C100 - Ish haqi tengligi to'g'risidagi konvensiya, 1951-yil (№ 100)	13 Iyul 1992	Kuchda	
C105 - Majburiy mehnatni bekor qilish to'g'risidagi konvensiya, 1957 (№ 105)	15 Dek 1997	Kuchda	
C111 - Diskriminatsiya (mehnat va kasb) konvensiyasi, 1958-yil (№ 111)	13 Iyul 1992	Kuchda	
C138 - Minimal yosh to'g'risidagi konvensiya, 1973 yil (№ 138) Minimal yosh: 15 yosh	06 Mart 2009	Kuchda	
C182 - Bolalar mehnatining eng yomon shakllari to'g'risidagi konvensiya, 1999 yil (№ 182)	24 Iyun 2008	Kuchda	
C187 - Mehnatni muhofaza qilish va sog'liqni saqlash bo'yicha konvensiyani rag'batlantirish asoslari, 2006 (№ 187)	14 Sep 2021	Kuchda emas	Konvensiya O'zbekiston uchun 2022-yil 14-sentabrdan kuchga kiradi.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I**4.5.1.2. BOSHQARUV (USTIVORLIK)**

Konvensiya	Sana	Holati	Izoh
C081 - Mehnat nazorati bo'yicha konvensiya, 1947 (№ 81)	19 Noy 2019	Kuchda	
C122 - Bandlik siyosati to'g'risidagi konvensiya, 1964-yil (№ 122)	13 Iyul 1992	Kuchda	
C129 - Mehnat inspeksiyasi (qishloq xo'jaligi) konvensiyasi, 1969-yil (№ 129)	19 Noy 2019	Kuchda	
C144 - Uch tomonlama maslahatlashuv (Xalqaro mehnat standartlari) konvensiyasi, 1976-yil (№ 144)	13 Avg 2019	Kuchda	

4.5.1.3. TEXNIKAVIY

Konvensiya	Sana	Holati	Izoh
C047 - Qirq soatlik haftalik konvensiya, 1935 (№ 47)	13 Iyul 1992	Kuchda	
C052 – Haq to'lanadigan bayramlar konvensiyasi, 1936-yil (№ 52)	13 Iyul 1992	Kuchda	
C103 - Onalikni himoya qilish to'g'risidagi konvensiya (qayta ko'rib chiqilgan), 1952 (№ 103)	13 Iyul 1992	Kuchda	
C135 - Mehnatkashlar vakillari konvensiyasi, 1971(№ 135)	15 DeK 1997	Kuchda	
C154 - Kollektiv kelishuv konvensiyasi, 1981 yil (№ 154)	15 Dek 1997	Kuchda	
C167 - Qurilishda xavfsizlik va salomatlik konvensiyasi, 1988 yil (№ 167)	09 Iyun 2022	Kuchda emas	Konvensiya O'zbekiston uchun 2023-yil 9-iyun kuni kuchga kiradi.

4.6 Ekologik va Ijtimoiy ta'sirni baholashning milliy talablari

O'zbekiston Respublikasining me'yoriy-huquqiy bazasiga ko'ra, EAMQDQ ("Davlat") atrof-muhitga rioya etilishini ta'minlash, atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish siyosatini belgilash va amalga oshirish bo'yicha asosiy ekologik tartibga soluvchi organ hisoblanadi. EAMQDQ barcha rivojlanish loyihalarini atrof-muhitga ta'sir qilishning potentsial xavfiga qarab baholaydi va ariza beruvchi tomonidan talab qilinadigan keyingi ekologik baholash darajasini belgilaydigan toifani belgilaydi. Quyida tavsiflanganidek to'rt toifaga ajratilgan:

- I va II Toifalar: Ekologik ta'sirni yuqori va o'rta xavfi;
- III Toifa: Ta'sirni past xavfi;
- IV Toifa: Past ta'sir. I/II toifali loyiha uchun EAMQDQ talablariga muvofiq, ShGKMICHQK uchun ETB talab qilinadi, bu aniqlangan ta'sirlarni loyihalash orqali yumshatishni ta'minlash uchun kengaytirilayotgan zavodni yangilash ishlarining barcha mumkin bo'lgan atrof-muhitga ta'sirini rasmiy baholashni ta'minlaydi, loyihaning bir qismi sifatida monitoring yoki muhandislik nazorati. EAMQDQ va Davlat ekologik ekspertizasi (DEE) qoidalarining (2001) atrof-muhitni baholash talablariga javob berish uchun atrof-muhitni baholash muhandislik loyihalash bosqichlari bilan muvofiqlashtirilgan uch bosqichda yakunlanadi:

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

- Texnik-iqtisodiy asoslashdan oldingi bosqich: 1-bosqich: Atrof-muhitga ta'sir hisoboti loyihasi.
- Loyihaning texnik-iqtisodiy bosqichi: 2-bosqich: Ekologiyaga ta'sir hisoboti.
- Aniq texnik-iqtisodiy asoslash / loyihaning batafsil loyihalash bosqichi. 3-bosqich: Atrof-muhit oqibatlarini to'g'risidagi bayonet.

Ekologik baholashning har bir bosqichida tegishli hujjatlar ko'rib chiqish va tasdiqlash uchun EAMQDQ ga taqdim etilishi kerak. Ko'rib chiqishning bir qismi sifatida EAMQDQ qo'shimcha tavsiyalar berishi va ekologik baholashning keyingi bosqichlarida ko'rib chiqilishi kerak bo'lgan qo'shimcha talablarni belgilashi mumkin.

1-bobda aytilganidek, milliy standartlarga muvofiq mahalliy darajada mos keladigan ETB; EAMQDQ ETB talablari va EAMQDQ ga alohida hujjat sifatida taqdim etiladi (EITB uchun).

4.7 Kreditlarning maxsus nizomlari va standartlari

4.7.1 Ta'rif

ShGKMICHQK va O'NG ushbu Loyihani rivojlantirish uchun xalqaro moliya qidirmoqda. EITB quyidagi standartlar, ko'rsatmalar va jarayonlardan foydalanadi:

- Ekvator tamoyillari (2013);
- OECD umumiy yondashuvlari (2016);
- Jahon bankining ESX (Ekologiya, sog'liqni saqlash va xavfsizlik) bo'yicha ko'rsatmalari, shu jumladan HSE (mehnatni muhofaza qilish, texnik xavfsizlik va ekologiya) bo'yicha umumiy ko'rsatmalar (2007) va tegishli sanoat sektori yo'riqnomalari;
- XMK-IS 1 dan 8 gacha (XMK 2012);

4.7.2 Ekvator tamoyillari

Ekvator tamoyillari loyihalarda ekologik va ijtimoiy xavfni aniqlash, baholash va boshqarish uchun moliya institutlari tomonidan qabul qilingan risklarni boshqarish tizimini taqdim etadi. Ular tegishli tekshiruv va tavakkalchilik bo'yicha qaror qabul qilish uchun minimal standartni taqdim etish uchun mo'ljallangan (<http://www.equator-principles.com>) Ekvator tamoyillari quyidagi sohalarni qamrab olish uchun belgilangan:

- 1-Tamoyil: Ko'rib chiqish va turkumlashtirish;
- 2-Tamoyil: Ekologik va ijtimoiy ta'sirni baholash;
- 3-Tamoyil: Amaldagi ekologik va ijtimoiy standartlar;
- 4-Tamoyil: Ekologik va ijtimoiy boshqaruv tizimi va ekvator tamoyillari bo'yicha harakatlar rejasi;
- 5-Tamoyil: Manfaatdor tomonlarning ishtiroki;
- 6-Tamoyil: Shikoyat mexanizmi;

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

- 7-Tamoyil: Mustaqil ko'rib chiqish;
- 8-Tamoyil: Kelishuvlar;
- 9-Tamoyil: Mustaqil monitoring va tahlil;
- 10-Tamoyil: Hisobot va oshkoralik.

4.7.3 Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (IHTT) umumiy yondashuvlari

EITB IHTT ni umumiy yondashuvlariga (2016) yaqinlashganidan keyin yakunlanishi kerak. Bu moliyaviy ilovalar bilan bog'liq potentsial ekologik va ijtimoiy ta'sirlar va xavflarni aniqlash, ko'rib chiqish va hal qilish uchun ekologik va ijtimoiy tegishli ekspertiza o'tkazish uchun umumiy yondashuvlarni belgilaydi (IHTT, 2017).

4.7.4 Xalqaro Moliya Korporatsiyasi (XMK)ning faoliyat standartlari

XMK-IS (IFC, 2012) EITB bo'yicha eng yaxshi xalqaro amaliyotni o'z ichiga olgan loyihalarni rejalashtirish va texnik-iqtisodiy asoslashni qo'llab-quvvatlash uchun foydalaniladigan 8 ta GIIP (Ustuvor Xalqaro Sanoat Amaliyoti) yo'riqnomalaridan iborat. Ular ijtimoiy ta'sirlar teng baholanishini ta'minlash uchun birlashtirilgan EITB ni to'ldirishni talab qiladi. Umuman olganda, XMK / GIIP (UXSA) talablari milliy miqyosda mos keladigan ETB ga, xususan, O'zbekistonning ekologik ruxsatnomalariga nisbatan batafsilroq ekologik va ijtimoiy ko'rib chiqishni talab qiladi. Ishlash standartlari quyida keltirilgan:

- IS 1: Atrof-muhit va ijtimoiy xavf va ta'sirlarni baholash va boshqarish: Bu (i) loyihalarning ekologik va ijtimoiy ta'siri, xavflari va imkoniyatlarini aniqlash uchun kompleks baholashning muhimligini ta'kidlaydi; (ii) samarali jamoatchilik ishtiroki; va (iii) loyihaning butun muddati davomida mijozning ekologik va ijtimoiy ko'rsatkichlarni boshqarishi.
- IS 2: Mehnat va mehnat sharoitlari: Bu iqtisodiy o'sish muvozanati va ishchilarning asosiy huquqlari bilan daromadlar ishlab chiqarishni himoya qilishga qaratilgan. Bu ishchilarga adolatli munosabatda bo'lish, bandlik va mehnat qonunlariga rioya qilish, ishchilarni himoya qilish, xavfsiz va sog'lom mehnat sharoitlarini ta'minlashni o'z ichiga oladi.
- IS 3: Resurs samaradorligi va ifloslanishining oldini olish: Bu IS resurslar samaradorligi va ifloslanishning oldini olishga loyiha darajasidagi yondashuvni belgilaydi. Uning maqsadlari inson salomatligi va atrof-muhitga salbiy ta'sirlarni minimallashtirish, resurslardan barqaror foydalanishni rag'batlantirish va loyiha bilan bog'liq issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirishni o'z ichiga oladi.
- IS 4: Jamiyat salomatligi, xavfsizligi va xavfsizlik: Ushbu IS ning maqsadi loyihaning hayotiy tsikli davomida ta'sirlangan jamoalarning sog'lig'i va xavfsizligiga odatiy va odatiy bo'lmagan tadbirlardan kelib chiqadigan salbiy ta'sirlarning oldini olishga qaratilgan. U zarar ko'rgan jamoalar uchun xavflarni oldini olish yoki minimallashtirish uchun tegishli inson huquqlari tamoyillariga rioya qilgan holda xodimlar va mulkni himoya qilishni belgilaydi.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

- IS 5: Yerni sotib olish va majburiy ko'chirish: IS loyiha bilan bog'liq er sotib olish va erdan foydalanishni cheklash bilan bog'liq standartlarni taqdim etadi, bu esa jamoalar va erdan foydalanuvchilarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Unda majburiy ko'chirishning oldini olish maqsadlari ko'rsatilgan; aktivlarning yo'qolishi uchun kompensatsiyani ta'minlash; ko'chirilgan odamlarning turmush sharoiti va darajasini yaxshilash va tiklash.
- IS 6: Biologik xilma-xillikni saqlash va tirik tabiiy resurslarni barqaror boshqarish: IS 6 bio xilma-xillikni muhofaza qilish va saqlashga qaratilgan; ekotizim xizmatlarini saqlash; va barqaror rivojlanishning asosi sifatida tirik tabiiy resurslarni barqaror boshqarish.
- IS 7: Mahalliy xalqlar: Ushbu IS rivojlanish jarayoni mahalliy xalqlarga to'liq hurmat ko'rsatishni ta'minlashga qaratilgan va mahalliy xalqlarga salbiy ta'sir ko'rsatishni oldini olish. U barqaror rivojlanish imtiyozlarini rag'batlantirish va loyihaning butun hayoti davomida ta'sirlangan mahalliy xalqlar bilan doimiy aloqalarni o'rnatishga qaratilgan.
- IS 8: Madaniy meros: IS8 madaniy merosni loyiha faoliyatining salbiy ta'siridan himoya qilish maqsadlarini qamrab oladi; madaniy meros ob'ektlaridan foydalanishdan olingan foydalarni birgalikda taqsimlashga ko'maklashish.

4.7.5 XMK ning (Jahon Banki guruhi), ekologiya, salomatlik va sanoat xavfsizlik bo'yicha ko'rsatmalari

Jahon banki guruhining Ekologiya, Sog'liqni Saqlash va Xavfsizlik(ESX) bo'yicha ko'rsatmalari (Jahon banki, 2007) atrof-muhit, mehnat salomatligi va xavfsizligi, jamiyat salomatligi va xavfsizligi, shuningdek, qurilish va foydalanishdan chiqarishni o'z ichiga olgan texnik ma'lumotnomalar va yaxshi xalqaro sanoat amaliyotlarini taqdim etadi.

4.7.6 Maxsus loyiha standartlari

Oldingi bo'limlarda batafsil bayon qilingan yo'riqnomalar va standartlarga qo'shimcha ravishda, atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha mutaxassisliklarga muvofiq EITB ni tayyorlashda quyidagi eng yaxshi amaliyotlar/qo'llanmalar qo'llanilgan:

Havo va issiqxona gazlari (HIG) emissiyasi:

- Issiqxona gazlari protokoli bo'yicha ko'rsatmalar va parnik gazlari chiqindilarini hisoblash vositalari;
- Olovli va boshqa yonish manbalaridan emissiya tezligini hisoblash uchun Ap-42 ko'rsatmalari;
- O'zbekiston atmosfera havosi sifati standartlari; va
- ShGKM havo sifati standartlari.

Shovqin:

- SanQvaM No 0267-09 shovqin standartlari.

Geologiya:

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

- O'zbekiston seysmik kodeksi QMQ 2.01.03-96 “Seysmik zonalarda qurilish normalari va qoidalari”.

Suv:

- XMK ning oqava suvlar uchun ESX ning umumiy ko'rsatmalari;
- GOST 2874-82 - Ichimlik suvi. Gigienik talablar va sifat nazorati.

4.8 ShGKMning atrof-muhit siyosati va korporativ ekologik standartlari

ShGKM, loyiha bilan bog'liq barcha HSE masalalari uchun umumiy mas'ul tashkilot sifatida, loyihaning bir qismi sifatida yakunlangan barcha modernizatsiya ishlari xavfsiz va atrof-muhit, sog'liq va xavfsizlik masalalarini qamrab oluvchi ShGKM Integratsiyalashgan boshqaruv tizimi siyosatiga muvofiq amalga oshirilishini ta'minlaydi (Quyidagi 11 va 12-rasmlar).

ПОЛИТИКА ИНТЕГРИРОВАННОЙ СИСТЕМЫ МЕНЕДЖМЕНТА

Основной целью ШУРТАНСКОГО ГАЗО-ХИМИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА – является производство конкурентоспособной и качественной продукции, соблюдение правил безопасности и охраны здоровья людей, предотвращение загрязнения окружающей среды, а также постоянное сокращение потребления энергоресурсов.

Для достижения основной цели перед коллективом Шуртанского газо-химического комплекса стоят следующие задачи:

- Увеличение ассортимента выпускаемой продукции путем глубокой переработки углеводородного сырья и переработки полиэтилена с выпуском новых видов высокорентабельной продукции.
- Соблюдение законодательных, международных правил и норм в области качества, охраны окружающей среды, промышленной безопасности, охраны здоровья, и обеспечения безопасности труда, потребления энергетических ресурсов и энергосбережения, повышения энергоэффективности.
- Определение, анализ и оценка критериев, рисков, экологических аспектов и воздействий, а также энергопотребителей для своевременного реагирования на отклонения или несоответствия.
- Предотвращение возникновения возможных травм и ухудшения состояния здоровья сотрудников, посетителей и субподрядчиков.
- Снижение энергоемкости производства и постоянное рассмотрение повышения уровня энергоэффективности сооружений, оборудования, систем и процессов.
- Проведение закупок энергопотребляемых товаров и услуг с обязательным учетом энергоэффективности.
- Повышение квалификации персонала на основании регулярной подготовки, обучения кадров, создания благоприятных условий для привлечения перспективных молодых специалистов.
- Построение взаимовыгодных и долгосрочных отношений с потребителями и поставщиками сырья и материалов.
- Принятие соответствующих мер по предупреждению негативного воздействия предприятия на окружающую среду, рациональному использованию природных ресурсов, предупреждению аварий.
- Постоянное улучшение системы интегрированного менеджмента, для достижения высокой эффективности управления нашими процессами и улучшения показателей деятельности в области охраны здоровья, обеспечения безопасности труда, охраны окружающей среды и рационального использования энергоресурсов.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ШУРТАНСКОГО ГАЗО-ХИМИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА ДОЛЖНА БЫТЬ ЭТАЛОНОМ:

- ПРОИЗВОДСТВА КАЧЕСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ;
- ОХРАНЫ ЗДОРОВЬЯ И ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ ТРУДА;
- ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ.
- ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНОГО ПРОИЗВОДСТВА.

**Директор
Шуртанского газо-химического
комплекса:**

О. Темиров

П-088, Редакция №4

18.04.2017г.

11. SHGKM INTEGRATSIYALASHGAN BOSHQARUV TIZIMI SIYOSATI (Rus tilida) (Manba: SHGKM, 2017).

EKOLOGIK VA IJTIMOYIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

MANAGEMENT INTEGRATION POLICY

The main goal of SHURTAN GAS AND CHEMICAL COMPLEX (SGCC) is to produce competitive and high quality products, adhere to safety rules and health care, prevent environmental pollution as well as progressively reduce energy consumption.

SGCC has the following objectives to reach the goal:

- Increase product line through deep hydrocarbons raw conversion and processing of polyethylene manufacturing new kinds of highly-profitable products.
- Adhere to legislative, international rules and regulations in terms of quality, health, safety, security and environment, energy resources demand and energy saving, energy efficiency.
- Define, analyze and assess criteria, risks, environmental aspects and impacts as well as energy consumers to timely respond to any deviations or variances.
- Prevent possible injuries and accidents of personnel, visitors and sub-contractors.
- Decrease energy-output ratio and regular address promoting energy efficiency of buildings, equipment, systems and processes.
- Procure energy-consuming products and services with compulsory energy efficiency.
- Raise qualification of personnel based on regular training, personnel development, ensuring favorable conditions to attract ambitious young specialists.
- Build mutually beneficial and long-term relations with consumers and suppliers of raw and other materials.
- Adopt adequate actions to prevent negative environmental impact of the plant, rational use of natural resources and damage control.
- Constantly improve integrated management system to achieve management efficiency of processes and enhance performance indicators in terms of health care, safety, environment and rational use of energy resources.

PERFORMANCE OF SHURTAN GAS AND CHEMICAL COMPLEX SHALL EXEMPLIFY:

- PRODUCTS OF HIGH QUALITY;
- HEALTH CARE AND LABOR SECURITY;
- ENVIRONMENTAL SAFETY;
- ENERGY EFFICIENCY PRODUCTION.

**Director of
Shurtan Gas and Chemical Complex:**

П-068, Revision №4

O. Temirov

18.04.2017

12. SHGKM integratsiyalashgan boshqaruv tizimi siyosati (Tarjima) (Manba: SHGKM, 2017).

5. EITB YONDASHUVI VA METODOLOGIYASI

5.1 Kirish

EITB, ShGKMKL bilan bogliq barcha potensial ekologik va ijtimoiy tasirlarni tavsuflash va baholashga qaratilgan. Ushbu baholash metodologiyasi Yahshi xalqaro sanoat amaliyoti (YXSA) va XMKIS (XMK 2012) tamoyillariga amal qiladi. Ushbu bobda EITB yondashuvi va aniqlangan tasirlarni baholashda qollaniladigan metodolohiyaning umumiy korinishi keltirilgan. Potensial atrof-muhit va ijtimoiy ta'sirlarni baholash va ta'sirni kamaytirish choralari ko'rsatuvchi Atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv rejasi EITBning 10-11-boblarida keltirilgan. Impact Assessment Methodology

5.2 Ta'sirni baholash metodologiyasi

5.2.1 Qamrovni aniqlash bosqichi

EITB qamrovini aniqlash hisoboti (Maslahatchi 2017) loyiha jihatlarini ko'rib chiqdi, har bir boshlang'ich hudud bilan bog'liq potentsial retseptorlarni aniqladi va potentsial ta'sirlarni dastlabki ko'rib chiqdi. Dastlabki baholash EITBni yanada rivojlantirishni talab qiluvchi quyidagi potentsial muhim jihatlarini aniqladi:

10-Jadval – Qamrovni aniqlash bosqichida aspektning qisqacha mazmuni

Dastlabki aspekt	Bosqich		
	O'rnatish / Ishga tushirish	Ekspluatatsiya	Ekspluatatsiyadan chiqarish
Atmosfera chiqindilari (shu jumladan chang)	✓	✓	✓
Yonuvchan chiqindilar		✓	
Xavfli chiqindilarni boshqarish		✓	✓
Xavfli bo'lmagan chiqindilarni boshqarish	✓	✓	✓
Suvni qabul qilish	✓	✓	✓
Neft va kimyoviy moddalarning to'kilishi	✓	✓	✓
Suvli ajralish	✓	✓	✓
Yovvoyi tabiatning buzilishi (shovqin, tebranish, yorug'lik)	✓	✓	✓
Neft, kimyoviy moddalar va yoqilg'ilarni saqlash	✓	✓	✓
Toshqin va drenajlarni boshqarish	✓	✓	✓

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Dastlabki aspekt	Bosqich		
	O'rnatish / Ishga tushirish	Ekspluatatsiya	Ekspluatatsiyadan chiqarish
Suv ta'minoti	✓	✓	✓
Shovqin	✓	✓	✓

5.2.2 Ta'sirni baholash ta'rifi

ShGKMKL uchun ta'sirni baholash YXSA talablariga va XMK Faoliyat standartlari tamoyillariga muvofiq yakunlandi. Ta'sirlar ShGKMKL qurilishi va ekspluatatsiyasi bilan bog'liq bo'lgan jismoniy, biologik va / yoki ijtimoiy-iqtisodiy muhitdagi jismoniy o'zgarishlar sifatida belgilanadi, vaqt va makonda turli miqyosda va darajada sodir bo'ladi.

Ko'lamini aniqlash bosqichida bajarilgan ishlardan so'ng, potentsial ta'sirlar ishlab chiqildi va loyiha tavsifi bo'yicha qo'shimcha ma'lumotlar taqdim etilishi bilan baholandi. Ta'sirlarning ahamiyati ta'sirning kattaligi, retseptorlarning sezgirligi va ta'sir qilish ehtimolini hisobga olgan holda aniqlangan. Bu ta'sirni kamaytirish yoki bartaraf etish uchun loyiha desayiniga kiritilgan chora-tadbirlarni hisobga olgan holda yumshatishdan oldin ham, yumshatishdan keyin ham amalga oshiriladi. Agar ta'sirni baholash yuqori yoki o'rtacha ahamiyatga ega ta'sirlarni aniqlagan bo'lsa, ta'sirlarni etarli darajada qoplash uchun dizayn elementlari bilan birgalikda qo'shimcha yumshatish choralari ko'rib chiqiladi. Nihoyat, har qanday potentsial qoldiq ta'sirning ahamiyati baholanadi. Keyingi bo'limlar ta'sirni baholash bosqichlarining qo'shimcha ta'rifini beradi.ta'sir ko'lami.

5.2.2.1. TA'SIR KO'LAMI

Ta'sir ko'lamini baholashda quyidagi 11 va 12-jadvallarda belgilangan mezonlar va tavsiflar qo'llaniladi, ular maxsus ekologik intizomga mos keladi.

11-Jadval – Ta'sir kattaligi mezonlarining qisqacha mazmuni

Mezon	Tafsifi
Sinf	Ta'sirning tasnifi uning retseptorlarga foydali (ijobiy) yoki salbiy ta'sir ko'rsatishi bilan bog'liq. Potentsial ijobiy ta'sirlar shunday qayd etilgan, ammo keyinda baholanmaydi.
Muhimligi/ Retseptorning sezuvchanligi	Ushbu sezgirlik reytingi (past, o'rtacha yoki yuqori) muhimroq yoki zaif retseptorlarga ta'sirni baholash jarayonida kattaroq tortishish imkonini beradi.
Ko'lami	Kattalik mezoni retseptorga ta'sir qiluvchi ta'sir ko'lamini hisobga oladi.
Fazoviy hajm	Ta'sirning fazoviy darajasi loyihaga xos hududdan tortib transchegaraviy miqyosgacha bo'lgan ta'sir sodir bo'ladigan geografik hududni hisobga oladi.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Mezon	Tafsifi
Davomiyligi	Ta'sir faqat loyiha faoliyati faol bo'lganda paydo bo'lishi mumkin (masalan, shovqin) yoki loyiha faoliyati to'xtatilgandan keyin ham uzoq vaqt davom etishi mumkin (masalan, boshqa erdan foydalanish tufayli yashash joyi butunlay yo'qolgan). Ikkinchi holda, ta'sir muddati atrof-muhit retseptorlari ta'siridan tiklanishi kerak bo'lgan vaqt sifatida ko'rib chiqilishi mumkin. Shunday qilib, ta'sir davomiyligi deskriptori ta'sirning qaytariluvchanligi/qaytarib bo'lasligi tushunchasini o'z ichiga oladi.
Vaqt va chastota	Ta'sir qilish vaqti va chastotasi tavsiya etilgan operatsiyalar retseptorlari ayniqsa sezgir bo'lgan yilning vaqtlariga to'g'ri keladimi yoki yo'qligini hisobga oladi (masalan, muhim naslchilik mavsumlari). Ta'sir chastotasi atrof-muhit bilan bog'liq jihatga qarab farq qilishi mumkin va bu retseptorga qanday ta'sir qilishiga ta'sir qilishi mumkin. Misol uchun, ta'sir loyiha davomida faqat bir marta sodir bo'lishi mumkin yoki operatsiya muddati davomida bir necha marta sodir bo'lishi mumkin.
Kumulyativ effektlar uchun potentsial	Kumulyativ ta'sirlar bir nechta loyiha faoliyati retseptorga ta'sir qilganda yoki taklif etilayotgan loyiha yaqinida turli xil mavjud yoki rejalashtirilgan kelajakdagi ishlanmalar yoki operatsiyalar sodir bo'lganda yuzaga kelishi mumkin.
Amaldagi / Tegishli qonun hujjatlari	Ta'sirni baholashda loyihaga tegishli davlat va viloyat, ba'zan mahalliy qonunchilikni hisobga olish kerak. Qonunchilik havoga chiqariladigan chiqindilar, chiqindilar chegaralari, chiqindilarni boshqarish yoki muhofaza qilinadigan turlarga nisbatan qo'llanilishi mumkin va belgilangan standartlarning har qanday buzilishi avtomatik ravishda katta ahamiyatga ega deb hisoblanadi.
Jamoatchilik Xavotiri	Taklif etilayotgan loyiha atrofidagi jamoatchilik fikrini baholash jarayoniga qo'shilishi kerak, shunda ko'proq jamoatchilikni xavotirga solishi mumkin bo'lgan ta'sirlar muhimroq darajaga ega bo'lishi mumkin.

12-Jadval – Ta'sir ta'riflarining qisqacha mazmuni

	Ijobiy		Salbiy		
	Foydali	Juda kam	Kam	O'rtacha	Asosiy
Atrofdagi biologik, jismoniy va ijtimoiy-iqtisodiy muhitga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, masalan, mahalliy bandlik va mahalliy ta'minot va		Ta'sirlar ahamiyatsiz yoki fondagi o'zgarishlardan ajratib bo'lmaydigan deb hisoblanadi.	Odatda, ta'sirlar quyidagilar bilan belgilanadi:	Odatda, ta'sirlar quyidagilar bilan belgilanadi:	Odatda, ta'sirlar quyidagilar bilan belgilanadi:
			Past sezuvchanlik retseptorlari	O'rtacha sezgirlik retseptorlari	Yuqori sezgirlik retseptorlari
			Kichik kattalik	O'rtacha kattalik	Yuqori kattalik

EKOLOGIK VA IJTIMOYIY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Ijobiy		Salbiy		
Foydali	Juda kam	Kam	O'rtacha	Asosiy
xizmatlarni xarid qilish.		Loyihaning o'ziga xos hududi	Loyiha doirasidan tashqariga chiqish	Hajmi bo'yicha milliy yoki transchegaraviy
		Qisqa davomiylik	O'rtacha davomiylik	O'rtacha uzoq muddatli (yoki doimiy)
		masalan, loyiha muddati tegishli naslchilik mavsumlariga to'g'ri kelmaydi.	masalan, loyiha muddati tegishli naslchilik mavsumlariga to'g'ri kelishi mumkin.	masalan, loyiha muddati tegishli naslchilik mavsumlariga to'g'ri kelishi mumkin.
		Kumulatif ta'sirlar ehtimoli yo'q.	Kumulatif effektlar mumkin.	Kumulatif ta'sirlar ehtimoli bor.
Ijobiy ta'sirlar shu tarzda qayd etilgan, lekin qoshimcha baholanmaydi.	E'tiborsiz bo'lgan ta'sirlar quyidagicha qayd etilgan, lekin qoshimcha baholanmaydi.	Amaldagi qonunchilik va ko'rsatmalarga muvofiq.	Qonunchilik chegaralariga yaqinlashishgan.	Qonun hujjatlariga rioya qilmaslik ⁽¹⁾ .
		Kam jamoatchilik tashvishi.	O'rtacha jamoatchilik tashvishi.	Keng tarqalgan jamoatchilik tashvishi.

Izoh 1: Tegishli qonunchilikni buzgan deb hisoblangan har qanday ta'sir avtomatik ravishda katta ahamiyatga ega deb hisoblanadi.

5.2.2.2 RESEPTORLAR SEZGIRLIGI

Retseptor sezgirlicini hisobga olish retseptorning salbiy ta'sirlarga dosh berish qobiliyati va ta'sirga nisbatan zaifligi nuqtai nazaridan aniqlanadi. Masalan, retseptor sezuvchanligini belgilashda uning ahamiyatini muhofaza qilish holati, xalqaro yoki milliy belgilar, iqtisodiy qiymat va madaniy ahamiyatga ega bo'lgan jihatlar bilan bog'liq holda ko'rib chiqiladi. Retseptor sezuvchanligini tasniflash professional mulohazalar va YXSA dan foydalangan holda yuqori-o'rta-past-ahamiyatsiz sifat reytingi shkalasi yordamida yakunlanadi. Har bir retseptor uchun ta'riflar har bir atrof-muhit intizomining xususiyatlariga ko'ra ishlab chiqilgan.

5.2.2.3 TA'SIR AHAMIYATI

Olingan ta'sirning ahamiyati retseptorlarning sezgirliciga nisbatan ta'sir kattaligini tartiblash orqali aniqlanadi (13-jadval). Ta'sirning ahamiyati 14-jadvalda ko'rsatilgan ta'riflarga muvofiq belgilanadi. impact significance

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

13-Jadval – Ta'sir ahamiyati

TA'SIR MAGNITUDASI (ehtimollik bilan)	RESEPTORLAR SEZGICHLIGI			
	AHAMİYATSIZ	PAST	O'RTA	YUQORI
NEGLIBIBLE	Muhim emas	Muhim emas	Muhim emas	Low / Not significant*
LOW	Muhim emas	Past	Moderate / Low*	O'rta
MODERATE	Muhim emas	O'rta / Past*	O'rta	Yuqori
HIGH	Past	O'rta	Yuqori	Yuqori

*Muayyan retseptorga va kutilayotgan ta'sirga bog'liq holda ko'rib chiquvchi mutaxassis/texnik muallifning ixtiyori

14-Jadval – Ta'sir ahamiyatining ta'riflari

Ahamiyatning ta'rifi	
Yuqori	"Yuqori" ahamiyatga ega bo'lgan ta'sirlar uzoq muddat davomida aniqlangan retseptor yoki resurs qiymatini sezilarli darajada buzishi/pasaytirishi/o'zgartirishi mumkin va tegishli retseptorlar va resurslarga kengroq ta'sir ko'rsatishi mumkin, masalan. kengroq ekotizim. Ushbu tasniflangan ta'sirlar ta'sirning oldini olish yoki qabul qilinadigan darajaga sezilarli darajada pasayishni ta'minlash uchun yumshatish choralarini uchun ustuvor ahamiyatga ega.
O'rta	Asosiy sharoitlarda doimiy va sezilarli o'zgarishlarga olib keladigan ta'sirlar. Bu o'rta va uzoq muddatli davrda retseptor yoki resursning buzilishi/o'zgarishiga olib kelishi mumkin. Yumshatish choralarini ta'sirni oldini olish yoki maqbul darajaga kamaytirish uchun ustuvor ahamiyatga ega.
Past	Asosiy sharoitlarda sezilarli o'zgarishlarga olib keladigan ta'sirlar, ularning natijalari aniqlanadi. Ushbu ta'sirlar asosiy sharoitlarning sezilarli darajada yomonlashishi yoki o'zgarishiga olib kelishi kutilmaydi. Iloji bo'lsa, ta'sirlardan qochish yoki agar bu amaliy bo'lsa, yumshatish kerak.
Muhim emas	Ta'sirlar odatda asosiy yoki tabiiy o'zgarishlardan farq qilmaydi. Yumshatish talab qilinmaydi.

Har bir boshlang'ich tartib uchun ta'sirlar yuqoridagi metodologiyadan foydalangan holda baholanadi va yumshatishdan oldingi va keyingi ta'sirlar ko'rib chiqildi. Yuqorida tavsiflangan metodologiyaga qo'shimcha ravishda, ta'sirlarni baholash uchun texnik mualliflarning professional mulohazalari va tajribalaridan foydalanilgan. Har bir ta'sirni baholash bo'limi ta'sirni yumshatishdan oldingi va keyingi baholashning qisqacha mazmunini hamda umumiy ahamiyatlilik xulosasining sabablarini taqdim etadi. Yumshatishdan keyingi har qanday qoldiq ahamiyat darajasi ham ta'kidlangan.

5.2.2.4 TA'SIRNI YUMSHATISH

EITB "O'rtacha" yoki "Yuqori" deb qayd etilgan salbiy ta'sirlarni kamaytirish imkoniyatlarini amaliy va tejamkor kamaytirish choralarini taklif qilish orqali aniqlaydi. Har bir intizomni baholash salbiy ta'sirlarni kamaytirish yoki yo'q qilish uchun Loyihaga qo'llanilishi kerak bo'lgan yumshatish choralarining turlari va joylarini muhokama qilishni o'z ichiga oladi. Ta'sirni baholashning bir qismi sifatida taklif qilingan ta'sirni yumshatish choralarini loyihalash jarayoni bilan parallel ravishda ishlab chiqiladi. XMKIS1da ko'rsatilganidek, yumshatish ierarxiyasi ko'rib chiqilgan "dizayn nazorati" va "yumshatish choralarini" ni

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

---

aniqlash jarayoni aniqlangan xavflarni boshqarish uchun qo'llaniladi. Bu profilaktika, tuzatish yoki kompensatsiya choralarini o'z ichiga olishi mumkin.

Yumshatish choralari uzoq muddatli foydalanish va texnik xizmat ko'rsatish bo'yicha majburiyatlarni, shuningdek, ularning samaradorligini ta'minlash uchun zarur bo'lgan monitoringni o'z ichiga oladi. Ta'sirni baholash jarayonida aniqlangan barcha chora-tadbirlar Atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv rejasiga kiritilgan (11-bob).

5.2.2.5 QOLDIQ TA'SIRNI BAHOLASH

Har bir ta'sirni baholash tavsiya etilgan yumshatish choralari amalga oshirilgandan so'ng "O'rta" yoki "Yuqori" bo'lib qolishi mumkin bo'lgan qoldiq ta'sirlarning qisqacha mazmunini o'z ichiga oladi. Agar ahamiyatni yanada pasaytirishning iloji bo'lmasa, tegishli amaliy va taklif qilingan qo'shimcha yumshatish choralarini hisobga olgan holda, nima uchun bunday bo'lganligi muhokama qilinadi. Doimiy monitoring bo'yicha tavsiyalar berilsa, bu atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv rejasida ham aniqlanadi (quyida bo'limga qarang).

5.2.2.6 ATROF-MUHIT VA IJTIMOY BOSHQARUVNING DASTLAB REJASI

Atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruvning dastlabki rejasi (11-bob) ta'sirni baholash jarayonidan so'ng belgilangan barcha yumshatish, boshqarish choralari va majburiyatlarini o'z ichiga oladi; va boshqa ruxsatnomalar, shu jumladan, ShGKM yoki kreditorlar talablari bilan belgilangan har qanday qo'shimcha talablar.

6. IJTIMOY MASLAHATLASHUV VA OSHKORALIK

6.1 Kirish va maqsad

XMK tomonidan belgilanganidek, EITB manfaatdor tomonlarni jalb qilishning maqsadlari va talablari quyidagilardan iborat:

1. Manfaatdor tomonlarni aniqlash va tahlil qilish:
  - Loyihaning manfaatdor tomonlarini, ularning asosiy guruhlarini va kichik guruhlarini aniqlash;
  - manfaatdor tomonlar guruhlarini manfaatlarini chuqur tahlil qilish, ularga qanday ta'sir qilish va qay darajada va ular loyihaga qanday ta'sir ko'rsatishi mumkin; va
  - Manfaatdor tomonlarni jalb qilish strategiyasini yaratish uchun asosni taqdim etadi.
2. Axborotni oshkor qilish:
  - manfaatdor tomonlarga loyihaning kirish ma'lumotlarini tarqatish;
  - Axborot manfaatdor va ta'sirlanayotgan tomonlar uchun tushunarli bo'lishi uchun aniq tilda va tafsilotlar darajasida foydalanishi kerak; va
  - Boshqa barcha tadbirlar, jumladan, maslahatlashuvlar, xabardor ishtirok etish, muzokaralar olib borish va shikoyatlarni hal qilish, oshkor qilingan ma'lumotlarning sifati va to'g'riligiga ta'sir qiladi.
3. Manfaatdor tomonlar bilan maslahatlashuv:
  - Maslahatlashuv Loyiha va uning manfaatdor tomonlari o'rtasida ikki tomonlama jarayon bo'lishi kerak;
  - Konstruktiv tashqi aloqalarni rivojlantirishga imkon berishi kerak; va
  - Loyihaning hayotiy siklining boshida amalga oshirilganda "Faoliyat qilish uchun ijtimoiy litsenziya"ni ishlab chiqishda yordam berishi mumkin.
4. Muzokaralar va hamkorlik:
  - Muayyan masala yoki masalalar to'plami bo'yicha kelishuvga erishish uchun talab qilinadi;
  - Ishonch va ishonchlilikni o'rnatish uchun manfaatdor tomonlar o'rtasidagi munosabatlarning sifati asosiy hisoblanadi; va
  - Haqiqiy umidlarni saqlab qolish va o'zaro maqbul natijalarni ishlab chiqish muhimdir.
5. Shikoyatlarni boshqarish:
  - Atrof-muhit va ijtimoiy ta'sirlar shikoyatlarni keltirib chiqarishi va biznes faoliyatiga ta'sir qilishi mumkin; va
  - Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi loyihaning xavf va ta'siri darajasiga mos keladigan darajada kengaytirilishi kerak;
  - Loyihaning dastlabki bosqichida tashkil etilgan yaxshi umumiy jalb qilish jarayoni shikoyatlarni kamaytiradi va/yoki oldini oladi.
6. Loyiha monitoringida manfaatdor tomonlarning ishtiroki:
  - Manfaatdor tomonlarning tashvishlarini yumshatish choralari, ekologik va ijtimoiy dasturlar monitoringiga jalb qilish orqali bartaraf etish mumkin;
  - Monitoring Loyiha va uning manfaatdor tomonlari o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlaydi; va
  - Manfaatdor tomonlarning ishtiroki ishtirokchi manfaatdor tomonlarni atrof-muhit va farovonlik uchun javobgarlikni olishga undaydi.
7. Manfaatdor tomonlarga hisobot berish:
  - Yaxshi munosabatlarni saqlashni ta'minlaydi;

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

- Manfaatdor tomonlar o'zlarining g'oyalari, tashvishlari va takliflaridan qaysi biri kiritilganligini bilishlari uchun maslahatlashuvdan so'ng bajarilishi kerak; va
  - Manfaatdor tomonlar loyihalarning ta'siri va ta'sirni yumshatish choralari samaradorligi to'g'risida xabardor bo'lishi uchun monitoring jarayoni davomida yakunlanishi kerak.
8. Boshqaruv funksiyalari:
- Manfaatdor tomonlarning ishtiroki yaxshi amaliyot va korporativ va ijtimoiy mas'uliyat, atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv tizimlarining standart qismidir;
  - Rahbarlar yaxshi amaliyotni ta'minlash uchun manfaatdor tomonlarni jalb qilish zarur bo'lgan Loyihaning bosqichlarini aniqlashlari kerak; va
  - Menejerlar harakatlarni kim bajarishini aniqlashi va uni asosiy biznes funksiyalari bilan birlashtirishi kerak.

ShGKMKL (1-ilova) uchun manfaatdor tomonlarni jalb qilish rejasi (SEP) tayyorlandi, unda tegishli manfaatdor tomonlarni aniqlash talablari va axborotni oshkor qilish talablari, xususan:

- Aniqlangan manfaatdor tomonlarga loyiha va uning hayot aylanishi haqida ma'lumot berish va xabardorlikni oshirish;
- Mo'ljallangan ekologik va ijtimoiy boshqaruv haqida ma'lumot berish;
- Manfaatdor tomonlarga savollar berish, fikr-mulohazalar/takliflar berish, shuningdek, EITB va umumiy loyiha loyahasining bir qismi sifatida ko'rib chiqilishi kerak bo'lgan tashvishlarni ko'tarish imkoniyatini berish; va
- ShGKMning atrof-muhitni boshqarish va muhofaza qilish, shuningdek, yangilash loyahasini loyihalash, qurish va ishlatish bilan bog'liq mehnat salomatligi va xavfsizligi bilan bog'liq amaliyotlari haqida ma'lumot berish.

6.2 Asosiy manfaatdor tomonlarni aniqlash

Manfaatdor tomonlarni identifikatsiyalash SGCC bilan ish stoli tadqiqoti va muhokamalar orqali yakunlandi va 15-jadvalda ko'rsatilgan manfaatdor tomonlar toifalari aniqlanib, Manfaatdor tomonlar reestrda shakllantirildi (1-ilova).

15-Jadval: Manfaatdor tomonlar toifalari

Manfaatdor tomonlar toifalari	Asosiy manfaatlar
Milliy davlat idoralari	Milliy ATB va ruxsat berish tartib-qoidalariga qiziqish. Muayyan mavzular bo'yicha maxsus bilim. Loyihaga ruxsat berish.
Mintaqaviy va mahalliy ma'muriy birliklar	Loyihaning umumiy tavsifi va dasturi. Loyihaning ta'siri va afzalliklari.
NDTlari – xalqaro, milliy va mahalliy	Loyihaning umumiy tavsifi va dasturi. Ekologik va ijtimoiy manfaatlar. Har xil ta'sir darajalari.
Jamiyatlar	Loyihaning umumiy tavsifi va dasturi. Atrof-muhit va ijtimoiy ta'sirlar va manfaatlar.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Sanoat hamkorlari	Loyihaning umumiy tavsifi va dasturi. Loyihaning o'z faoliyatiga ta'sir qilmasdan xavfsiz va muvaffaqiyatli bajarilishiga qiziqish
Akademiya	Loyihaning umumiy tavsifi va dasturi. Atrof-muhitga ta'siri va foydalari, atrof-muhitni muhofaza qilish, atrof-muhit monitoringi

6.3 Maslahatlashuv, ishtirok etish va yakunlangan oshkoralik tadbirlari

2018-yil fevral oyida "O'zbekneftgaz", "ShGKM" va "WorleyParsons Tashkent" vakillari tomonidan jamoatchilik eshituvlari o'tkazildi. Uchrashuvlarda asosiy e'tibor loyiha tavsifi, ob'ektni tashkil etish bo'yicha ma'lumotlar va EITB va uning umumiy baholash natijalari, atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv bo'yicha tavsiyalar bilan ta'minlashga qaratildi. Jamoatchilik muhokamalari to'g'risidagi bildirishnomalar to'rtta gazetada (mahalliy, mintaqaviy va milliy) joylashtirildi, ular quyida 16-jadvalda umumlashtirilgan.

16-Jadval: Gazetaning ommaviy tinglovlari haqidagi xabarlarining qisqacha mazmuni

Gazeta Nomi	Qamrov: mahalliy / mintaqaviy / milliy	Tahririyatga maktubning sanasi	Xabar e'lon qilingan sana	Nashr tili
Guzor khayoti	Mahalliy	18/01/18	25/01/18	O'zbek
Nishon tongi	Mahalliy	16/01/18	19/01/18	O'zbek
Qashqadaryo	Mintaqaviy	18/01/18	20/01/18	O'zbek
Pravda vostoka	Milliy	19/01/18	23/01/18	Rus

Quyidagi joylarda to'rtta jamoatchilik muhokamasi o'tkazildi:

- 2018-yil 13-fevral soat 10.00 dan 13.00 gacha Nishon tumani, Nuriston qishlog'i, "Tolimardjon TES" Madaniyat markazi;
- 2018-yil 14-fevral soat 10:00 dan 13:00 gacha G'uzzor tumani, Eshonquduq qishlog'i, G'uzzor transport kolleji;
- 2018-yil 16-fevral soat 10:00 dan 13:00 gacha Qarshi, "GISARNEFTGAZ" Majlislar zali;
- 2018 yil 23 fevral soat 10:00 dan 13:00 gacha Toshkent shahri, Mirzo Ulugbek tumani, Mustaqillik prospekti, 66-uy.

Ma'lumotnoma 1-ilovada havola qilingan, unda MTJQR, ommaviy tinglovlar taqdimoti materiallari va ommaviy eshituvlarning to'liq yozuvlari va ishtirokchilar ro'yxati keltirilgan.

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

6.3.1 Asosiy savollar va ko'tarilgan muammolarning qisqacha mazmuni

1-ilovada har bir Ommaviy eshituvlar davomida og'zaki yoki yozma izohlar varaqasi orqali bildirilgan savollar va mulohazalarning to'liq ro'yxati hamda ular EITB va/yoki ShGKMKL doirasida qanday ko'rib chiqilganligi keltirilgan. Quyidagi 17-jadvalda Ommaviy eshituvlar davomida ko'tarilgan umumiy mavzular batafsil bayon etilgan.

17-Jadval: Jamoatchilik muhokamalaridagi asosiy mavzularning qisqacha mazmuni

Izoh Mavzu	Ko'rib chiqilgan masalalar
Asosiy ma'lumotlar	Tuproqlar, emissiyalar, suv resurslari va ekologiya uchun ETIBda qo'llaniladigan dastlabki monitoring ma'lumotlar manbalarini tasdiqlash.
MYT	MYT texnologiyalarini joriy etish, masalan. qayta tiklanadigan energiya uchun; va atrof-muhitga ta'sirini kamaytirish.
Jamiyat yordami	Aholining zaif qatlamlari bilan bog'liq infratuzilma, tibbiy yordam, suv resurslari, ta'lim va yashil maydonlarni ta'minlashga yordam beradigan dasturlarga so'rovlar.
Emissiyalar	Transchegaraviy havo emissiyalari va ta'sirini hisobga olish; chiqindi va suvni utilizatsiya qilish inshootlari va jarayonlarini, chiqindilarning atrof-muhitga umumiy ta'sirini tasdiqlash
Bandlik	Qurilish bosqichida ishchilarga qo'yiladigan talablar; mintaqaviy; / mahalliy ishsizlik holati; Mahalliy ishchilarni yollash siyosati.
Umumiy ETIB	ETIB metodologiyasi va ta'sirni baholash mezonlari/ko'rsatkichlari tushunchasini tasdiqlash; ta'sirlarni boshqarish va ularni yumshatish choralari; xalqaro ETIB muvofiqligi
Sog'likka ta'siri	Yaqin atrofdagi aholi punktlarida yashovchi aholi salomatligiga ta'siri; bolalar o'limini kamaytirish; chiqindilar va xavfli moddalarning salomatlikka ta'siri;
Ta'sirni baholash	Ta'sirni baholash metodologiyasi, mezonlari va tahlil darajasi; Atrof-muhitning o'simlik va hayvonot dunyosiga va biologik xilma-xillikka ta'siri; Zavodni modernizatsiya qilishning chiqindilarga ta'siri; Tabiiy resurslardan foydalanishning ta'siri.
Yerdan foydalanish	Zavod yaqinidagi barcha aholi punktlari ko'rib chiqilganligiga ishonch hosil qilish; Loyiha yaqinida daraxt va o'simliklar ekish; Qishloq xo'jaligi erlarini hisobga olish.
Yumshatish choralari & Monitoringi	Yumshatish choralari va monitoring dasturiga yondashuv; Loyihani amalga oshirishdan keyin ta'sirlar monitoringini ko'rib chiqish; Ekologiya, suv, atmosfera va tuproq uchun monitoring talablarini tasdiqlash; Tashqi agentliklar tomonidan monitoring natijalarini ko'rib chiqish.
Loyiha dizayni	Yangilash imkoniyatlarini va SXA qonunchiligiga muvofiqligini tasdiqlash; Chiqindilarni oqizish bo'yicha tushuntirishlar; Qurilish jarayonida transport vositalarining zichligini hisobga olish; Loyiha doirasida rejalashtirilgan qo'shimcha o'rmon xo'jaligi hududlari; Loyihaning dastur muddati; Ichimlik suv resurslaridan ishlab chiqarish ehtiyojlari uchun foydalanishdan qochish imkoniyati; Qarshi viloyatidagi boshqa yirik zavodlardan kumulyativ effektlar;

EKOLOGIK VA IJTIMOY TA'SIRNI BAHOLASH TOM – I

Izoh Mavzu	Ko'rib chiqilgan masalalar
Ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirlar	Sho'rtanning foydalanish davridagi sog'liqni saqlash statistik ma'lumotlarini va sog'likka ta'sirini kiritish; Loyiha doirasida hududdagi dam olish maskanlarini ko'rib chiqish.

6.4 Kelajakdagi o'zaro hamkorlik va oshkorarlik faoliyati

6.4.1 Qurilish va ekspluatatsiya

Ushbu ETIB vakolatidan tashqarida bo'lsa-da, manfaatdor tomonlarning ishtiroki YXSAg muvofiq loyihaning hayotiy tsikli davom ettirilishi kerak. Qurilish va ekspluatatsiya bosqichlarida manfaatdor tomonlar bilan hamkorlikni amalga oshirish orqali manfaatdor tomonlar bilan aloqalar saqlanib qoladi va tegishli manfaatdor tomonlar guruhlariga ETIB doirasida taqdim etilgan yumshatish choralari va majburiyatlar amalga oshirilganligi tasdiqlanishi mumkin. Ushbu bosqichlar davomida loyihaning muhim o'zgarishlarini va/yoki qo'shimcha ishtirok etish talablarini aks ettirish uchun MYT qayta ko'rib chiqilishi va yangilanishi kerak.

6.4.2 Ekspluatatsiyadan chiqarish

Mumkin bo'lgan ekologik yoki ijtimoiy meros muammolarining ta'sirini kamaytirish uchun foydalanishdan chiqarish bosqichida manfaatdor tomonlarning ishtiroki saqlanishi kerak. MYTni qayta ko'rib chiqish ShGKM joyni foydalanishdan chiqarish va yopish bosqichi uchun maxsus amalga oshirilishi kerak.

6.5 Vazifalar va Majburiyatlar

ShGKMKL hayotiy tsikli uchun manfaatdor tomonlarning ishtiroki uchun javobgarlik ShGKM tomonidan saqlanadi.

6.6 Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi

ETIB manfaatdor tomonlarni jalb qilish va oshkor qilish faoliyati davomida bildirilgan har qanday shikoyatlar ShGKM shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmlariga muvofiq hal qilish uchun ShGKM tomonidan qayd etilgan. ShGKM barcha shikoyatlarni tegishli muddatlarda o'zaro maqbul hal qilishni ta'minlash uchun ularning tartiblariga muvofiq hisobot berish va hal qilish mas'uliyati bo'lib qoladi.